

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський державний технічний університет
імені Івана Пулюя

На правах рукопису

Стефанів Ігор Федорович

УДК 338.44 ; 330.31

**Підвищення ефективності формування та використання
оборотних коштів. (На прикладі сільськогосподарських підприємств
Хмельницької області).**

Спеціальність 08.07.02 - Економіка сільського господарства і АПК

Дисертація
на здобуття вченого ступеня кандидата економічних наук

Науковий керівник:
Штефаніч Дмитро Андрійович
доктор економічних наук, професор

Тернопіль - 2002 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ	
КРУГООБІГУ ОБОРОТНИХ КОШТІВ	
1.1. Характеристика ефективності структури та джерел формування оборотних коштів сільськогосподарських підприємств	10
1.2. Фактори, що впливають на стан оборотних коштів та ефективність їх впливу	25
1.3. Особливості та необхідність державного регулювання оборотних коштів	40
Висновки до розділу 1	49
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ	
ОБОРОТНИХ КОШТІВ.	
2.1. Аналіз стану та кругообігу оборотних коштів підприємств сільського господарства	51
2.2. Оцінка впливу кредитних відносин на ефективність формування та використання оборотних коштів	69
2.3. Аналіз впливу внутрішніх факторів підприємств на кругообіг оборотних коштів	82
Висновки до розділу 2	93
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ	
ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ КОШТІВ	
3.1. Вдосконалення структури та процесу кругообігу оборотних коштів	94
3.2. Оптимізація впливу фінансово-кредитних важелів на оборотні кошти сільськогосподарських підприємств	112

3.3. Удосконалення напрямків державного регулювання оборотних коштів підприємств сільського господарства	121
Висновки до розділу 3	136
ВИСНОВКИ	138
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	144
ДОДАТКИ	158

ВСТУП

Актуальність теми. Одним із завдань сучасного етапу розвитку України є підвищення ефективності функціонування підприємств всіх галузей народного господарства. Дане зростання можливе тільки у тому випадку, коли сформується таке економічне середовище, яке стимулюватиме сільськогосподарських товаровиробників до ефективного використання всіх ресурсів виробництва у процесі їх взаємодії. Одним із основних видів таких ресурсів є оборотні кошти, які відображають вартісний вираз оборотних активів. Саме їх характеристики формують наявний потенціал підприємств сільського господарства.

На стан оборотних коштів впливають два види факторів, а саме: внутрішні (такі як технологія виробництва) та зовнішні (наприклад, фінансово-кредитний механізм). Їх незбалансованість, на сьогодні, є однією з основних причин негативного фінансового стану суб'єктів економічних взаємовідносин. Наявне фінансове середовище, його значний зовнішній тиск на підприємство призводить до згортання виробництва, і, як наслідок, до зниження якісних та кількісних характеристик інших виробничих ресурсів. В свою чергу, недостатня кількість оборотних коштів не дозволяє господарствам розвиватися; відсутність прибутковості зменшує реальні можливості держави.

Питання ефективності взаємозв'язку зовнішніх та внутрішніх факторів виробництва знайшли своє відображення у дослідженнях багатьох вчених, а саме Гайдуцького П., Германчука Г., Саблука П., Януля І., Коваленка Н., Дем'яненка С., Кирилова Є., Семенова В., Количева А., Білоусенка Г., Кочкарева В. та інших. Однак низка важливих обставин залишилася поза увагою. По-перше, не досконало розглянуто ступінь сукупного впливу факторів на виробництво, і, як наслідок, неможливим є реальний прогноз фінансового стану господарств у майбутньому. По-друге, недостатньо уваги приділено

ефективності взаємодії всіх факторів виробництва. І, по-третє, не сформований механізм оптимізації формування та використання оборотних коштів з врахування фактору часу.

Необхідність вирішення даних завдань та їх важливість і зумовила вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дослідження відповідає тематиці держбюджетних науково-дослідних робіт на 2000-2001 роки ТДТУ імені Івана Пулюя. Тема “ Формування та використання оборотних засобів сільськогосподарських підприємств ”. Номер державної реєстрації 0101U000991. Автором самостійно розроблена модель кругообігу оборотних коштів у часі.

Мета і задачі дослідження. Основною метою дослідження є розробка теоретичних та практичних аспектів підвищення ефективності процесів формування та використання оборотних коштів підприємствами сільського господарства.

Для досягнення цієї мети в роботі були передбачені наступні **завдання:**

- проаналізувати кругообіг оборотних коштів з метою виявлення його особливостей в сучасних умовах;

-модифікувати визначення суті факторів, що впливають на оборотні кошти з врахуванням поняття ефективності;

-розробити механізм забезпечення сільськогосподарських товаровиробників виробничими запасами;

-сформувати математичну модель оптимізації кругообігу оборотних коштів у часі;

-створити модель державного регулювання цін на сільськогосподарську продукцію;

- розробити систему зниження ставок плати за кредит у сільському господарстві;

- розробити методичку погашення заборгованості сільськогосподарських підприємств;

- сформуванню модель нагромадження оборотних коштів підприємствами АПК.

Об'єктом дослідження є економічне середовище, структура та система економічних взаємовідносин з приводу формування та використання факторів виробництва підприємствами АПК

Предметом дослідження є процеси формування та використання оборотних коштів, механізм їх регулювання в сучасних умовах.

Методи дослідження. При написанні дисертації були використані фактичні матеріали Міністерства аграрної політики України, Головного управління сільського господарства і продовольства Хмельницької облдержадміністрації, праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів з проблем розвитку підприємств АПК, матеріали первинного бухгалтерського обліку підприємств Хмельницької області.

У процесі вирішення поставлених у роботі завдань використовувались відповідні методи дослідження, зокрема:

- аналізу і синтезу - для деталізації структури кругообігу оборотних коштів шляхом розчленування його на складові частини;

- монографічний - для детального вивчення рівня забезпеченості підприємств виробничими запасами;

- різноманітні прийоми статистичного методу, а саме: порівняння - для зіставлення фактичних даних звітного та попередніх років; групування - для встановлення залежності обсягів оборотних коштів від стану зовнішніх факторів виробництва; кореляційно - регресійний аналіз - для визначення і кількісної оцінки зв'язків між показниками досліджуваного об'єкту; середніх та відносних величин - для вивчення рівня забезпеченості підприємств оборотними коштами.

- розрахунково-конструктивний - при визначенні фінансових можливостей господарств в кінці виробничого циклу;

- економіко-математичний - для розробки математичної моделі оптимізації кругообігу оборотних коштів у часі.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна результатів дослідження полягає в наступному:

- за результатами аналізу кругообігу оборотних коштів вперше запропоновано проводити поділ споживної вартості виробничих запасів на фактичну та потенційну. Він дозволяє більш точно визначати фактичну ліквідність оборотних коштів підприємства;

- модифіковано визначення суті одного з зовнішніх факторів виробництва, а саме - фінансів з урахуванням поняття ефективності, на відміну від існуючого, враховуючи необхідність формування визначення напрямку дії фінансових ресурсів;

- розроблений механізм забезпечення сільськогосподарських товаровиробників виробничими запасами. Він дозволяє уникати втрат протягом виробничого циклу та зменшує ризикованість виробничих операцій;

- запропонована математична модель оптимізації кругообігу оборотних коштів підприємств у часі, яка дозволяє планувати процеси перерозподілу коштів між виробничою стадією кругообігу та стадією обігу. Використовуючи її підприємства зможуть більш ефективно використовувати власні ресурси;

- сформований механізм державного регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, який спрямований на підвищення її рентабельності, шляхом перенаправлення частини державних коштів у сільське господарство;

- запропонований метод зниження ставок плати за кредит у сільському господарстві до середньоєвропейського рівня для наповнення господарств необхідною кількістю оборотних коштів. На відміну від існуючих пропозицій

він дозволяє знизити суму плати за ризик;

- розроблено методику погашення заборгованості підприємств сільського господарства, яка враховує фактичний їх фінансовий стан і направлена на відновлення повноцінного кругообігу оборотних коштів;

- запропоновано сформувати фонд відновлення земель (ФВЗ) для підвищення якості ґрунтів. Зростання продуктивності землі є передумовою збільшення обсягів оборотних коштів.

Практичне значення одержаних результатів даного дослідження полягає у розробці методики аналізу і прогнозування процесів наповнення та використання оборотних коштів підприємствами сільського господарства з урахуванням їх фактичного фінансового стану та стану зовнішнього економічного середовища. Проведені розрахунки та запропоновані моделі можуть бути використані сільськогосподарськими товаровиробниками на практиці з метою підвищення ефективності їх діяльності. Висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено в практику діяльності ТОВ “ Поділля ” та ТОВ “ Острівське ” Тернопільської області, що підтверджується довідками з цих підприємств (довідка від 14.11.2000 р. ТОВ “ Острівське ”, довідка від 8.12.2000 р. ТОВ " Поділля ”).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, розробки та висновки, викладені в роботі, належать особисто автору. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті ідеї та положення, що є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження обговорювалися зі спеціалістами господарств, а також доповідалися на ряді науково-практичних конференцій “Вдосконалення фінансової політики держави в АПК”, м. Тернопіль, 1998р., „ Ефективність використання оборотних засобів ”, м. Тернопіль, 2001р., „ До питання аналізу використання оборотних коштів сільгоспідприємств Хмельницької області ”,

м. Чортків Тернопільської області, 2001р.

Крім того, окремі аспекти проблем, порушених у цій дисертації, розглядалися на наукових семінарах Тернопільського технічного університету імені Івана Пулюя.

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковані у 5 працях загальним обсягом 0,81 д.а., у тому числі 3 статті у фахових виданнях.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ КРУГООБІГУ ОБОРотНИХ КОШТІВ

1.1. Характеристика ефективності структури та джерел формування оборотних коштів сільськогосподарських підприємств

Однією з найголовніших передумов становлення економіки нашої країни є розвиток виробничих підприємств як основної складової процесу виробництва. Як відомо, в даному процесі формується нова вартість, яка є передумовою процесу споживання, кінцевою метою виробництва та завершальною стадією відтворення.

Важливе значення для розширеного процесу відтворення мають оборотні кошти підприємств. Їх раціональна організація визначає найбільш ефективні методи їх використання. Науковці здебільшого характеризують оборотні кошти як сукупність оборотних виробничих фондів і фондів обігу. [76; с.107]. Ряд економістів трактує їх як грошові фонди, авансовані у виробничі фонди і фонди обігу з метою підтримання безперервного виробничого процесу. На нашу думку, ці два визначення є тотожними за своєю суттю. В сучасній економічній літературі такі твердження є доволі поширеними, оскільки характеризують суть оборотних коштів в процесі кругообігу виробничих фондів підприємств.

Оборотні виробничі фонди і фонди обігу обслуговують різні стадії кругообігу. Перші відіграють важливу роль у сфері виробництва, беручи участь у створенні нової вартості, натомість другі функціонують у сфері обігу, де вартість не створюється. Проте названі вище фонди мають спільні риси, які полягають в одноразовій їх участі в кругообігу і повному відновленні після його завершення в натуральній та вартісній формі.

Не всі економісти поділяють думку про необхідність розподілу оборотних коштів на оборотні фонди та фонди обігу. Так, І.Є. Януль вважає, що "... не слід поділяти обігові засоби на обігові фонди та фонди обігу. Адже при цьому неправильно трактується економічна суть обігових засобів" [180; с.168]. Це зауваження видається нам спірним. Наприклад, коли йдеться про процес створення додаткової вартості, то, на нашу думку, слід проводити розмежування між оборотними фондами і фондами обігу. Проте у значенні самостійної економічної категорії, оборотні кошти можна визначати, як кошти, що безперервно переливаються із виробничої сфери в сферу обігу, і навпаки.

Ми не поділяємо поглядів тих економістів, які не відносять оборотні кошти до економічної категорії. Так, наприклад, Александров А.М. і Колесников В.І. стверджують, що "... оборотні засоби не можна вважати економічною категорією товарного виробництва" [14; с.5]. З цією думкою погоджується Карташова К.С., яка зауважує, що "... оборотні засоби підприємства сільського господарства мають єдину соціально-економічну природу з оборотними засобами державних підприємств, тому їх не можна розглядати як особливу економічну категорію" [69; с. 116].

Крім того є ряд економістів, які вважають, що поняття фондів обігу та оборотних фондів запроваджено штучно - насамперед для зручності ведення бухгалтерського обліку. Ми ж гадаємо, що такі економісти змішують натурально-речовий зміст даних фондів з їх вартісним виразом. Оборотні виробничі фонди за своєю суттю є предметами праці, які на початкових стадіях розвитку суспільства були найголовнішою умовою створення готового продукту.

Для сільськогосподарського підприємства оборотні кошти мають виняткове значення, тому, що вони забезпечують одну із найважливіших умов безперебійної роботи підприємства, а саме: наявність запасів матеріалів, пального, добрив. Крім того, за допомогою оборотних коштів стимулюється

мотивація, підтримується функціонування та відновлення основних фондів. Отже, збільшення частки оборотних коштів, які обслуговують сферу виробництва, при інших рівних умовах означатиме більш ефективне їх використання. І навпаки, наявність надмірно великих коштів, вкладених у сферу обігу (готову продукцію, розрахунки), заважає нормальній роботі, уповільнює кругообіг оборотних коштів, знижує ефективність їх використання. Більшість вітчизняних економістів схиляються до думки, що структура даного виду фондів є ефективною тоді, коли жоден вид оборотних коштів в процесі взаємодії з іншими факторами виробництва не простоює і приносить прибуток. Саме такої думки притримуються Ковальчик Я.П., Гащин Є.В. та Бакушевич І.В. Вони вважають, що: „ Головне завдання організації використання оборотних коштів - забезпечити безперервність процесу виробництва і реалізації продукції при найменшій величині оборотних коштів ” [76; с.108].

Можливість економії ресурсів в даному випадку може визначатися одночасно з вирішенням завдань забезпечення нормальної роботи підприємства. Таким чином, оптимізація часу перебування оборотних коштів у сфері обігу дозволяє вивільнити значні суми коштів з обороту і використовувати їх ефективніше. Отже, оборотні кошти - це багатогранна економічна категорія, яка має речовий, вартісний та фінансовий зміст, уособлюючи єдність натурально-речових елементів, виражених в грошовій формі.

Оборотні кошти сільськогосподарських підприємств знаходяться у постійному русі, в процесі якого відбувається зміна функціональної форми фондів: грошової, виробничої та товарної. Чим швидше відбувається рух оборотних коштів, тим ефективніше вони використовуються. Їх перехід з товарної форми у грошову характеризує можливість отримання прибутків та формування процесу розширеного відтворення сільськогосподарського підприємства, а швидкість цього переходу - їх величину. Такої ж думки притримуються Г.В. Довганич, А.Г. Шморгун, які вважають, що « ... постійні

протягом року грошові надходження за реалізовану продукцію ... дають змогу своєчасно придбати оборотні засоби...» [51; с.69]. В свою чергу, для ефективного відтворення необхідно, щоб оборотні кошти здійснювали безперервний перехід із сфери виробництва в сферу обігу і навпаки. Таким чином, виробництво буде здійснюватися безперервно лише в тому випадку, коли до процесу виробництва постійно буде залучена лише частина виробничих ресурсів. Доки одна частина перебуває в сфері виробництва, інша повинна функціонувати в сфері обігу, обслуговуючи виробничі процеси. Проте, як відомо, сільськогосподарське виробництво є сезонним; це означає, що процес виробництва не є неперервним. Тому прискорення виробничих процесів у більшості випадків є практично неможливим. Крім того, значна тривалість виробничого циклу потребує особливого підходу до процесу формування виробничої форми оборотних коштів підприємств.

Оборотні кошти, переходячи із товарної форми у грошову, збільшуються у обсягах, завдяки перетворенню додаткової вартості продукції у грошові фонди, за рахунок яких відбувається розширене відтворення виробництва. Від ефективності та швидкості даного переходу безпосередньо залежить фінансовий стан сільськогосподарського підприємства.

Додаткова вартість продукції включає в себе прибуток. Але його наявність не є прямим наслідком переходу в грошову форму оборотних коштів у вигляді готової продукції. Формування прибутку сільськогосподарського підприємства розпочинається із самого початку виробничого циклу. Тільки тоді, коли на всіх стадіях кругообігу вдалося домогтися найбільшої ефективності, можна сподіватися на максимальний результат. Тобто, якщо виробничі запаси господарств і вчасно й у повній мірі вкладені у виробництво, а незавершене виробництво без втрат переходить у готову продукцію і створені всі умови для її реалізації, можна вважати, що більшість заходів щодо досягнення максимальної прибутковості виконані. Такої ж думки

притримуються Ковальчик Я.П., Гашин Є.В. та Бакушевич І.В. які вважають, що: „ Основним напрямком покращення використання оборотних коштів є раціональний розхід матеріальних ресурсів, зниження матеріаломісткості продукції. Це досягається різними шляхами, головні з яких: економічно обґрунтований вибір сировини; скорочення величини матеріалів на складі; скорочення циклу впровадження нової техніки і технології; підвищення ритмічності виробництва на протязі місяця; збільшення обсягу реалізованої продукції; виготовлення продукції із зекономлених матеріалів. ” [76; с.113].

Відновлення виробничого процесу можливе за простого відтворення, а його розширення - за розширеного. Можливість розширеного виробництва визначається в кінці виробничого циклу, шляхом переходу готової продукції у грошові ресурси. Якщо різниця між отриманими від реалізації коштами та затратами на виготовлення товару є додатною, то це свідчить про наявність необхідних передумов для росту виробництва. Одним із найголовніших завдань кожного підприємства є збільшення цієї різниці.

Після закінчення виробничого процесу частина оборотних коштів у вигляді прибутку може використовуватися для формування додаткового обсягу виробничих запасів. Метою даного перетворення є збільшення обсягів незавершеного виробництва, а відтак і готової продукції. Частина оборотних коштів використовується для закупівлі основних фондів та модернізації виробничих процесів, що у свою чергу сприяє підвищенню ефективності використання оборотних коштів. Таким чином, чим ефективніше використовуються оборотні кошти, тим більший їх обсяг може бути авансованим у матеріальні ресурси, які є початковою передумовою створення готового продукту.

Основною запорукою прискорення кругообігу оборотних коштів є зменшення часу їх переходу із однієї стадії формування оборотних фондів в іншу. Звичайно, що в сільськогосподарському виробництві така можливість

безпосередньо залежить від певних природних факторів. Якщо перехід грошових засобів у виробничі запаси і далі - у незавершене виробництво можливо прискорити шляхом оптимізації виробничих та невиробничих процесів, то перетворення незавершеного виробництва у готову продукцію потребує певного часу. Певна річ, цей час можна скоротити шляхом запровадження нових технологій виробництва сільськогосподарської продукції, та все ж залежність від природних факторів є досить великою.

Натурально-речовий зміст оборотних коштів складається із виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції, коштів у розрахунках і грошових фондів. Вартісний склад оборотних коштів становить авансовану у виробництво вартість оборотних виробничих фондів і фондів обігу. Структура вкладень в оборотні кошти визначається спеціалізацією та концентрацією виробництва, характером економічних зв'язків та відносин з іншими підприємствами агропромислового комплексу, рівнем товарності, формами розрахунків, фінансовим станом.

Більшість науковців включає до складу оборотних коштів ще й витрати майбутніх періодів. Так, наприклад, С.П. Панич дотримується саме такої думки [113; с.52]. Ми вважаємо, що такі витрати не слід відносити до структури оборотних коштів, оскільки сільськогосподарське виробництво має власні риси, які притаманні саме йому.

Складається враження, що ряд економістів застосовують для характеристики сільського господарства теоретичні засади, що окреслюють структуру оборотних коштів промисловості, не враховуючи при цьому специфічної суті сільськогосподарського виробництва. У промисловості витрати майбутніх періодів і справді можна віднести до оборотних коштів. Вони включають витрати, пов'язані з підготовкою виробництва до нового виробничого циклу, і становлять певні види предметів праці, які в ньому використовуються. Сюди включають, наприклад, витрати на створення

заготовок і т.д. Саме такі предмети праці, як правило, не використовуються в сільському господарстві. Під ефективністю використання оборотних коштів, на нашу думку, слід розуміти створення таких умов, коли виробничі процеси відбуваються без втрат будь-якого виду оборотних коштів, і їх кількість та вартість при завершенні кругообігу перевищує відповідні початкові показники. Звичайно, ефективність використання оборотних коштів буває різною і залежить від багатьох факторів, основними з яких є зацікавленість працівників у кінцевих результатах власної діяльності та стан виробничих фондів підприємств.

Початок нового виробничого циклу потребує створення в натурально-речовій формі спожитих в попередньому циклі предметів праці, які в сільськогосподарському виробництві виконують роль оборотних фондів. В сучасній літературі є багато визначень суті оборотних фондів підприємств. Так, С.Ф. Покропивний вважає, що: «оборотні фонди являють собою частину виробничих фондів, яка приймає участь в процесі виробництва у вигляді предметів праці, повністю споживається в кожному виробничому циклі та повністю переносить свою вартість на вартість готової продукції» [119; с.209].

На нашу думку, в цьому визначенні повністю розкрита суть оборотних фондів підприємства. За своїм матеріально-речовим змістом склад оборотних фондів сільськогосподарських підприємств значно відрізняється від оборотних фондів підприємств інших галузей суспільного виробництва, зокрема промисловості. Це насамперед пов'язано зі специфікою виробничих процесів, тривалістю виробничого циклу. Особливості кожного виду виробництва передбачають певні види предметів праці, які необхідні для нормального виробничого циклу, тому матеріальна форма оборотних фондів виявляється у вигляді конкретних предметів праці. Вартісна оцінка оборотних фондів являє собою затрати на їх закупівлю та обслуговування в процесі кругообігу виробничих фондів сільськогосподарських підприємств.

Деякі економісти пропонують дещо інше за формою, але, на наш погляд, аналогічне по суті визначення оборотних фондів. Так, Єгидарян Г.А. визначає їх суть наступним чином : «Оборотні виробничі фонди - це предмети праці, які знаходяться в сфері виробництва » [55; с.74]. Ми погоджуємося з таким трактуванням, хоча вважаємо, що найбільш повно суть оборотних виробничих фондів розкрита у наведеному вище визначенні С.Ф. Покропивного, у якому характеризується не тільки матеріально-речове вираження оборотних фондів, але й вартісне.

Матеріальний склад оборотних фондів включає предмети праці сільськогосподарських підприємств, а саме: сировину, матеріали, пальне та інші ресурси упродовж всього періоду їх перебування на підприємстві - від моменту надходження до моменту отримання з них чи за їх сприянням готової продукції.

Важлива умова процесу виробництва - його безперервність. Оскільки предмети праці в процесі кругообігу виробничих фондів повністю переносять власну вартість на новостворений продукт, то всі види предметів праці повинні повністю поновлюватись з одночасним забезпеченням їх використання у виробництві. Ітіна А.І. та Лагуткіна В.М. сформулювали такий принцип їх поновлення: «Це може бути досягнуто або за умови, що кожна позиція номенклатурного асортименту сировини, матеріалів, пального, напівфабрикатів і комплектуючих виробів надходитиме на кожне підприємство у готовому для споживання вигляді з точною синхронністю їх залучення у виробництво, або при наявності на підприємстві необхідних запасів. Перша з цих умов не може бути виконана практично або є економічно не вигідною» [65; с.296]. Не можемо повністю погодитися із цим твердженням. На нашу думку, саме перша умова є найбільш ефективною, і саме на такий підхід слід орієнтуватися, уникаючи занадто тривалого перебування виробничих фондів у запасах виробництва. В більшості випадків наявність великої кількості запасів призводить до простою

виробничих фондів, що є причиною зменшення ефективності всього виробництва. Варто зазначити, що оптимізувати кругообіг виробничих фондів можна за допомогою новітніх принципів планування процесу виробництва. Оскільки таке планування в сільському господарстві не може бути досить точним у зв'язку із сезонністю виробничих процесів, слід вживати необхідних заходів для запобігання простою предметів праці і не нагромаджувати їх у вигляді запасів. На нашу думку, це є одним з важелів збільшення ефективності виробництва. Потрібно звернути увагу на своєчасність закупівлі всіх необхідних видів виробничих запасів в належному обсязі, оскільки в більшості випадків нестача якого-небудь виду сировини не може бути компенсована збільшенням кількості іншого.

Процес кругообігу фондів підприємств складається з трьох етапів. Перший етап передбачає авансування виробничих запасів у готову продукцію шляхом зміни їх якісних (а у сільському господарстві - і кількісних) характеристик. Карпик Я.М. описує цей процес так: «Забезпечення безперервності виробничого процесу об'єктивно вимагає переміщення у виробництво і постійного знаходження в ньому виробничих запасів. Функціонуючи у виробництві, вони змінюють початкові властивості, споживну вартість і вартість і отримують різну ступінь товарної готовності».[68; с.3].

З першою частиною цього твердження можна без вагань погодитися, а от друга є доволі сумнівною. Після включення виробничих запасів у процес виробництва, вони не залишаються там, функціонуючи самостійно, як це впливає із наведених вище міркувань. Натомість, вони переходять у вартісному та матеріальному вираженні на інші види виробничих фондів, втрачаючи власну самостійність, і функціонують як єдине ціле в складі основних засобів або незавершеного виробництва. Не можемо також погодитися із твердженням, про зміну споживної вартості виробничих запасів у процесі їх переходу у виробництво. Беручи до уваги те, що споживна вартість

товару (а виробничі запаси за своєю економічною суттю є товаром) - це здатність задовольняти будь-які потреби людей, можна висловитись так: «В процесі переходу виробничих запасів у незавершене виробництво, вони втрачають власну споживну вартість, оскільки процес виробництва є проміжною ланкою процесу відтворення. Змінюючи свої якісні властивості в даному процесі, виробничі запаси в даний час ще не являють собою якогонебудь інтересу для людини аж до закінчення даного виробничого циклу». Особливо це стосується сільськогосподарського виробництва. Наведемо приклад. Насіння, посіяне в землю, в процесі зміни якісних характеристик на початкових стадіях не має для споживання жодної цінності до певного часу, а відтак споживна вартість його відсутня. Не будемо сперечатися з економістами, які вважають, що в даному випадку його цінність зберігається. А оскільки зберігається цінність, то повинна існувати і певна кореляція із споживною вартістю. На нашу думку, таку споживну вартість доцільно розглядати як потенційну, визначивши, таким чином, і роль виробничих запасів у незавершеному виробництві.

Ми вважаємо, що споживну вартість товару слід розділити на два і види:

- потенційна споживна вартість товару;
- фактична споживна вартість товару.

Під першою слід розуміти здатність товару задовольняти потреби людей у майбутньому після завершення всіх необхідних процесів обробки. Під другою - здатність товару задовольняти потреби людей у теперішньому часі без додаткових затрат на його виготовлення.

Наявність оборотних фондів - основна умова виробництва, яке характеризується процесом зміни якісних та кількісних властивостей предметів праці з метою їх перетворення на готову продукцію. Без їх достатньої кількості та якості неможливо досягнути ефективності у процесі відтворення. Тому найголовнішим завданням будь-якого суб'єкта господарювання є досягнення

найбільш оптимального співвідношення у структурі оборотних фондів з метою підвищення ефективності їх використання. Будь-яке підприємство для того, щоб розпочати новий виробничий цикл, повинно мати певну кількість матеріальних запасів, які в економічній практиці трактуються як виробничі запаси. Саме ця категорія визначає напрямки діяльності будь-якого підприємства. Від кількості та якості виробничих запасів залежать кількість та якість готової продукції. Слід зазначити, що у сучасній літературі чітко визначають потребу у виробничих запасах шляхом нормування. Дана величина залежить від планових обсягів виробництва, що визначаються виробничими потужностями. Зауважимо, що обсяги виробничих запасів у сільськогосподарському виробництві переважно залежать від площі земель, які планується засіяти. Це стосується насінництва. Що ж до тваринництва, то тут справа дещо інша, хоча залежність від посівних площ існує і в даному випадку. Потреба у виробничих запасах у тваринництві безпосередньо залежить від кількості тварин на відгодівлі, яка в свою чергу визначається наявністю відповідних основних фондів та робочої сили належної кваліфікації.

Слід зазначити, що нераціональне нагромадження виробничих запасів призводить до порушень у виробничих процесах. Так, недостатня кількість виробничих запасів зменшує обсяги та якість готової продукції, натомість надлишок - призводить до їх бездіяльності протягом певного періоду часу. Так вважає Давидович І., стверджуючи, що „... система своєчасного виробництва розглядає наявність товарно-матеріальних запасів з філософської точки зору як зло, існування якого погіршує вирішення необхідних проблем. Вимагаючи значних затрат на утримання, стверджують прихильники системи своєчасного виробництва, великі матеріальні запаси не дають компанії змоги стати такою конкурентоспроможною, якою вона могла б бути. З практичної точки зору головна мета системи своєчасного виробництва - ліквідація будь-яких зайвих витрат, а головний критерій успіху чи невдачі у цій справі - наявність малої чи

великої кількості запасів. Усе, що служить досягненню цієї мети, можна розглядати як практичне впровадження даної системи.” [41; с. 63].

У рослинництві цей період триваліший, аніж у тваринництві. Брак кількості та якості виробничих запасів призводить до прямих втрат, а надлишок - до непрямих, адже надлишкові оборотні кошти могли б використовуватися з іншою метою, приносячи підприємству прибуток.

В сучасній економічній літературі є багато визначень, які в основному зводяться до того, що виробничі запаси - це запаси підприємств, які необхідні їм для безперебійної роботи. До них відносять сировину, основні та допоміжні матеріали, покупні вироби та напівфабрикати, комплектуючі, пально-мастильні матеріали, запасні частини, малоцінний інвентар, швидкозношувані предмети та інше.

Виробничі запаси в сільському господарстві мають одну важливу особливість, яка полягає в тому, що вони складаються із виробничих запасів промислового та сільськогосподарського призначення. До першої групи можна віднести запасні частини, пальне, тару, будівельні матеріали; до другої - мінеральні добрива та отрутохімікати, корми, насіння, сільськогосподарську сировину. Януль І.Є. вважає, що для спрощення обліку та аналізу структури виробничих запасів їх слід включити до облікових документів як одну групу і поділити на дві категорії [180; с.168], а саме:

- запаси промислового виробництва;
- запаси сільськогосподарського виробництва.

Ми повністю погоджуємося із цією пропозицією, оскільки саме такий поділ може сприяти процесам залучення та ефективного використання кредитних ресурсів, які надходять на підприємство з метою поповнення власних оборотних коштів. Оскільки принципи раціонального короткотермінового кредитування передбачають залучення коштів на понаднормативні залишки ТМЦ та сезонну нестачу коштів, даний розподіл

допоможе визначити дійсні потреби господарств у додаткових ресурсах.

Для здійснення безперервного процесу виробництва кожне підприємство повинно мати певний запас матеріальних цінностей. Наявність цінностей у вигляді виробничих запасів визначається ще й тим, що час їх формування та використання суттєво відрізняються. Ці запаси знаходяться на виробничій стадії кругообігу, але тимчасово не беруть участі в процесі виробництва.

Крім того, величина даного запасу залежить від того, наскільки швидко, регулярно та надійно може бути доставлена кількість сировини, необхідна для забезпечення неперервності процесу виробництва.

Одним із основних моментів формування виробничих запасів є визначення їх оптимального розміру. Оптимальним вважається такий розмір, який забезпечує розширене відтворення. Тобто виробничі запаси сільськогосподарських підприємств повинні забезпечувати своєчасне функціонування виробничого циклу і зростання його обсягів. Крім того, важливе значення у процесі формування виробничих запасів має створення так званого страхового фонду, який включається у виробничий цикл при необхідності подолання наслідків певних непередбачених подій. Співвідношення між обсягами необхідної та страхової кількості виробничих запасів визначається характером та спеціалізацією виробництва.

Однією з особливостей функціонування сільського господарства ще є також і те, що велика частина оборотних коштів упродовж досить тривалого періоду часу перебуває у вигляді незавершеного виробництва, не зазнаючи впливу живої праці. Під незавершеним виробництвом, на нашу думку, слід розуміти продукцію підприємства, яка не пройшла всіх стадій обробки і не може бути продана на ринку як товар.

Крім того, особливістю сільськогосподарського виробництва є те, що велика частина продукції в натуральній формі залучається в подальший процес виробництва і стає обов'язковою його умовою. Так, наприклад, насіння і корми,

минаючи сферу обігу, вступають в новий виробничий цикл і є найважливішою умовою відтворення. Ця відмінність стає явною в результаті переходу незавершеного виробництва у готову продукцію. Отже, готову продукцію сільськогосподарських підприємств можна поділити на два види:

- продукція товарна;
- продукція нетоварна.

Ще одним із найважливіших елементів оборотних засобів є тварини на відгодівлі та молодняк тварин. Існують різні погляди економістів на проблему можливості віднесення категорії "Тварини на відгодівлі" до певного виду оборотних фондів. Так, Януль І.Є. вважає, що: "Немає достатніх причин і на віднесення їх до незавершеного виробництва, виходячи з того, що вирощування та відгодівля тварин при необхідності можуть бути перерваними." [180; с.168]. Він пропонує сформуванню окрему групу оборотних фондів в сільському господарстві під назвою "Тварини на відгодівлі", вважаючи, що це полегшить їх облік та аналіз їх вартості. Ми не поділяємо цю думку, оскільки переконані, що такий підхід призведе до ускладнення обліку виробничих процесів.

Розміри незавершеного виробництва в сільському господарстві безпосередньо залежать від двох чинників:

- кількості та якості авансованих у виробничий цикл виробничих запасів;
- природних факторів.

Саме другий фактор визначає основні відмінності сільськогосподарського виробництва від промислового.

В процесі свого безперервного руху вартість виробничих фондів, перенесених на предмети праці, певний час перебуває поза сферою виробництва, відображаючись у товарній та грошовій формі, тобто формі засобів обігу. Неперервність процесу виробництва забезпечується тим, що, поряд з виробничими фондами, підприємства мають у своєму розпорядженні і

фонди обігу. Фонди обігу не завжди вступають повністю у новий виробничий цикл. Частина їх обслуговує виробництво, фактично упродовж певного періоду часу знаходячись поза його межами. Під фондами обігу слід розуміти частину виробничих фондів, яка не бере безпосередньої участі в процесі виробництва, а перебуває поза його межами, сприяючи у його функціонуванні. До фондів обігу відносять:

- готову продукцію;
- товари;
- кошти в розрахунках;
- грошові фонди підприємства.

Під готовою продукцією переважно розуміють продукцію підприємства, що пройшла всі стадії обробки і може бути продана на ринку як товар. Її кількість безпосередньо залежить від виробничих запасів, що переходять у незавершене виробництво, природно - кліматичних умов та якості тих заходів, що вживаються для запобігання втратам незавершеного виробництва.

Кошти, одержані в процесі реалізації готової продукції споживачам поступають на розрахунковий рахунок підприємства не відразу, а протягом певного часу залишаються у покупця у вигляді кредиторської заборгованості. Такий вид коштів називають коштами в розрахунку. Їх кількість залежить від стану фінансової дисципліни та кількості реалізованої продукції. Одним із основних завдань будь-якого підприємства є зменшення даної суми.

Останнім етапом кругообігу оборотних коштів є грошові фонди, які формуються на підприємстві в процесі реалізації готової продукції, їх кількість залежить від якості проведення усього виробничого циклу та стану фінансових розрахунків між підприємствами. За даним показником не завжди можна правильно оцінити фінансовий стан підприємства, оскільки у багатьох випадках зберігати кошти підприємству не вигідно. Одним із факторів, що впливає на цей процес є нестабільність національної грошової одиниці.

В процесі кругообігу фондів виникають економічні відносини між суспільством, з одного боку, і підприємством, з іншого. Ці відносини полягають у можливості тимчасового або постійного залучення коштів у процес обслуговування виробничих фондів і фондів обігу. Саме такі відносини визначають склад джерел формування оборотних коштів.

Визначення структури джерел формування оборотних коштів сільськогосподарських підприємств дозволяє чітко спрогнозувати методи їх залучення. Оборотні кошти можуть формуватися за рахунок власних джерел, державного та регіонального фінансування, кредитів банку та кредиторської заборгованості іншим підприємствам та організаціям.

Таким чином, формування оборотних коштів сільськогосподарських підприємств відбувається за рахунок 4 джерел. Мінімальна їх потреба повинна формуватися за рахунок власних фондів. Різниця між загальною потребою та мінімальною потребує залучення додаткових асигнувань, а саме: державного фінансування, кредитів банку та кредиторської заборгованості. Оскільки кредиторська заборгованість є часткою власності інших суб'єктів економічних відносин, то її залучення у виробництво має як позитивний, так і негативний характер. З одного боку, кількість коштів для формування оборотних фондів у підприємства збільшується, а з іншого - вона зменшується у інших підприємств та організацій. Таким чином, можливість тимчасового залучення кредиторської заборгованості у формування оборотних фондів визначається як різниця ефективності їх використання кредитором та дебітором. Позитивна величина характеризує ефективне їх використання, і навпаки.

В розвинених країнах світу, сільськогосподарські товаровиробники у здебільшого формують сезонну нестачу оборотних коштів за рахунок кредитів. Це дозволяє їм організувати повноцінний процес виробництва, забезпечуючи його всім необхідним. Величина потреби у кредитних фондах залежить від обсягів інших джерел. Таким чином, одним із основних завдань підприємств є

визначення найбільш оптимального співвідношення власних та залучених коштів для поповнення оборотних коштів, що дозволяє закінчити виробництво без зайвих втрат. До речі, такої ж думки притримується і Навроцький Я.Ф., який вважає, що : " від правильного вирішення питання про джерела їх (оборотних засобів) формування залежить ефективність використання загального фонду оборотних засобів, підвищення ролі кожного джерела в процесі виробництва, встановлення оптимального співвідношення між власними та позиченими коштами в процесі кругообігу" [104; с.42].

1.2. Фактори, що впливають на стан оборотних коштів та ефективність їх впливу

Якщо згрупувати всі фактори, що мають вплив на оборотні кошти, то можна виділити дві основні їх групи:

- зовнішні;
- внутрішні.

До перших можна віднести фінансово-кредитний механізм, нормативно-законодавчу систему, до других - основні фонди та мотивація, технологія виробництва та інше.

Важливу роль у налагодженні процесу формування оборотних коштів сільгоспідприємств відіграють фінанси. Тому для того, щоб проаналізувати, як вони впливають на розвиток господарств, потрібно визначитись із суттю даного важеля.

Виникнення товарного виробництва сприяло розвитку суспільного поділу праці, а це означає, що товаровиробники відокремлено створюють продукцію на основі власного досвіду, уподобань і т.д. В результаті суспільного поділу

праці між людьми виникають відносини, змістом яких є обмін товарами та послугами.

Товарне виробництво та товарний оборот, в свою чергу, зумовлюють використання грошей.

Отже, товарно-матеріальні цінності і гроші в процесі відтворення здійснюють безперервний оборот, послідовно проходячи стадію виробництва і стадію обігу. При цьому вони постійно змінюють свою форму: грошова форма переходить у виробничу, виробнича - у товарну, а товарна - в грошову, яка закінчує один і починає новий цикл.

В процесі виробничо-господарської діяльності виникають грошові відносини між господарствами і працівниками, між господарствами-постачальниками і споживачами готової продукції та послуг, а також між останніми і фінансово-кредитною системою.

Отже, грошові відносини, які пов'язані з утворенням, розподілом і використанням матеріальних, трудових і грошових ресурсів в процесі виробничої діяльності господарств, становлять фінанси сільськогосподарських підприємств.

Таке визначення, на нашу думку, в основному, відповідає суті фінансів. В сучасній літературі зустрічаються й інші трактування даної категорії. Наприклад : "Економічні відносини, за допомогою яких здійснюється планомірний розподіл ВВП та НД шляхом створення і використання фондів грошових ресурсів для розширеного відтворення складають суть фінансів." [166; с.4].

Якщо уважно розглянути два вищенаведених визначення, то можна помітити, що вони відрізняються одне від одного. На нашу думку, саме перша дефініція розкриває суть фінансів більш повно, оскільки характеризує їх у процесі формування та використання всіх необхідних ресурсів господарств, натомість у другому визначенні йдеться тільки про грошові фонди.

Слід відмітити, що в сучасній літературі більшість вітчизняних економістів схиляються до думки, що фінанси - це не грошові фонди, а відносини між людьми, що виникають в процесі їх створення, переходу в різні види матеріальних ресурсів та відшкодування затрат праці. Саме такої думки, наприклад, дотримується Полозенко Д.В., який трактує фінанси наступним чином: "... фінанси - це не гроші, які пов'язані з формуванням та використанням фондів грошових ресурсів, а економічні відносини. Фінанси як економічна категорія відображають відносини між людьми, які складаються при розподілі грошових доходів" [122; с.27]. Такі відносини виникають всередині підприємства, між підприємствами та між підприємствами і державою.

В західній економічній літературі фінанси трактують дещо інакше. Зокрема, Нікбахт Є., та Гропеллі А. визначають їх суть так : "Фінанси - це застосування різноманітних прийомів та методів для максимізації достатку фірми " [105; с. 5].

Якщо порівняти визначення вітчизняних та зарубіжних економістів, то можна побачити суттєву різницю. Якщо одні трактують дану категорію як відносини між людьми, то інші, як комплекс функцій, за допомогою яких зростає достаток підприємства. На нашу думку, перше визначення має більш глибокий характер, оскільки розглядає фінанси як складову суспільних відносин, які за своєю суттю є складними. Але, як перша, так і друга характеристики мають спільні риси, головна з яких полягає у використанні грошей.

Щоправда, в обох поданих визначеннях є ряд недоліків. У першому випадку визначення фінансів має описовий характер, окреслюючи їх, як систему відносин між людьми, що виникають в процесі використання грошових та матеріальних ресурсів. Проте у цьому визначенні бракує опису ефективності даної системи відносин, а відтак і суть фінансів розкривається спрощено. Натомість у другому визначенні увага зосереджена на ефективності

використання наявних ресурсів, не надаючи достатньої уваги ролі людей у даному процесі.

Слід зауважити, що процес формування грошових фондів, внаслідок проведення товарообмінних операцій, не може здійснюватися без втручання людини. Отже, у визначенні фінансів, на нашу думку, основну увагу слід приділити ролі людського фактору. Проте важливим є не тільки сам процес, але і його ефективність, тобто формування достатньої кількості фінансових ресурсів за оптимальних затрат.

Відомо, що фінанси підприємств відрізняються від державних. Більшість науковців, з працями яких ми ознайомилися, поділяють категорію фінансів на три складових, а саме:

- фінанси підприємств;
- фінанси галузей;
- державні фінанси.

Оскільки існує такий поділ, то, на нашу думку, слід дати визначення окремих складових фінансів.

Так, під фінансами підприємств ми розуміємо економічні відносини між людьми, спрямовані на найбільш ефективне використання всіх наявних ресурсів для досягнення максимального результату (прибутковості). Характеризуючи дану категорію дещо по-іншому, ми вбачаємо у фінансах дії суб'єктів господарювання, спрямовані на залучення всіх наявних ресурсів з метою досягнення максимального прибутку за оптимальних затрат та мінімального ризику.

Під фінансами галузей, на нашу думку, слід розуміти відносини між суб'єктами господарювання, спрямовані на використання всіх наявних ресурсів для найбільш ефективного обслуговування процесу обміну на ринку та задоволення їх потреб.

І під державними фінансами ми розуміємо систему відносин між людьми

та державою, державою та підприємствами з приводу залучення необхідних ресурсів для загальнодержавних потреб та розвитку економіки країни в цілому.

В процесі звуження сфери натурально-бартерних відносин між підприємствами на перший план виступають грошові. Розраховуючись за придбані товарно-матеріальні цінності та надані послуги, одні підприємства витрачають власні грошові фонди, а інші, навпаки, формують їх. Таким чином, перехід підприємств до економічних відносин на основі грошей підвищує роль фінансів і, навпаки, використання бартерних розрахунків за умов стабільної економічної ситуації та відносно незмінного рівня цін призводить до зниження ефективності використання оборотних коштів. Саме такої думки дотримуються більшість сучасних вітчизняних економістів.

Раціональна організація фінансів дозволяє ефективно проводити виробничий процес, забезпечуючи безперервний кругообіг коштів, регулярну зміну форм вартості, своєчасне їх надходження та використання. Слід зазначити, що підвищення ролі фінансів на підприємстві дозволяє за короткий термін сформувати грошові ресурси на тих ділянках виробництва, де відчувається їх нестача. Отже, роль фінансів полягає у забезпеченні кількісних характеристик роботи підприємства.

Як показує досвід розвинених країн світу, використання грошей уможливорює економічний вибір, швидке реагування на запити споживачів, підвищення якості продукції з метою пришвидшення її реалізації.

Оскільки гроші є найліквіднішим товаром, то створюється можливість їх трансформації не тільки в оборотні фонди, а й в основні засоби, збільшуючи їх вартість та підвищуючи їхню якість та якість робочої сили. Цього неможливо досягнути, не використовуючи фінансів. Таким чином, фінанси забезпечують потрібними ресурсами господарства і підприємства, організовують планомірне і найбільш раціональне їх використання, сприяють посиленню матеріальної відповідальності за результати власної праці, зміцненню режиму економії,

фінансової дисципліни та підвищенню рентабельності виробництва.

Якщо розглянути виробничий процес підприємства, то неважко помітити функціонування фінансів і тут. Процес виробництва розпочинається із формування необхідної кількості виробничих запасів, які створюються за допомогою фінансових ресурсів. А отже, починаючи реалізацію якогось конкретного економічного плану, підприємство повинно визначитися із джерелами його фінансування.

Упродовж усього періоду виробництва частина фінансових ресурсів постійно обслуговує його етапи, формуючи необхідну кількість засобів та предметів праці. Таким чином, фінансова та виробнича діяльність підприємства є пов'язаними і взаємодоповнюють одне одного. На основі виробничих процесів формуються фінансові ресурси, і навпаки, фінанси сприяють початку та обслуговуванню процесу виробництва.

Неважко помітити, що дана категорія найбільш тісно пов'язана з оборотними коштами підприємства. Так, фінансові ресурси по своїй суті є фондами обігу підприємства, за допомогою яких формуються оборотні фонди.

Процес реалізації продукції опосередковується грошовими ресурсами, а отже, у підприємства формуються грошові фонди, які в процесі перерозподілу спрямовуються частково на державні програми, заміщення витрачених предметів праці та відновлення зношених основних фондів і розширення виробництва.

Слід відзначити, що фінанси підприємств тісно пов'язані із загальнодержавними. Особливо це стосується сільського господарства.

Так, в процесі реалізації готової продукції підприємств формується частина державного та місцевих бюджетів. З іншого боку, певна частина оборотних та основних фондів підприємства створюється за рахунок бюджетних асигнувань. Таким чином, відбувається кругообіг фінансових ресурсів у межах держави. Зауважимо, що у даний процес, з метою

абстрагування, не включені фінанси громадян. Такий же зв'язок існує і між двома підприємствами, пов'язаними економічними відносинами. В процесі обміну товарів на ринку в одного підприємства (продавця) формуються фінансові ресурси, а в іншого - зменшуються. Основним завданням даного процесу є підвищення його ефективності.

Основним важелем підвищення ролі фінансів та ефективності їх використання є перехід від централізованого до децентралізованого їх управління. В процесі виробничої діяльності, на підставі складених планів чи укладених договорів, підприємства прогнозують надходження та використання власних ресурсів. Саме принцип невтручання держави у господарську діяльність підприємств сприяє найбільш ефективному використанню всіх наявних ресурсів господарства.

У процесі економічної діяльності кожен суб'єкт господарювання вступає у відносини з державою з приводу розподілу власного доходу. Відтак створюється новий вид взаємовідносин " підприємство – суспільство ", який характеризується як плата першого за послуги, отримані від суспільства в цілому. Найбільша ефективність цих відносин полягає у можливості поліпшення економічного становища суб'єктів взаємовідносин. У тому випадку, коли покращення фінансового стану одного із суб'єктів відбувається за рахунок погіршення становища іншого, цей взаємозв'язок спотворюється, зникає потреба у таких взаємовідносинах.

В процесі господарської діяльності підприємства протягом деякого періоду часу формується певна кількість засобів та предметів праці, робочої сили. Слід відмітити, що їх формування відбувається за допомогою фінансів. Даний стан носить відносно постійний характер і характеризується як фінансовий стан підприємства.

Під позитивним фінансовим станом підприємства ми розуміємо наявність у нього необхідної кількості ресурсів для процесу розширеного відтворення.

Фінансовий стан залежить від результатів діяльності підприємства. Можливість розширеного відтворення визначається в кінці виробничого циклу, шляхом переходу готової продукції у грошові фонди. Таким чином формуються фінансові ресурси господарства. Від кількісних та якісних характеристик виробничого циклу залежить обсяг грошових фондів підприємства, а відтак - і величина та якість наступного виробничого циклу. Таким чином, фінанси виступають проміжною ланкою процесу виробництва, і водночас є його невід'ємною частиною.

Планування процесу виробництва дозволяє визначитися зі станом фінансів господарства у майбутньому. Це означає, що в процесі господарської діяльності підприємство може проаналізувати власні недоліки, а відтак - підвищити ефективність власного виробництва, сприяючи збільшенню фінансових ресурсів.

Аналізуючи праці сучасних вітчизняних економістів, ми дійшли висновку, що сьогодні немає єдності у поглядах на суть фінансових ресурсів. Так, ряд науковців відносить до них "сукупність фондів грошових засобів, які знаходяться в розпорядженні держави, підприємств та організацій" [36; с.37]. З цього твердження випливає, що між фінансовими ресурсами і грошовими фондами немає ніякої різниці. На нашу думку, такий підхід спрощує фінансових ресурсів. Тому, ми вважаємо, що дану категорію потрібно охарактеризувати більш повно. На відміну від згаданого автора, Моляков Д.С. включає до складу фінансових ресурсів процент за кредит та дебіторську заборгованість. Він вважає, що до їх складу не потрібно включати основні та оборотні фонди, а також кредит [102; с.8-9]

Таким чином, якщо узагальнити погляди економістів, то можна побачити, що більшість із них не включають до складу фінансових ресурсів кредит. На нашу думку, це не зовсім правильне рішення. Так, для банківської установи кредитні ресурси є оборотними коштами, і в процесі формування частини з них

для виділення назовні створюється спеціальна група фондів - кредитні фонди. Що ж до підприємства, то, не враховуючи джерел отримання кредитних ресурсів, їх можна без вагань віднести до фінансових. Частково з нашою думкою погоджуються В.В. Глущенко, В.Г. Новіков та М.Я. Коробов, які вважають, що кредитні відносини є підсистемою фінансових, а отже "... у випадку з фінансовими ресурсами, мова повинна йти про всі грошові засоби." Наведемо трактування даної категорії згаданих авторів : "фінансові ресурси - це централізовані та децентралізовані грошові фонди цільового призначення, які створюються в процесі розподілу та перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту і національного доходу, які спрямовуються для використання відповідно до завдань соціально-економічного розвитку" [36; с.38].

Звертаючись до праць науковців, ми вважаємо за необхідне зазначити, що більшість з них не включають до складу фінансових ресурсів оборотні та основні фонди.

Ми вважаємо, що до фінансових ресурсів слід відносити фонди обігу підприємства та кредитні фонди. Оскільки амортизаційні відрахування входять у структуру фондів обігу, їх не потрібно виділяти окремо. З іншого боку, готова продукція бере активну участь у створенні грошових фондів, а отже її слід відносити до фінансових ресурсів. Крім того, частина готової продукції у сільськогосподарському виробництві використовується для формування необхідної кількості виробничих запасів, а відтак вона певною мірою виконує роль грошових фондів, забезпечуючи підприємство необхідними ресурсами.

Основним принципом у формуванні фінансових ресурсів підприємства повинна стати економія у витрачаннях коштів, а цього можна досягти за допомогою планування процесу виробництва та аналізу відхилень фактичних результатів роботи підприємства від планових. Фінанси дозволяють чітко спланувати витрачання всіх наявних ресурсів господарства, забезпечуючи

ефективний характер виробничих процесів.

Оскільки фінансові ресурси формуються на кінцевих стадіях кругообігу оборотних коштів, а одним із їх видів є грошові фонди, то їх кількість безпосередньо залежить від процесів реалізації готової продукції, а відтак - і від стану розрахунків за отримані товарно-матеріальні цінності та надані послуги. Скорочення часу розрахунків сприяє поліпшенню використання оборотних коштів підприємства в цілому, а отже - й підвищенню ефективності використання фінансових ресурсів.

В процесі формування та використання суб'єктами економічної діяльності грошових, матеріальних та трудових ресурсів фінанси виконують ряд функцій. В сучасній економічній літературі найчастіше Ф йдеться про дві основні функції, а саме :

- розподільну;
- контрольну.

Під розподільною функцією розуміють процес розподілу сукупного суспільного продукту з метою виконання державних програм та підвищення платоспроможності певних категорій населення. Суть контрольної функції полягає в можливості державного контролю та управління процесами економічного життя.

Знову ж таки, аналізуючи праці сучасних економістів з цього питання, ми дійшли висновку, що на даний час не існує єдиного підходу до визначення ефективності даних функцій фінансів. Це, на нашу думку, створює умови для неефективного використання фінансових ресурсів у цілому по країні.

Метою будь-якого підприємства, людини чи держави є максимальне задоволення власних потреб за мінімальних зусиль. Саме з цього твердження, на нашу думку, слід виходити, формулюючи визначення будь-якої економічної категорії.

Ми вважаємо, що до двох вище наведених функцій фінансів потрібно

додати ще дві, а саме:

- стимулюючу функцію;
- функцію стримування.

Під стимулюючою функцією ми розуміємо процес формування сприятливого економічного середовища для суб'єктів господарювання з метою підвищення ефективності їх діяльності. Саме такого підходу бракує нашій країні в теперішній час.

Завданням будь-якого підприємства є збільшення його прибутків. Це означає, що в тому випадку, коли господарства мають умови для вільного розвитку, які виключають надмірне напруження процесів господарювання та відтворення, створюється ситуація, яка відома в економіці як підвищення ділової активності. Це приводить до збільшення валового виробництва продукції шляхом зростання продуктивності праці та зацікавленості людей у кінцевих результатах власної діяльності. З іншого боку, стимулююча функція є джерелом підвищення ефективності використання матеріальних та трудових ресурсів господарств, їх економії, що, в свою чергу, приводить до зростання прибутковості, уможливаючи постійне відтворення у розширених масштабах.

На наш погляд, саме стимулюючу функцію фінансів слід поставити на перше місце в загальному переліку функцій, оскільки саме вона визначає напрямки розвитку будь-якого суб'єкта економічного середовища країни.

Практично всі країни стикаються з проблемою вирівнювання стартових економічних можливостей підприємств, організацій та громадян. Це пов'язано ще й з тим, що різні види господарської діяльності з самого початку мають різні показники рентабельності або прибутковості. В тому випадку, коли держава зовсім не втручається в процес розвитку таких суб'єктів господарювання, виникають передумови для розшарування суспільства, що в кінцевому результаті може призвести до негативних наслідків. Відтак доводиться вживати заходів для стримування процесу отримання надприбутків господарствами чи

громадянами, що займаються виробництвом та реалізацією високорентабельної продукції. Саме таку функцію фінансів ми називаємо стримуючою.

Можна зауважити, що процес стримування відбувається за допомогою перерозподілу грошових фондів. Проте, як свідчить практика багатьох розвинених країн світу, процес розподілу грошових коштів є не першочерговим завданням. Натомість держава вирівнює платоспроможний попит всіх суб'єктів економічної діяльності, стримуючи розвиток однієї галузі, і за рахунок цього підвищує прибутковість інших.

Одним із головних важелів процесу формування оборотних коштів сільськогосподарських підприємств є кредит. Кредит - це форма мобілізації і використання підприємствами тимчасово вільних коштів підприємств, громадян для забезпечення потреб процесу розширеного відтворення на основі принципу поверненості. Саме кредит сприяє планомірному кругообігу суспільного продукту, більш повному, правильному та ефективному використанню трудових та грошових ресурсів.

Об'єктивна необхідність в кредитних ресурсах зумовлюється закономірностями обороту виробничих фондів підприємств у процесі відтворення.

В процесі кругообігу певна частина оборотних коштів підприємств постійно або тимчасово перебуває у формі вільних коштів. Це пов'язано з тим, що терміни надходження коштів від реалізації продукції та надання послуг і терміни їх використання на виробничі потреби не співпадають.

Наявність вільних коштів на підприємстві зумовлюється тим, що:

- по-перше, кошти на придбання сировини, матеріалів, пального та інших матеріальних цінностей нагромаджуються систематично, в міру реалізації продукції, а витрачаються періодично, залежно від виду виробництва;
- по-друге, в міру реалізації продукції нагромаджуються кошти на виплату заборгованості з оплати праці, а витрачаються ці суми 1-2 рази на

місяць. Слід зазначити, що залучення цих коштів іншими підприємствами у власне виробництво через фінансово-кредитну систему має радше за все гіпотетичний характер з огляду на короткий термін можливого користування ними;

- по-третє, амортизаційні відрахування надходять регулярно у складі виручки підприємств від реалізації продукції, а використовуються на закупівлю нового обладнання лише через певний час;

- по-четверте, прибутки господарств надходять регулярно в складі виручки від реалізації продукції, а використовуються на певні цілі у запланований період.

Таким чином, кошти які вивільняються у процесі кругообігу і потрібні для задоволення майбутніх потреб, залишаються в розпорядженні підприємств і бувають вільними.

Існують періоди, коли в одних підприємств і організацій частина коштів є тимчасово вільною, а інші суб'єкти господарювання для забезпечення нормальної діяльності на деякий час потребують додаткових коштів. Здебільшого така потреба виникає у підприємств та організацій із сезонним характером виробництва - передусім, це стосується сільськогосподарських підприємствах.

Таким чином, одне і те ж підприємство в різні проміжки часу може бути як кредитором, так і позичальником, користуючись послугами кредитної системи. Саме така організація руху грошей сприяє планомірному розвитку виробництва. Найбільш ефективна організація кредитної системи передбачає можливість постійного залучення додаткових коштів у необхідному розмірі при умові оптимальної плати за використання кредиту. Під оптимальною платою ми розуміємо погодження щодо відсотку плати за кредит, який дозволяє проводити розширене відтворення, невідчутно впливає на розмір прибутку і сприяє ефективному використанню власних коштів підприємств.

Як зазначалося раніше, певна частина коштів суб'єктів господарювання протягом деякого часу залишається вільною. Дані кошти відносять до фондів обігу. Ефективність оборотних коштів полягає в тому, що вони переходять з одного виду оборотних засобів в інший, постійно перебуваючи у русі. Саме рух оборотних коштів є причиною створення доданої вартості. Оскільки вільні кошти підприємства тимчасово не перебувають у русі, то не може бути і мови про ефективне їх використання. Вільні грошові ресурси можна залучити у процес власного виробництва або включити в кругообіг фондів іншого підприємства. Як видно, вибір шляхів використання вільних грошових ресурсів залежить від віддачі вкладених коштів. Ефективне використання грошових фондів полягає у залученні їх у ті проекти, що дають найбільший прибуток з однієї гривні вкладених коштів за максимально короткий термін та за найменшого ризику.

В процесі кругообігу фондів підприємства бувають випадки, коли залучати кошти у власне відтворення на певний момент є не вигідно. Тоді господарства продають їх банківським установам з відстрочкою оплати на договірний термін. Так створюється пропозиція кредитних ресурсів.

Бажання інших підприємств залучити на певний термін у власний оборот сторонні кошти створює попит на кредитні ресурси. Співвідношення попиту і пропозиції на кредит визначає розмір плати за його використання.

Потреба сільськогосподарських підприємств у кредитних ресурсах зумовлена, в основному, сезонністю виробництва. Виробничі процеси тісно пов'язані з біологічними. В свою чергу, значні розриви між термінами виконання окремих видів робіт (підготовка ґрунту, сівба, догляд за посівами, збирання врожаю) зумовлюють нерівномірну потребу у виробничих запасах. Крім того, потреба у кредиті визначається тим, що в сільському господарстві існує великий розрив між періодом виробництва і робочим часом. В середньому період виробництва триває 300 днів, а робочий період - 20.

Нерівномірність виробничих процесів визначає значний розрив між періодами затрат і їх відшкодуванням. Це створює потребу у грошових фондах, які необхідні господарству для виконання всіх запланованих робіт. Забезпечити ці потреби сільськогосподарського товаровиробника можуть кредитні фонди.

1.3 Особливості та необхідність державного регулювання оборотних коштів

Досвід усіх розвинених країн світу підтверджує, що держава так чи інакше повинна втручатися в економічні процеси. Проте й досі не визначено, якою мірою це втручання є необхідним, і де пролягає межа, за якою державне управління економікою завдає більше шкоди, ніж користі.

Зазначимо, що необхідність державного втручання віддавна зумовлена потребою перерозподілу частини суспільного продукту. Це сприяло процесу вирівнювання платоспроможного попиту людей. Саме ця функція держави має велике значення для сільського господарства.

Досвід останніх років свідчить, що без підтримки сільськогосподарські товаровиробники й економіка АПК в цілому не в змозі працювати ефективно. Єдиним суб'єктом, здатним підтримати господарства за даних умов, є держава. Ця допомога здійснюється у вигляді фінансування державних програм з розвитку насінництва, тваринництва та покращення стану і якості земель.

Всі ці витрати можна віднести до категорії загальнодержавних програм, які розробляються на відносно тривалий період. Проте існують й інші види допомоги підприємствам сільського господарства. Вони мають разовий характер. Йдеться, насамперед, про заходи держави щодо підтримки на певному рівні фінансового стану господарств, аби надати можливість

колективному, державному чи приватному підприємству можливість розпочати новий повноцінний виробничий цикл.

Потреба у державному регулюванні визначається тим, що ринковий механізм у чистому вигляді не може протистояти спаду виробництва, створює високий рівень безробіття, не допомагає у боротьбі із інфляцією. Крім того, ринкова система може регулювати лише суспільні потреби, які виявляються через платоспроможний попит, залишаючи певну частину людей поза межами мінімального прожиткового рівня. До того ж, ринок не в змозі здійснювати рівномірний розвиток усієї системи народного господарства.

Одним із головних завдань держави на даному етапі є створення умов для розвитку всіх суб'єктів господарської діяльності, незалежно від форм власності та способу господарювання. Такої думки, наприклад, дотримується Кропивко М.Ф., який вважає, що насамперед держава повинна забезпечити функціонування ринкового середовища в агропромисловому комплексі [87; с.46]. Це основна передумова розвитку аграрної галузі, за якою повинні стояти конкретні кроки, спрямовані на забезпечення прибутковості та плановірності розвитку підприємств.

Сучасні економісти не мають одностайної думки щодо найбільш прийнятної форми власності у сільськогосподарському виробництві. Ряд вчених віддає перевагу колективним підприємствам, натомість інші висловлюються за приватні господарства, вважаючи основним аргументом високий рівень виробництва сільськогосподарської продукції в розвинених країнах. Так, Білик О.Д. гадає, що діяльність держави слід зорієнтувати на сприяння поступового переходу колективних господарств до приватної сфери [21; с.64]. Такої ж думки дотримується Д.В. Полозенко, який вважає, що "... держава повинна розробити нові правила гри, позбутися притаманних їй функцій, здійснюючи свою діяльність в напрямі приватизації за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел " [122; с. 28].

Дещо по-іншому трактує роль держави у цих процесах Кропивко М.Ф., який пропонує на основі діючих нині господарств створити корпорації з виробництва сільськогосподарської продукції [87; с.48].

На наш погляд, основним критерієм, яким повинна послуговуватися держава, коли йдеться про можливість функціонування структур сільського господарства, повинна стати ефективність. Якщо, підприємство отримує прибутки, розвивається і задовольняє потреби власних працівників, тоді воно має всі права суб'єкта господарювання і не повинно розформовуватися. І навпаки: за відсутності позитивних зрушень у функціонуванні підприємства, воно повинно або припинити існування, або змінити форму та методи господарювання.

Так чи інакше, більшість економістів-аграрників вважають, що за теперішніх умов сільське господарство без державної підтримки не зможе вийти із кризи і ефективно функціонувати. Потрібні рішучі дії, спрямовані на допомогу сільськогосподарським підприємствам, адже АПК - це одна з найбільших галузей народного господарства України. Тут зосереджено понад половину функціонуючих нині виробничих фондів, виробляється 50% ВВП, 2/3 товарів народного споживання, прямо або опосередковано формується 70% зведеного бюджету, зайнято близько 40% працюючого населення [161; с.6].

Може постати запитання: яке відношення має форма власності підприємства до стану його оборотних коштів? Безпосереднє. Прибуток підприємства формується внаслідок поєднання зацікавленості, знань і можливостей працівників з метою створення готового продукту та його реалізації на ринку. Саме перша умова і є тією рушійною силою, яка забезпечує розвиток. Немає зацікавленості - немає розвитку. Зацікавленість людей є запорукою бережного ставлення до основних фондів і оборотних коштів, стимулює їх примноження. Таким чином, головним завданням держави на сучасному етапі повинно стати формування у сільському господарстві такого

економічного середовища, яке б стимулювало працювати ефективніше, а це, як правило, відбувається тоді, коли кожен працівник не тільки бачить результати власної праці, а й може ними скористатися.

Отже, першочерговим кроком у формуванні ринкового середовища повинен стати процес приватизації. Ми погоджуємося із думкою Білика О.Д., який зазначає, що відновлення права людей на землю є основним фактором у цьому процесі [21; с.66].

Таким чином, основним регулятором структури агропромислового комплексу повинен стати ринок, який визначатиме можливість функціонування підприємств будь-якої форми власності. Завдання держави, ми вбачаємо насамперед, у створенні рівних умов для кожного підприємства.

Другою стадією державного управління сільським господарством повинно стати створення економічних передумов розвитку сільськогосподарського виробництва. Що мається на увазі? По-перше, потрібно відновити економічну самостійність підприємств, а отже, і можливість самостійно вирішувати що виробляти, як і для кого. Дехто може зауважити, що такі умови вже, мовляв, створенні, але ми не погоджуємося з такою думкою. Планово-адміністративна система керування сільським господарством ще не повністю викоренена, і досі трапляються випадки грубого втручання державних органів у діяльність агропромислових підприємств. Така ситуація, на наш погляд, є неприпустимою, оскільки вона негативно впливає на зацікавленість працівників у результатах власної праці, а отже - і на стан виробничих фондів підприємства.

По-друге, слід створити умови для досягнення паритету цін на сільськогосподарську продукцію і продукцію промисловості. Створення таких умов належить до безпосередніх обов'язків держави, якими вона не повинна нехтувати. Засади паритетності, як правило, забезпечуються ціновою політикою держави у агропромисловому комплексі. Цій проблемі присвячені

праці багатьох вчених-економістів, які окремо виділяють її і вважають однією із головних і найактуальніших. Наведемо думку Кропивка М.Ф., який неодноразово у своїх працях приділяв увагу даному питанню: "На сьогоднішній день найбільш необхідним є встановлення і підтримання паритету цін на промислову і сільськогосподарську продукцію і паритетності в розвитку сільськогосподарського сектору країни" [87; с. 47].

I, по-третє, слід забезпечити надійний та ефективний фінансово-кредитний механізм, який би функціонував у сільськогосподарському виробництві. Сюди слід віднести і конкретні методи стимулювання сільськогосподарської активності.

Історично склалися два шляхи державної допомоги підприємствам:

- дотації (фінансування);
- пільги щодо нарахування платежів до бюджету.

Кожен із цих шляхів має власні джерела утворення, використання та перерозподілу коштів. Їх можна віднести до економічних методів регулювання економіки. Якщо дотації (фінансування) пов'язані безпосередньо з перерозподілом сукупного суспільного продукту з метою вирівнювання економічного становища у всіх галузях народного господарства, то пільги як метод державної допомоги мають непрямий характер. Звичайно, пільги, що стосуються платежів до бюджету, можна віднести до державного фінансування, але тільки непрямо. Фактично цей механізм є способом взаємозаліку заборгованості підприємств з платежів до бюджету і сум державного фінансування на певні цілі. Його метою є підвищення зацікавленості господарств у кінцевих результатах власної праці. Дехто може трактувати даний вид державної допомоги по-іншому. Не сперечатимемося, адже основним, на наш погляд, є не різноманітність інтерпретацій економічних понять, а їх фактичний економічний ефект.

Назвемо головні завдання державного регулювання економіки сільського

господарства, про які йдеться у працях сучасних вітчизняних економістів:

- впровадження НТП;
- зменшення втрат виробництва;
- підвищення якості продукції;
- екологічна безпека.

Очевидно, що всі ці заходи прямо чи непрямо впливають на стан оборотних коштів сільськогосподарських підприємств. Відтак основним завданням, що випливає із контексту, повинен стати планомірний та поступовий розвиток оборотних коштів.

Підсумовуючи сказане вище, можна визначити основні напрямки впливу держави на економіку в умовах ринку. Передусім необхідно визначити пріоритетні напрямки розвитку країни. Держава у 1990 році проголосила курс на пріоритетний розвиток села. Тепер потрібно забезпечити це концептуальне рішення конкретними кроками. Відомо, що виконання будь-якої дії вимагає певної кількості енергії. В економіці такою енергією є кошти. Невиконання поставлених завдань передусім пояснюється відсутністю достатньої кількості коштів для досягнення певної мети. Крім того, як зазначав Саблук П.Т. на нараді вчених-аграрників, на даному етапі у держави немає чіткої стратегії щодо розвитку агропромислового комплексу. [132; с.6]. То чого ж можна досягти, не маючи плану дій?

Отже, виконання поставлених завдань можливе тільки в процесі поступового, планового підвищення рівня економіки сільського господарства, забезпечуючи поступове збільшення обсягів коштів, що функціонують у цій сфері.

Щодо фінансово-кредитної політики у сільському господарстві, то тут ми вважаємо за необхідне підкреслити декілька моментів. Як відомо, у всіх розвинених країнах світу держава активно допомагає процесу створення і реалізації сільськогосподарської продукції шляхом підвищення

платоспроможності сільськогосподарських підприємств. Повинні бути створені умови і можливості для поповнення оборотних коштів підприємствами для проведення повноцінного процесу відтворення. Це насамперед пов'язано із тим, що сільське господарство має сезонний характер, і кількість оборотних коштів в різні періоди часу є неоднаковою. З огляду на це, важливо розробити методику, яка б враховувала сезонність сільськогосподарського виробництва і давала можливість забезпечувати процес виробництва необхідною кількістю коштів.

Таким чином, враховуючи специфіку виробничих процесів у сільському господарстві, ми вбачаємо державну підтримку сільськогосподарського товаровиробника насамперед у створенні умов для початку повноцінного виробничого циклу. Держава повинна забезпечувати підприємства всіма необхідними ресурсами, які необхідні для проведення посівних робіт. До речі, з цим погоджується і Кропивко М.Ф., який вважає, що "державне управління агропромисловим виробництвом в ринкових умовах повинно мати забезпечуючий характер" [87; с.47].

Далі важливо створити умови для збереження урожаю (посівів), оскільки якість та обсяги сільськогосподарської продукції безпосередньо залежать від природних умов. Це передусім означає, що в сільському господарстві повинен діяти механізм відшкодування втрат, яких зазнали підприємства в результаті несприятливих природних умов. Ми далекі від думки, що ці функції обов'язково повинна взяти на себе держава, але у неї є достатньо засобів, щоб заохотити до цієї діяльності інші підприємства, в тому числі фінансові та страхові компанії, які б могли підтримати товаровиробників, створивши умови для запобігання втратам оборотних коштів.

Наступним кроком у процесі підтримки сільськогосподарських підприємств повинні стати заходи, спрямовані на захист конкуренції на сільськогосподарському ринку. Ми, щоправда не вважаємо, що це є

першочерговим завданням, оскільки, як свідчить практика сільськогосподарського виробництва у розвинених країнах світу, на ринку аграрної продукції практично не існує монополій чи олігополій. Це насамперед пов'язано із тим, що сільськогосподарські підприємства, як правило, є невеликими, і обсяги виробництва продукції одним підприємством не можуть суттєво впливати на рівень ринкових цін на сільськогосподарську продукцію. Проте повністю ігнорувати вирішення цих питань не варто - їм слід приділити належну увагу з метою забезпечення стабільних і рівноправних умов для кожного підприємства.

Досвід розвинених країн світу свідчить, що держава, як правило, здійснює політику протекціонізму щодо продукції, випущеної вітчизняним сільським господарством. Так, наприклад, Фінляндія встановила мито на ввезення тваринного масла іноземного виробництва у розмірі 570% від його митної вартості, стимулюючи таким чином виробництво і реалізацію на ринку вітчизняної продукції. Відтак підприємства Фінляндії, які виробляють сільськогосподарську продукцію, мають надійний ринок збуту, а отже - і можливість працювати, отримувати прибутки та розвиватися. Саме таким шляхом сьогодні повинна йти Україна. Звичайно, на наш погляд, не варто занадто обмежувати імпорт сільськогосподарської продукції, оскільки це може позначитися на якості сільськогосподарської продукції, яку виробляють українські товаровиробники. У кожній справі потрібна виваженість і крайнощі тут неприпустимі.

Тепер розглянемо можливість державного сприяння підприємствам в процесі реалізації їхньої продукції. Як свідчить практика розвинених країн світу, саме на цьому етапі кругообігу відбувається реальна державна допомога. Розглянемо це детальніше. За умов розвинутої ринкової економіки в країнах, що переважно спеціалізуються на випуску сільськогосподарської продукції, пропозиція продуктів харчування перевищує попит на них. В такій ситуації

знижуються ціни на сільськогосподарську продукцію, які іноді стають навіть нижчими від собівартості. За таких умов більшість існуючих підприємств збанкрутували б - ринок знищив би надлишок сільськогосподарських підприємств, намагаючись відновити ринкову рівновагу. Це призвело б до безробіття, занедбання земель і значних витрат на подолання кризової ситуації, які, як свідчить досвід, перевищують суму фінансової допомоги сільськогосподарським підприємствам.

Такими симптомами характеризується і стан української економіки, хоча ринковий механізм у нашій державі розвинений недостатньо.

Дедалі частішими стають випадки, коли підприємства продають власну продукцію за цінами, нижчими від її собівартості, а це негативно впливає або на стан оборотних коштів, або на стан основних фондів, або на всі ресурси загалом. У 80-ті роки держава відшкодовувала підприємствам близько 55 відсотків собівартості продукції. Зараз цей показник скоротився майже до нуля, хоча, приміром, у США він становить майже 30 відсотків [157; с.5].

Ще одним джерелом державної допомоги сільськогосподарським товаровиробникам є створення ефективної системи державної закупівлі сільськогосподарської продукції. Метою закупівлі є забезпечення ринку збуту якісних продуктів харчування за гарантованими цінами та на взаємовигідних умовах. Ми вважаємо, що даний вид підтримки допоможе підприємствам АПК зменшити втрати власних оборотних коштів, які створюються в процесі реалізації продукції за цінами, що в багатьох випадках є нижчими від собівартості. А це додаткові можливості розвитку, якими не слід нехтувати. З нашою точкою зору погоджується, наприклад, Завадський Й.С., який вважає, що "... державне регулювання економіки АПК повинне спрямовуватися на здійснення виваженої антимонопольної політики, відновлення державної закупівлі сільськогосподарської продукції, впровадження державного лізингу техніки, методології стратегічного та індикативного планування" [56; с.71]

Процес реалізації продукції не є кінцевою стадією кругообігу оборотних коштів, і за його результатами не завжди можна робити висновки щодо ефективності діяльності підприємств. Наступним кроком у системі реформування агропромислового комплексу повинно стати вдосконалення системи розрахунків за придбані продукти харчування та надані послуги. Роль реформатора і тут повинна взяти на себе держава, якій передусім належить створити передумови своєчасності проведення розрахунків та недопущення формування простроченої кредиторської чи дебіторської заборгованості. Це призведе до прискорення руху оборотних коштів, що позитивно вплине на загальний фінансовий стан підприємств. До речі, такої ж думки дотримується Білик О.Д., який вважає, що "держава повинна посилити контроль за ефективністю господарювання, включаючи питання, пов'язані з платіжною дисципліною, процесами грошового обігу, ціноутворення, усуваючи диспропорції у товарообміні між промисловістю і сільським господарством" [21; с.65-66].

І кінцевим етапом державної підтримки, на нашу думку, повинно стати створення середовища ефективного використання грошових фондів господарств, основною суттю якого є можливість їх примноження та недопущення втрат від знецінення.

Висновки до розділу 1

Найбільш важливим видом виробничих фондів сільськогосподарських підприємств є оборотні кошти, які дозволяють відновити новий виробничий цикл.

1. Оборотні фонди є самостійною економічною категорією, оскільки за своєю економічною суттю вони виражають предмети праці, які є

передумовою виробничих процесів.

2. Споживну вартість товару сільськогосподарського виробництва доцільно розділити на два види:
 - 1.1. потенційна споживна вартість товару;
 - 1.2. фактична споживна вартість товару.
3. Визначення фінансів необхідно змінити. Основним критерієм суті фінансів, на нашу думку, повинна стати ефективність.
4. До складу фінансових ресурсів доцільно віднести фонди обігу господарств та кредитні ресурси.
5. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва повинна полягати у створенні умов для вільного розвитку та запобіганні прямому втручанню державних установ в дії господарств.

РОЗДІЛ 2 . АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ КОШТІВ

2.1. Аналіз стану та кругообігу оборотних коштів підприємств сільського господарства

Розвиток підприємств сільського господарства в сучасних умовах неможливий без ефективного використання оборотних коштів. Ефективне використання полягає у своєчасному та повноцінному їх формуванні на всіх стадіях кругообігу. Оптимальною є така структура оборотних коштів, за якої на кожній стадії кругообігу оборотні кошти нагромаджувалися б у достатній мірі і відразу ж переходили у наступну стадію. Для збільшення виробництва сільськогосподарської продукції однією із основних умов є достатня кількість коштів у сфері виробництва, що означає можливість повного нагромадження матеріальних запасів і початку нового виробничого циклу.

На стан оборотних коштів впливають як внутрішні фактори (основні фонди, робоча сила (мотивація, кваліфікація і т.д.), технологія виробництва), так і зовнішні (фінансово-кредитний механізм).

Проаналізуємо на стан оборотних коштів сільськогосподарських підприємств. Для аналізу згрупуємо підприємства відповідно до обсягів основних фондів, якими вони володіють:

- група А - вартість основних фондів до 4 млн.грн.;
- група В - вартість основних фондів від 4-7 млн.грн.;
- група С - вартість основних фондів понад 7 млн.грн.

Таблиця 2.1.

**Основні фонди підприємств сільського господарства Хмельницької області (за станом на 01 січня 1996-2000
рр., тис.грн.)**

Напрямок діяльності підприємств	Вид підприємства	Кількість підприємств певного виду	Роки					
			1996			1997		
			Залишк. вартість	Знос	Первісна вартість	Залишк. вартість	Знос	Первісна вартість
Рослинницько-тваринницький напрямок	Група А	12	21381	19188	40569,6	21488	19392	40879,1
	Група В	37	115133	90212	205345,4	116121	90791	206911,9
	Група С	7	37741	27137	64878	38142	27231	65373
Всього по напрямку		56	174256	136537	310793	175751	137413	313164
Тваринницький	Група А	9	4019,1	8712,4	12731,5	3782,7	8921,1	12703,8
	Група В				0			0
	Група С				0			0
Всього по напрямку		9	4019,1	8712,4	12731,5	3782,7	8921,1	12703,8
Овочівництво	Група А				0			0
	Група В				0			0
	Група С	1	5197,3	4385,1	9582,4	5294,5	4291,5	9586
Всього по напрямку		1	5197,3	4385,1	9582,4	5294,5	4291,5	9586
Шовківництво	Група А	4	1527,1	1499,9	3027	1513,3	1481,1	2994,4
	Група В				0			0
	Група С				0			0
Всього по напрямку		4	1527,1	1499,9	3027	1513,3	1481,1	2994,4
Всього		70	185000	151134	336133,9	186342	152107	338448,2

Продовж. табл. 2.1.

1998			1999			2000		
Залишкова		Первісна	Залишкова		Первісна	Залишкова		Первісна
вартість	Знос	вартість	вартість	Знос	вартість	вартість	Знос	вартість
21215,6	19814,9	41030,5	21044,8	19692,9	40737,7	19535,1	19708	39243,1
115778,3	91900,1	207678,4	114111	92085,1	206196,4	106394	92237	198631,2
38238,1	27377	65615,1	37552,9	27594	65146,9	35099,7	27657	62756,7
175232	139092	314324	172709	139372	312081	161029	139602	300631
3812,2	9627,2	13439,4	3719,1	9732,1	13451,2	3475,5	9686,7	13162,2
		0			0			0
		0			0			0
3812,2	9627,2	13439,4	3719,1	9732,1	13451,2	3475,5	9686,7	13162,2
		0			0			0
		0			0			0
5147,2	4395,2	9542,4	5022,2	4485,3	9507,5	4729,1	4680,1	9409,2
5147,2	4395,2	9542,4	5022,2	4485,3	9507,5	4729,1	4680,1	9409,2
1417	1478,1	2895,1	1364,7	1510,7	2875,4	1271,1	1541,7	2812,8
		0			0			0
		0			0			0
1417	1478,1	2895,1	1364,7	1510,7	2875,4	1271,1	1541,7	2812,8
185608,4	154593	340200,9	182815	155100	337915,1	170505	155511	326015,2

Дане групування має умовний характер, оскільки обсяги основних фондів, безперечно, визначаються напрямком діяльності підприємства.

Якщо проаналізувати подану таблицю, то можна побачити, що первісна вартість основних фондів протягом 1996 - 2000 рр. постійно змінюється, але є відносно стабільною. Так, у порівнянні з 1996 р. в 1997 році вартість основних фондів складає 100,6%, в 1998 році - 101,2 %, в 1999 році - 100,5%, в 2000 році - 96,9 %. Найнижчий показник вартості основних фондів зафіксовано в 2000 році. Загалом, знос основних фондів є нижчим за 50% і упродовж 5 років постійно зростає. Так, у 1996 році цей показник становив 44,9% , а в 2000 році - 47,7%. На основі наведених даних можна зробити висновок, що підприємствам з кожним роком стає дедалі важче оновлювати основні фонди, що неодмінно впливає на стан оборотних коштів.

Стан основних фондів залежить від напрямку діяльності господарств. Так, у 1999 році в підприємствах рослинницько-тваринницького напрямку на господарство в середньому припадає 5,6 млн.грн основних фондів, в підприємствах тваринницького напрямку -1,5 млн. грн., в овочівництві - 9,5 млн. грн., в шовківництві - 0,7 млн. грн. Не однакоим є стан основних фондів в підприємствах рослинницько-тваринницького напрямку. Так, в 1999 році питома частка основних фондів підприємств групи А в загальній їх кількості становить 13%, підприємств групи В - 66,1%, групи С - 20,9 %. Основних фондів на одне підприємство в розрізі груп в середньому припадає:

- група А - 3,4 млн. грн;
- група В - 5,5 млн. грн;
- група С - 9,3 млн. грн.

Тепер проведемо аналіз стану оборотних коштів господарств. Для

збільшення випуску сільськогосподарської продукції однією із основних умов є достатня кількість коштів у сфері виробництва, що означає можливість повного нагромадження матеріальних запасів і початку нового виробничого циклу.

Таблиця 2.2

Наявність оборотних коштів у підприємств в яких проводилося дослідження (за станом на 01 січня, тис.грн)

Вид діяльності підприємств	Вид підприємства	Роки				
		1996	1997	1998	1999	2000
Рослинницько-тваринницький Напрямок	Група А	4965,1	4241,8	4879,8	4754,2	4736,3
	Група В	31775	30635	31231	30427	30786
	Група С	12909	12255	12688	12361	11841
Всього по напрямку		49648	47132	48798	47542	47363
Тваринницький напрямок	Група А	1522,2	1436,3	1398,7	1234,2	1161,9
Овочівництво	Група С	556,3	556,4	496,7	536,2	445,8
Шовківництво	Група А	550,3	459,5	461,1	332,1	384,4
Всього		52277	49584	51155	49645	49355

Як видно з наведеної таблиці, обсяги оборотних коштів підприємств протягом вказаних років постійно зменшуються. Так, в порівнянні з 1996 роком, в 2000 році обсяги оборотних засобів зменшилися на 2,9 млн.грн., що становить 5.6 % до загальної вартості. По рослинницько-тваринницькому напрямку в 1999 році і підприємства групи А мають в наявності 9,9% оборотних засобів до

загальної вартості, підприємства групи В - 64%, підприємства групи С - 26,1%. В середньому на одне підприємство групи А припадає 396 тис.грн., підприємство групи В - 822 тис. грн., підприємство групи С - і 1765 тис. грн.

Розрахуємо показник співвідношення обсягів основних та оборотних засобів по кожному виду та групі підприємств за 2000 рік. Даний показник можна розрахувати за формулою:

$$P_s = O_k / O_{sk} * 100 \quad (2.1)$$

де :

O_k - вартість оборотних коштів в звітному періоді, O_{sk} - вартість основних фондів у звітному році. Отже, по підприємствах групи А рослинницько-тваринницького напрямку цей показник склав 12,1%, групи В - 15,5%, групи С - 18,9%, по підприємствах тваринницького напрямку - 8,8%, овочівництва - 4,7%, шовківництва - 13,7%.

Проведений аналіз сільськогосподарських підприємств Хмельницької області свідчить, що за останніх декілька років, внаслідок зниження темпів реалізації, а отже - і темпів оборотності коштів, велика кількість оборотних засобів перебуває у сфері обігу. Готова продукція затримується часто на складах. Це здебільшого стосується переробної промисловості. Внаслідок цього уповільнюються розрахунки за поставлену продукцію і створюються умови для У виникнення простроченої кредиторської заборгованості. Відтак, багато підприємств-кредиторів не мають необхідних коштів для власного відтворення. На нашу думку, це є одним із головних факторів, що негативно впливають на фінансовий стан сільськогосподарських підприємств, стримуючи оборотність оборотних коштів. Затримка процесу реалізації продукції ускладнює розрахунки з підприємства групи А мають в наявності 9,9% оборотних засобів

до загальної вартості, підприємства групи В - 64%, підприємства групи С - 26,1%. В середньому на одне підприємство групи А припадає 396 тис.грн., підприємство групи В - 822 тис. грн., підприємство групи С - 1765 тис. грн.

Як видно з наведеної таблиці 2.3, структура оборотних коштів в підприємствах різного профілю є різною. Це пов'язано передусім із видом діяльності та сезонністю виробництва. Так, в 1999 році найвищий показник наявності оборотних засобів у виробництві мали підприємства рослинницько-тваринницького напрямку - 82 % до загальної вартості оборотних коштів.

Таблиця 2.3

Структура оборотних коштів сільськогосподарських підприємств Хмельницької області (за станом на 1 січня, в %)

Напрямок діяльності підприємств	Оборотні кошти	Роки				
		1996	1997	1998	1999	2000
Рослинницько-тваринницький напрямок	у виробництві	84	85	82	82	83
	в обігу	16	15	18	18	17
Тваринницький напрямок	у виробництві	70	70	72	70	64
	в обігу	30	30	28	30	36
Овочівництво	у виробництві	54	54	50	47	54
	в обігу	46	46	50	53	46
Шовківництво	у виробництві	63	62	61	67	77
	в обігу	37	38	39	33	23

Найнижчий показник був у підприємства, що займається овочівництвом - 47%. Процес виробництва на підприємстві розпочинається з нагромадження виробничих запасів. Виробничі запаси в сільськогосподарських товаровиробників поділяються на власні і покупні. Останнім часом обсяги власних запасів неухильно зростають. Ми вважаємо, що основною причиною цього є те, що більшість господарств через скрутне фінансове становище неспроможні забезпечити себе покупними товарно-матеріальними цінностями. Внаслідок цього власні оборотні фонди протягом тривалого часу не включаються в сферу виробництва і залишаються в резервах.

Проведений аналіз забезпеченості сільськогосподарських підприємств Хмельницької області оборотними фондами у вигляді запасів товарно-матеріальних цінностей дозволяє зробити наступні висновки. Практично в кожному з цих підприємств не проводилася і не проводиться робота з удосконалення системи заготівлі та накопичення запасів. Так, у СТОВ "Козацька долина" Дунаєвського району Хмельницької області протягом 1998 - 1999 рр. були великі запаси запчастин на суму 24732 грн., які упродовж цього періоду не використовувалися. На 2000 рік їх використання також не планувалося. Немає сумнівів у тому, що їх ліквідність у грошовому виразі набагато нижча від їх вартості. Звичайно, це не поодинокий випадок. Загальною закономірністю виробництва практично всіх господарств Хмельницької області є авансова закупівля ТМЦ, пального та запчастин, які в багатьох випадках використовуються неефективно. Дані кошти практично повністю виключені з обороту і не беруть участі у створенні додаткової вартості. Таким чином, ми вважаємо, що для ефективного використання оборотних коштів надзвичайно велике значення має раціональне нагромадження та застосування всіх запасів господарства. Крім того, для скорочення тривалості перебування оборотних

коштів у вигляді виробничих запасів необхідно подбати про своєчасність їх накопичення. Ще одним із негативних аспектів нагромадження виробничих запасів є те, що протягом певного часу вони втрачають свою якісну та вартісну оцінку. Так, запчастини, які надто довго не включалися в процес виробництва, втрачають свої технічні характеристики. Зокрема, у випадку вищезгаданого господарства нагромадження надлишкової кількості запчастин призвело до прямих втрат на суму близько 800 грн.

Таблиця 2.4

Обсяги виробничих запасів підприємств Хмельницької області
(за станом на 01 січня, тис.грн.)

Напрямок діяльності	Вид підприємства	Роки				
		1996	1997	1998	1999	2000
Рослинницько-тваринницький напрямок						
Група А		1335	1114	1453	980,6	796,3
Група В		9197	8911	9299	8686	8626,7
Група С		4302	3899	3778	4343	3848,8
Всього по напрямку		14834	13924	14529	14007	13272
Тваринницький напрямок,						
Група А		280,2	197,2	212,1	160,1	174,2
Овочівництво, група С		269,2	274,9	223,3	228,9	217,2
Шовківництво, група А		134,1	128,1	116,5	106,3	109,9
Всього		15517	14524	15081	14504	13773

Ми глибоко переконані, що це не поодинокий випадок безгосподарного ставлення до власних оборотних фондів. І саме через це відбувається необґрунтоване вивільнення оборотних коштів, що в свою чергу призводить до зменшення кількості оборотних коштів у готовій продукції.

Як видно з наведеної таблиці, забезпеченість господарств виробничими запасами є різною. Така різниця базується на початковій вартості капіталу, вкладеного у підприємство, на виді діяльності та результатах господарювання за попередні роки. Так, у 2000 році в середньому на підприємство рослинницько- тваринницького напрямку групи А припадало виробничих запасів на суму 66,4 тис. грн., групи В - 233,2 тис. грн., групи С - 549 тис. грн.

Таблиця 2.5

Структура виробничих запасів підприємств сільського господарства
Хмельницької області (в%) (станом на 01 січня)

Види виробничих запасів	Роки				
	1996	1997	1998	1999	2000
Насіння та корми	74,1	76,6	75,8	72	71,6
Продукція с.г (гній)	4,5	3,7	3,3	1,9	1,1
Міндобрива	13,4	11,5	12,7	12,2	17,1
Нафтопродукти	0,1	0,2	0,4	1,4	0,9
Паливо	0,2	0,1	0,1	0,4	0,2
Запчастини	7,7	7,9	7,7	12,1	9,1
Всього	100	100	100	100	100

Найнижчий показник був у підприємств тваринницького напрямку - 19,4 тис. грн. у розрахунку на одне підприємство. Слід зазначити, що в багатьох випадках підприємства мають у своєму розпорядженні певні види товарно-

матеріальних цінностей, які не використовуються. А, з іншого боку, необхідні є відсутніми. Можливість обміну не завжди є високою. Це свідчить про недосконалість системи нагромадження виробничих запасів. Оскільки в процесі формування потрібних запасів господарств важливу роль відіграє держава, то можна зробити висновок про недостатність заходів, що вживаються з даного питання. Практично у всіх випадках ведеться про невчасність постачання, що призводить до підвищення можливості зриву весняно-польових робіт. Аналізуючи праці вітчизняних вчених з даного питання, ми прийшли до висновку, що більшість із них схиляються до такої ж думки. Так, Саблук П.Т. у своїй доповіді акцентував увагу на цьому питанні [132; с.4]. Слід зауважити, що з кожним роком господарствам стає все важче сформувати потрібний асортимент та кількість окремих видів виробничих запасів. Особливо це стосується пально-мастильних матеріалів та мінеральних добрив. На це є багато причин, проте основними слід вважати негативний фінансовий стан та нестабільність цін на дані товари. І якщо така ситуація зберігається вже на протязі 5-6 років, то це означає, що заходи, які вживаються з цього питання, є недостатніми. Саме на ці два фактори, на нашу думку, слід звернути основну увагу, і їх вирішення одразу ж позначиться на економічному стані всієї галузі.

Розглянемо стан наявності тварин на відгодівлі в підприємствах Хмельницької області. Переважна частина даної категорії оборотних фондів у 1999 році належала підприємствам рослинницько-тваринницького напрямку - 96,4% до загальної кількості (таблиця 2.6). Проте їх наявність в розрізі груп підприємств є неоднаковою. Так, на підприємства групи А припадає тільки 5% від загальної вартості даного виду фондів, якими володіють усі підприємства рослинницько-тваринницького напрямку, на підприємства групи В - 59%, на підприємства групи С - 36%. На підприємства тваринницького напрямку припадає 3,3% від загальної вартості цього виду фондів, а на підприємства

шовківництва - 0,3%. В середньому на одне господарство в розрізі напрямку діяльності та груп підприємств в 1999 році припадало:

- підприємства рослинницько -тваринницького напрямку:
група А - 61,4 тис. грн.;
група В - 283,9 тис. грн.;
група С - 1026, 7 тис. грн.
- підприємства тваринницького напрямку, група А - 69,8 тис. грн.;
- підприємства шовківницького напрямку, група А - 7,2 тис. грн.

Таблиця 2.6

Обсяги оборотних коштів (тварини на відгодівлі) підприємств
Хмельницької області (за станом на 01 січня, тис.грн.)

Напрямок діяльності підприємств	Вид підприємства	Роки				
		1996	1997	1998	1999	2000
Рослинницько-тваринницький напрямок	Група А	1023,9	998	756,9	737,1	746,3
	Група В	12081,5	10978,3	10786,1	10504	11380,7
	Група С	7371,8	7984,2	7380	7186,9	6529,9
Всього по напрямку		20477,1	19960,5	18923	18428	18656,9
Тваринницький напрямок	Група А	699,1	733,5	711,2	628,1	502,5
Овочівництво	Група В	0	0	0	0	0
Шовківництво	Група С	61,1	43,3	36,9	28,8	58
Всього		21237,3	20737,3	19671,1	19084,9	19217,4

В додатку Б наведені обсяги наявності малоцінних та швидкозношуваних предметів у підприємств Хмельницької області.

Якщо проаналізувати динаміку зміни незавершеного виробництва з 1996 по 2000 рік у відсотках, то можна побачити, що його обсяги є відносно стабільними. В 2000 році було зафіксовано приріст, що у порівнянні з 1999

роком склав 16,5%. На підставі даного аналізу можна зробити висновок про те, що підприємства починають процес інтенсифікації зусиль, який може привести до позитивних результатів.

Таблиця 2.7

Наявність оборотних коштів у незавершеному виробництві
підприємств Хмельницької області
(за станом на 01 січня, тис.грн.)

Напрямок діяльності підприємств	Вид підприємства	Роки				
		1996	1997	1998	1999	2000
Рослинницько-тваринницький напрямок	Група А	492	447	485	465	480
	Група В	3395	3031	3289	3204	3663
	Група С	1588	1491	1617	1498	1862
Всього по напрямку		5476	4969	5391	5167	6006
Тваринницький напрямок	Група А	49,7	58,1	60,7	53,1	46,1
	Група С	0	0	0	0	0
	Шовківництво	141,7	97,7	117,3	80,1	121,1
Всього		5668	5125	5569	5300	6173

За останній час структура фондів обігу дещо змінилася. До початку 90-х років сільськогосподарські підприємства реалізували свій товар здебільшого в плановому порядку, тому готова продукція не затримувалася на складах. Тепер ситуація інша. Відсутність планових джерел реалізації продукції призводить до збільшення часу перебування оборотних коштів в сфері обігу.

Протягом 1993 -1997 рр. підприємства мали можливість укласти договори на постачання зерна в регіональні та державні ресурси і таким чином спланувати реалізацію власної продукції, проте кількість господарств, які

бажали реалізувати продукцію державі упродовж цього періоду постійно зменшувалася. В 1999 році господарства практично не мали такої можливості, а тому їм доводилося самим планувати реалізацію власної продукції, що в кінцевому результаті призвело до деякого збільшення термінів реалізації.

Таблиця 2.8

Наявність оборотних коштів у готовій продукції підприємств
Хмельницької області (за станом на 01 січня, тис.грн).

Напрямок діяльності підприємств	Вид підприємств	Роки				
		1996	1997	1998	1999	2000
Рослинницько-тваринницький напрямок	Група А	57,1	79,1	71,3	79,3	70,5
	Група В	580,6	678,2	601,3	668,7	670,0
	Група С	314,1	373,0	346,5	385,4	434,9
Всього по напрямку		951,8	1130,3	1019,2	1133,4	1175,5
Тваринницький напрямок	Група А	19,9	20,2	18,6	16,6	7,4
Овочівництво	Група С	39,9	49,3	30,7	33,9	24,7
Шовківництво	Група А	97,9	80,6	85,2	73,9	43,8
Всього		1109,5	1280,4	1153,7	1257,8	1251,4

Як видно з наведеної таблиці 2.8., наявність оборотних коштів у готовій продукції постійно змінюється. Так, у порівнянні з 1996 роком, їх кількість в 1997 році зросла на 15, 4%, в 1998 році - на 3,9 %, в 1999 році - на 13, 4%, в 2000 році - на 12,8%. Таким чином, спостерігається зростання виробництва продукції у грошовому виразі без врахування цін на сільськогосподарську продукцію, які упродовж вказаних років переважно зростали.

Таблиця 2.9

Наявність оборотних коштів у дебіторській заборгованості підприємств
Хмельницької області (за станом на 01 січня, тис.грн).

Напрямок діяльності підприємств	Вид підприємства	Роки				
		1996	1997	1998	1999	2000
Рослинницько-тваринницький напрямок	Група А	467,5	408,9	458,6	522,5	351,8
	Група В	3940	3388,4	4433	4254,4	4080,3
	Група С	2270,5	2044,7	2751,5	2687	2603
Всього по напрямку		6678	5842	7643,1	7463,8	7035
Тваринницький напрямок	Група А	421,1	383,5	360,1	341,1	407,9
Овочівництво	Група С	190,7	187	209,7	240,7	172,1
Шовківництво	Група А	76,1	81,7	86,3	35,1	42,9
Всього		7365,9	6494,2	8299,2	8080,7	7657,9

Дебіторська заборгованість підприємств у порівнянні з 1996 роком також зросла. Це свідчить про незадовільний рівень фінансової дисципліни в країні. Така ситуація спричиняє відволікання грошових коштів від участі у виробництві, що призводить до зменшення обсягів випуску продукції, а також до уповільнення процесів оновлення основних та оборотних фондів. В додатку В наведена структура дебіторської заборгованості підприємств, у яких проводилося дослідження. Як видно з таблиці, наведеної в додатку, найбільша питома частка в загальній кількості належить заборгованості за товари та послуги, термін оплати за які ще не наступив. Так, у 1999 році питома частка даної статті в загальній сумі склала 33,4%. Найменша питома частка належить розрахункам з бюджетом; їх величина в 1999 році склала 3,8% від загальної суми дебіторської заборгованості.

Таблиця 2.10

Наявність оборотних коштів у грошових ресурсах підприємств
Хмельницької області (за станом на 01 січня, тис.грн.)

Напрямок діяльності підприємств	Вид підприємства	Роки				
		1996	1997	1998	1999	2000
Рослинницько-тваринницький напрямок	Група А	2	1,6	5,1	5,1	1,3
	Група В	60	48,7	97,4	96,4	38,5
	Група С	36,4	29,5	68,3	67,6	25,4
Всього по напрямку		98,4	79,8	170,8	169,1	65,2
Тваринницький напрямок	Група А	22,1	24,1	11,6	12,1	2,7
	Група С	26	19,1	5,9	9	8,7
	Шовківництво	27,1	10,1	7,1	0	0
Всього		173,6	133,1	195,4	190,2	76,6

Аналіз наявності грошових ресурсів показує, що їх обсяги є надзвичайно малими. В Хмельницькій області є господарства, в яких за останні 3 роки не було зовсім грошей на розрахунковому рахунку. Причиною такого стану є картотека сільськогосподарських товаровиробників. Як наслідок, більшість обмінних операцій підприємства проводили на бартерній основі. Таким чином вдавалося відновлювати наступний виробничий цикл. У порівнянні з 1996 роком, в 2000 році кількість грошових ресурсів скоротилася в 2,3 рази. В додатку Г наведена структура грошових ресурсів підприємств, в яких проводилося дослідження. Якщо проаналізувати динаміку впливу джерел на формування оборотних коштів, то можна помітити, що кредиторська заборгованість сільськогосподарських підприємств за останні роки збільшується. Це здебільшого стосується заборгованості з платежів до бюджету, боргів постачальницьким організаціям за поставлені товарно-

матеріальні цінності та пально-мастильні матеріали, боргів із заробітної плати. Звичайно, під час масового надходження продукції заборгованість частково погашається, проте у багатьох господарствах Хмельницької області вона переходить з року в рік, утворюючи картотеку сільськогосподарських підприємств. І хоча спостерігається ріст заборгованості, та ефективно ним скористатися підприємства не можуть. Основною причиною цього є відсутність ефективної фінансової системи, цінової політики та загальна криза в економіці.

На даний час оборотні кошти сільськогосподарських підприємств здебільшого формуються за рахунок власних та прирівняних до них ресурсів.

Частка власних оборотних коштів в загальній їх сумі протягом останніх кількох років постійно збільшується. Проте це не є свідченням того, що у господарств зростають прибутки, а відтак - відрахування на поповнення оборотних коштів. Річ у тім, що частина оборотних коштів сільськогосподарських підприємств, яка раніше формувалася за рахунок кредитів банку, тепер формується за рахунок тих власних джерел, які спрямовувалися на розширення виробництва. Це є однією, хоча й не самою найголовнішою причиною скорочення обсягів випуску сільськогосподарської продукції за останній час. Навіть, якщо залучити повністю всі ресурси на поповнення власних оборотних коштів, щоб досягти ефективного розвитку на даний момент, то більшості господарств їх не вистачить хоча б тому, що вони, наприклад, мають ще потребу і у поповненні основних засобів.

Поповнення власних і прирівняних до них оборотних коштів у рентабельних підприємствах в даний час відбувається за рахунок відрахувань з прибутку на поповнення власних оборотних коштів та приросту стійких пасивів. Проте в Хмельницькій області є дуже багато нерентабельних господарств, які наразі не мають змоги поповнити власні оборотні кошти за рахунок власних джерел.

Таким чином, в сільському господарстві підприємствам потрібно встановити коло зовнішніх джерел, з яких би вони при тимчасовій нестачі чистого доходу могли б на законних підставах поповнювати фонд власних оборотних коштів до рівня постійної потреби.

Таблиця 2.11

Питома частка джерел формування оборотних коштів підприємств
Хмельницької області (%)

Види джерел	Роки				
	1996	1997	1998	1999	2000
Кредиторська заборгованість	3,1	3,2	3,1	3	2,1
Власні джерела	93,9	94,3	95,6	95,7	96,5
Аванси	1,3	1,2	1,2	1,3	1,4
Кредити банків	1,7	1,3	0,1	0	0
Всього	100	100	100	100	100

Бувають випадки, коли з певних причин господарства втрачають частину власних оборотних коштів. Якщо дані витрати сталися з вини господарства, то недостача повинна компенсуватися за рахунок прибутку. Якщо ж втрат довелось зазнати через об'єктивні фактори (повінь, посуха та інші кліматичні умови), то їх необхідно відшкодувати за рахунок такого важливого економічного механізму, як страхування.

2.2. Оцінка впливу кредитних відносин на ефективність формування та використання оборотних коштів

В процесі функціонування підприємств на стан їх оборотних коштів впливають два види факторів - зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів відносять фінансово-кредитні важелі. Проведемо аналіз ефективності їх впливу на діяльність господарств.

Одним із основних джерел формування оборотних коштів є кредит. Проте, в даний час розвитку кредитних відносин в сільському господарстві приділяється надзвичайно мало уваги. Причин є багато, але основною, на нашу думку, є нерозуміння керівниками підприємств суті кредитних відносин та невіра в те, що їх удосконалення може допомогти підприємству подолати тимчасові труднощі в процесі формування оборотних коштів. Крім того, ще одним негативним фактором, що спричинив зменшення залучення кредиту в сільське господарство, є неефективність функціонування кредитних відносин в сільському господарстві України в минулому. Наприклад, багато підприємств в кінці 80-х та на початку 90-х років практикували залучення кредиту на відшкодування збитків, яких вони зазнали в процесі реалізації продукції. Перевитрата коштів на виробництво, або зниження якості продукції свідчать про відсутність забезпечення і гарантії повернення кредиту. Отже, у більшості випадків такі підприємства практично з самого початку вступу в кредитні відносини ігнорували їх основну складову, а саме - поверненість кредиту. Термін користування кредитом, а отже - і плата за його залучення збільшувалися, ефективність діяльності зменшувалася, кризовий стан підприємств поглиблювався, і його подолання вимагало дедалі більших зусиль. Звичайно, ці процеси почали формуватися набагато раніше кінця 80-х років.

Вони є виявом безгосподарності, породженої безвідповідальністю та незацікавленістю в кінцевих результатах роботи. Усе почалося ще за тих часів, коли держава власні прорахунки у веденні економіки сільського господарства почала покривати тимчасово вільним коштами, а саме кредитними фондами, знаючи наперед, що дані вкладення безповоротні. Отже упродовж десятиріч у більшості керівників господарств виникла така впевненість у тому, що борги перед державою можуть бути списані рішенням уряду, а відтак створювалися всі умови для неефективного використання фондів підприємства. На нашу думку, потрібно докорінно змінити ставлення держави до сільського господарства та власних коштів, вкладених в дану галузь у вигляді кредитів, податків чи інших фінансових ресурсів. А створення умов, за яких підприємство не зможе витратити надані йому кошти для відшкодування власних збитків, створить передумови для ефективного використання власних ресурсів, що в свою чергу дозволить покращити ситуацію в галузі загалом.

Однією з умов визначення обсягу залучення кредиту у власне виробництво є його платність. На даний момент ця величина формує ситуацію стримування, тобто не стимулює використання кредитних ресурсів у сільському господарстві. Якщо проаналізувати динаміку зміни кредитних ставок у сільському господарстві за останні кілька років, то можна помітити, що їх величина не сягала нижче 40% річних.

Такий рівень кредитної ставки в теперішніх умовах, з точки зору сільськогосподарських товаровиробників, не може стимулювати ефективне ведення господарства, оскільки плата за кредит є надто високою. Досвід розвинених країн є різним, але загальним в ньому є те, що мінімальна плата за користування кредитом стимулює до поширення його використання.

Звичайно, за теперішніх умов фінансові важелі допомоги фермерським господарствам у цих країнах значно відрізняються від тих, що діють в сучасній

Україні, проте, на нашу думку, основним є не різноманітність методів покращення ситуації, а загальна спрямованість держави на розвиток сільського господарства.

Таблиця 2.12

Динаміка зміни кредитних ставок (у %)

РОКИ	Ставки плати за кредит
1992	80-100
1993	240-300
1994	180-250
1995	160-180
1996	60-70
1997	45-60
1998	40-50
1999	40-50
2000	40-50

Так, у Франції на початку п'ятдесятих років з метою розвитку фермерства надавалися пільгові кредити для поповнення власних оборотних коштів господарств. Плата за користування ними мала радше декларативний характер. Та основним в даному процесі було те, що держава дійсними та ефективними методами розпочала свою допомогу аграріям, створивши передумови для інтенсифікації даної сфери. Звичайно, і в нашій країні робилися подібні спроби. Так, у 1994 році надавалися кредити сільському господарству за ставкою 30% річних, з яких 20 відсотків відшкодовувалося за рахунок бюджету. Проте, за

висновками спеціалістів, обсяги потреби в додаткових коштах у 10 разів переважали їх фактичну наявність.

Для порівняння наведемо дані про кредитне забезпечення фермерських господарств Польщі, де господарства отримують кредити під 5-6 % річних.

Механізм кредитування включає в себе послідовність дій, пов'язаних з тимчасовим залученням господарством коштів банку для формування додаткових потреб в оборотних фондах. Основними складовими даного механізму є: визначення частини оборотних коштів, які формуються за рахунок власних ресурсів, і тих, які формуються за рахунок ресурсів банку, визначення об'єкту кредитування, організація контролю за використанням кредиту та забезпечення його поверненості. На даний момент відчуваються суттєві недоліки у функціонуванні механізму кредитування. Основними передумовами, які уможливають надання кредиту, є можливість його повернення та цільове використання. На жаль, у сільському господарстві України склалася така ситуація, що для отримання кредитних ресурсів господарствам нічого заставити на суму позики. Так, СТОВ «Надія» (с. Стуфченці) в 1997 році було надано кредит на суму 12 тис. грн. під заставу основних засобів, вік яких перевищував 19 років. З точки зору сучасної економіки основні засоби не є достатньо ліквідними. За приблизними розрахунками, ліквідність застави становила 11%. То як же господарство отримало кредит за таких умов? Відповідь є простою. Ризик можливого неповернення кредиту було компенсовано платою за його використання. Це є однією з причин того, чому в даний час ставки плати за кредит є такими високими. З іншого боку, можна зрозуміти і політику банку у цьому відношенні. Від можливості неповернення наданих кредитів банки страхуються великою платою з можливістю повернення втрат від надходжень на інші вкладення.

З проведених досліджень постає наступна картина. На підставі

вищенаведених міркувань більшість з обстежених господарств відмовляються від залучення кредитів у власне виробництво. Тому одним із основних завдань на даному етапі ми вбачаємо оптимізацію взаємовідносин “банк - господарство” з метою забезпечення взаємовигідних умов плати за користування кредитом.

На даний час у підприємствах сільського господарства немає чіткого розподілу оборотних коштів на власні та залучені. Таким чином, ускладнюється контроль кредитора за використанням власних коштів, вкладених у виробництво, та можливістю їх повернення. Ми вважаємо, що це є ще одна причин несвоєчасного повернення заборгованості. Неякісне та неавтоматизоване ведення обліку в багатьох господарствах ускладнює цей процес. Крім того, дане розмежування потрібне господарству для проведення ефективного аналізу використання оборотних коштів.

Таблиця 2.13

Суми наданих довготермінових кредитів підприємствам, в яких проводилося дослідження (тис.грн.)

Напрямок діяльності підприємств	Вид підприємства	Роки				
		1996	1997	1998	1999	2000
Рослинницько-тваринницький напрямок	Група А	0	0	0	0	0
	Група В	0	39	0	0	0
	Група С	0	59	51	48	0
Всього по напрямку		0	98	51	48	0
Тваринницький напрямок	Група А	17	0	0	0	0
Овочівництво	Група С	0	0	0	10	0
Шовківництво	Група А	7	0	0	0	0
Всього		24	98	51	58	0

Без такого розмежування господарство не в змозі визначити, яку частину оборотних коштів краще залучати у виробництво в даний момент, а якою скористатися в інший спосіб. Практично не проводиться видовий аналіз залучення коштів (кредиторська заборгованість, кредити банку та власні кошти) у виробництво. Це також часто призводить до втрат. Чому? Тому, що всі види оборотних коштів мають різне призначення та різні терміни вивільнення з обороту. На момент повернення кредитів чи погашення кредиторської заборгованості підприємства часто не в змозі виплатити дані кошти, оскільки брак загального контролю призводить до залучення коштів на цілі, що не відповідають меті їх утримання. На нашу думку, це спричиняє значну затримку з погашенням заборгованості, що в свою чергу призводить до фінансової відповідальності за порушення термінів користування залученими коштами.

Як видно з таблиці 2.13 суми наданих підприємствам довгострокових кредитів є надзвичайно малими. Так, в 1996 році в середньому на одне підприємство припадало 0,3 тис. грн., в 1997 році - 1,4 тис. грн., в 1998 році - 0,7 тис. грн., в 1999 році - 0,8 тис. грн., 2000 році - 0,1 тис. грн. Такі суми не можуть допомогти підприємствам у формуванні основних та оборотних коштів, а отже один із найефективніших важелів фінансово-кредитного механізму не працює.

За допомогою довгострокових кредитних вкладень підприємства повинні мати можливість вчасно модернізувати основні фонди. Нестача цих ресурсів негативно впливає на стан даного виду виробничих фондів господарств. За останні 5 років підприємства рослинницько- тваринницького напрямку групи А взагалі не залучали довгострокових кредитів у виробництво. Це також стосується і підприємств тваринницького напрямку та шовківництва за останні 4 роки.

Таблиця 2.14

Суми наданих короткотермінових кредитів підприємствам, в яких проводилося дослідження (тис. грн.)

Напрямок діяльності підприємств	Вид підприємства	Роки				
		1996	1997	1998	1999	2000
Рослинницько-тваринницький напрямок	Група А	0	5	0	0	0
	Група В	0	21	9	0	0
	Група С	0	26	43	0	0
Всього по напрямку		0	52	52	0	0
Тваринницький напрямок	Група А	0	0	0	0	0
Овочівництво	Група С	19	13	0	0	0
Шовківництво	Група А	11	0	0	0	0
Всього		30	65	52	0	0

З таблиці 2.14 видно, що суми наданих підприємствам короткотермінових кредитів не перевищують суми довготермінових кредитів. Господарства не користуються постійно кредитними ресурсами, а отже сезонна нестача коштів покривається за рахунок інших джерел.

З проведеного аналізу стану залучення та використання кредитів в 8 господарствах Хмельницької області видно, що питання визначення об'єкту кредитування в багатьох випадках має декларативний і загальний характер. Це також ускладнює контроль за правильним витрачанням кредитів та зменшує можливість їх повернення. Що мається на увазі? Практично у всіх обстежених господарствах кредитні ресурси використовувалися за призначенням, яке не відповідає умовам договору про надання кредиту. Трапляються випадки, коли кредити залучалися для поповнення власних оборотних коштів, а використовувалися для закупівлі основних фондів, виплати заборгованості із

заробітної плати та розрахунків з кредиторами. Ці випадки свідчать не тільки про ускладнення можливості контролю банку за використанням кредиту, а й про зниження фінансової дисципліни у сільському господарстві в цілому. Чому це практикується? На нашу думку, є дві головних причини. По-перше, за досить довгий період комуністичного існування частково втрачена фінансова культура суб'єктів економічної діяльності. Багато господарств, втративши довіру до уряду, не сприймають потреби власного удосконалення та розширення партнерських відносин з державою, яка за багато років звикла безпосередньо втручатися у господарську діяльність колективів та підпорядковувати їх власним потребам. На нашу думку, така позиція господарств у ставленні до держави настільки глибоко вкоренилася, що поступово поширилася на відносини з іншими суб'єктами господарювання. По-друге, відсутність надійного та простого механізму кредитування призводить до того, що банківським структурам не вигідно надавати кредити підприємствам на одні цілі, і вигідно - на інші, оскільки їх контрольованість та можливість повернення не завжди є оптимальними.

Проведемо аналіз наявності грошових ресурсів у господарств для виробництва певної кількості продукції в 1999 та 2000 роках. Затрати на виробництво визначимо, виходячи із витрат, проведених підприємствами в 1999 році. Домовимося, що ціни на продукцію в 1999 році та обсяги виробництва продукції є стабільними. Необхідно визначити, чи є у підприємств у 1999-му та 2000 році достатня кількість власних грошових ресурсів для виробництва такої кількості продукції, яка випущена в 1999 році. Таким чином можна визначити додаткову потребу у грошових ресурсах. В якості наявних ресурсів розглядатимемо наявні оборотні кошти господарств. Вважатимемо, що їх ліквідність становить 100 відсотків. Основні фонди не братимемо до уваги, оскільки їхня зношеність та ліквідність не відповідає можливості їх реалізації.

Таблиця 2.15

Наявність грошових ресурсів у господарств для виробництва продукції (млн.грн.)

Напрямок діяльності підприємств	Наявність активів (оборотних засобів)		Кредиторська заборгованість		Чисті активи		Затрати	Залишок (+) нестача (-) коштів Роки	
	1999	2000	1999	2000	1999	2000		1999	2000
Рослинницько-тваринницький напрямок	47542	47363,1	25278	26431	22265	20932	25979	-3714	-5047
Тваринницький напрямок	1234	1161,9	854	829	380,2	332,9	4131	-3752	-3798
Овочівництво	536,2	445,8	1678	1746	-1142	-1300	947	-2089	-2247
Шовківництво	332,1	384,4	280	313	52,1	71,4	125	-72,9	-53,6
Всього	49645	49355,2	28090	29319	21555	20036	31182	-9627	11146

Для виготовлення такої кількості продукції, яка виготовлена підприємствами в 1999 році, потрібно:

- підприємствам рослинницько-тваринницького напрямку - 25,9 млн. грн.
- тваринницького напрямку - 4,1 млн. грн.,
- овочівництва - 0,9 млн. грн.
- шовківництва - 0,1 млн. грн.

В таблиці 2.15 розраховані так звані чисті активи, які визначаються як різниця між вартістю оборотних коштів та кредиторською заборгованістю. Таким чином, як видно з наведеної таблиці, підприємствам рослинницько-тваринницького напрямку потрібно в 2000 році додатково 5046,7 тис. грн., підприємствам тваринницького напрямку - 3798,1 тис. грн., підприємству по вирощуванню овочів - 2247,2 тис. грн. і підприємствам шовківництва - 53,6 тис. грн. Як бачимо, всі категорії господарств потребують додаткових коштів у процес виробництва. Такими коштами може стати кредит.

Якщо аналізувати стан кредитних відносин в АПК за останні кілька років, то велика частина залучених коштів припадала на аванси заготівельних організацій, а саме державної та регіональної позички на закупівлю зерна в державні ресурси. Як показала практика такий вид кредитування себе не виправдав. В Хмельницькій області, за станом на 01.01.2000 року, не тільки існує заборгованість сільськогосподарських товаровиробників перед заготівельними підприємствами, але й заборгованість останніх перед державою, причому - прострочена. Кошти державі повертаються надзвичайно повільно, що не може сприяти її економічному росту. Отже, внаслідок дії вищезгаданих факторів, на даний момент частково втрачена еластичність економічних відносин в агропромисловому комплексі. А перехід на ринкові відносини в сільському господарстві потребує їх удосконалення.

Якщо проаналізувати ефективність залучення кредитних ресурсів

сільськогосподарськими підприємствами, то можна побачити, що внаслідок відсутності чіткого розмежування між сферою діяльності власних та залучених оборотних коштів, за останні кілька років частково втрачена залежність кредиту від сезонної потреби в ньому. Кредити господарствами фактично залучалися тільки на разові цілі, що призвело до втрати плановості та контрольованості даного виду економічних відносин. Здебільшого об'єктом кредитування ставали витрати на проведення посівних робіт та реалізацію продукції. Проте, як свідчить практика діяльності підприємств Хмельницької області, відсутність взаємопов'язаності руху кредиту з сезонністю виробництва призводить до нагромадження виробничих запасів та перевантаження підприємства оборотними фондами, які не залучені у виробництво. Відтак, ефективність впливу кредиту на сільськогосподарське виробництво знижується, що в свою чергу, призводить до втрат.

Велике значення для розвитку кредитних відносин в сільському господарстві має забезпеченість кредиту, або застава. Упродовж останніх років і аж до теперішнього часу відсутність застави є основною перешкодою на шляху розвитку кредитних відносин. Всюди в світі головним джерелом застави є гроші, цінні папери або боргові зобов'язання. Як свідчить досвід різних країн світу, основні засоби та готова продукція, матеріали та товарно-матеріальні цінності не є достатньо ліквідними, а отже у заставу банками приймаються неохоче. Та і якою може бути застава під основні засоби, якщо їх зношеність по підприємствах Західноукраїнського регіону в середньому складає близько 50 відсотків? Готова продукція також не є достатньо ліквідною. По-перше - внаслідок невисокої якості, по-друге, внаслідок того, що протягом останнього часу можливість її реалізації дещо знизилася. Тому ми вважаємо, що тільки удосконалення кредитних відносин може привести до позитивних наслідків.

Важливою за таких умов є державна підтримка, яка може допомогти підприємству розпочати поступовий рух вперед.

Взагалі розвиток кредитних відносин тісно пов'язаний з удосконаленням фінансової системи в АПК. Тільки так можна досягти значних успіхів. Формування ефективної фінансової сфери в Україні не тільки дозволить прискорити розвиток та функціонування кредитних відносин в сільському господарстві, а й додасть впевненості керівникам у завтрашньому дні, стабілізує розвиток економіки в цілому.

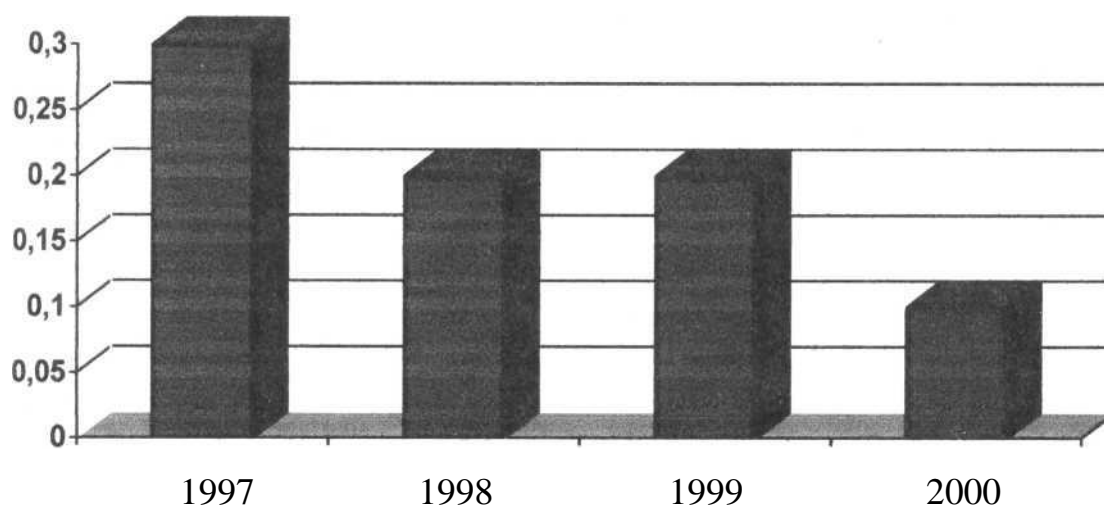

Рис. 2.1 Сума надання допомоги фермерським господарствам Хмельницької області за рахунок коштів фонду (млн. грн.)

Спробуємо проаналізувати стан кредитних відносин в агропромисловому комплексі, зосередивши увагу на фермерських господарствах. В даний час вони фактично зовсім не розвинені. Кредитні ресурси, які надходять даним підприємствам, є надто малими. На це є багато причин. Одна з них - це те, що фінансове становище фермерських господарств є набагато гіршим від стану колективних. Відсутність основних засобів та оборотних коштів в достатній кількості не дозволяє їм ефективно господарювати. Саме через це банківські структури неохоче надають їм кредитні ресурси. І навіть ті господарства, які

зуміли їх отримати здебільшого не тільки не здатні повернути їх вчасно, але й повернути взагалі.

Для сприяння розвитку фермерства в Україні створений Український державний фонд підтримки селянських (фермерських) господарств. Згідно з положенням про даний фонд, основними його завданням є :

- фінансова допомога на зворотній основі;
- оплата проектної документації з відведення земель;
- сплата частини процентної ставки за користування кредитом.

Діяльність фонду фінансується з державного бюджету. Крім того, завданням фонду є надання гарантійних листів банкам, під надання кредитів фермерським господарствам.

Як видно з рис.2.1 сума коштів, наданих з державного бюджету на підтримку фермерства постійно зменшується. Коштів, які надходять значно не вистачає. Як, скажімо, можна підняти фермерське господарства за 100 тис.грн? Крім того, на дані цілі використовуються кошти позабюджетного рахунку фонду, на якому акумулюються ресурси від повернення фермерами позичок, наданих в минулі роки. Проте і цих коштів надзвичайно мало. Фонд не тільки не спроможний допомогти фермерським господарствам у повноцінному розвитку, але й хоча б розпочати його.

Наприклад, тільки 17 в 1998 та 5 в 1999 роках фермерським господарствам надавалася фінансова допомога. А решта?

Стан повернення державних та банківських коштів також є надзвичайно складним. Так, наприклад, за надані фермерам кредити з 9 господарств на 1 січня 2000 року ні одне господарство не повернуло їх вчасно, а тільки 2 з них повернули їх взагалі. Оскільки кредити повертаються невчасно, або й зовсім не повертаються, банки на підставі гарантійних листів утримують заборгованість з фонду, тобто з державних коштів. За роки існування фонду понад 30 фермерських господарств

Хмельницької області заборгували йому 134916 грн.

Аналіз фінансового стану трьох фермерських господарств свідчить, що вони неспроможні повернути залучені кошти, а отже діяльність даного фонду опинилася під загрозою. Таким чином, розпочата державою справа підтримки фермерства практично й завершилася. Банківських кредитів фермерським господарствам з кожним роком надається все менше. Отже, ситуація дедалі більше ускладнюється.

Таким чином, кредитні відносини на селі призупинені, і один із найважливіших факторів інтенсифікації виробництва перебуває в тіні.

2.3. Аналіз впливу внутрішніх факторів підприємств на кругообіг оборотних коштів

Важливе місце у налагодженні процесу формування оборотних коштів сільгосппідприємств належить фінансам. В даному розділі проведемо аналіз впливу фінансових важелів на стан оборотних коштів підприємств.

Однією з найважливіших умов функціонування виробництва є його рентабельність. Загальна рентабельність роботи підприємства за певний період часу підраховується як сума прибутків чи збитків по кожному виду готової продукції, що випускається. Якщо господарство завершило виробничий цикл із прибутками, то кількість оборотних коштів у господарства збільшується, що уможливорює розширене відтворення. У протилежному випадку кількість грошових ресурсів зменшується, що негативно впливає на майбутні обсяги випуску продукції. Можна сміливо сказати, що такий стан тягне за собою ланцюгову реакцію, і збитковим підприємствам з кожним роком стає все важче вирватися із

Таблиця 2.16

Прибутковість (збитковість) виробництва продукції підприємствами
рослинницько-тваринницького напрямку (тис.грн.)

Назва продукції	РОКИ								
	1998			1999			2000		
	затрати	виручено	результат	затрати	виручено	результат	затрати	виручено	результат
Пшениця	2616	3729,3	1113,4	2712,3	4193,7	1481,4	4250,7	5931,6	1680,9
Жито	257,9	255,1	-2,8	306,9	306,4	-0,5	263,4	288,3	24,9
Просо	70	89,9	19,8	71,3	91,9	20,6	114,3	144	29,7
Гречка	320,1	802,1	482	304,5	776,7	472,2	327,3	735,1	407,8
Кукурудза	6,4	6,4	0	3,2	3,8	0,6	10,6	10,9	0,3
Ячмінь	1505,3	1853,6	348,4	1567,2	2084,4	517,2	1693,9	1987	293,1
Горох	168,5	169	0,5	126,6	149,4	22,8	115,3	129,1	13,7
Овес	188,9	141,3	-47,6	199,6	173,5	-26,1	197,7	243,5	45,8
Інші	95,2	139,2	44	110,1	144,4	34,3	152,9	197,8	44,9
Картопля	245,2	296,6	51,3	250,8	301,8	51	376,3	358,2	-18
Цукрові буряки	5481,1	3967,1	-1514,1	4368,8	3447,8	-921	6097	4491	-1606
Овочі	169,9	125	-44,9	204,3	184,3	-20	243,1	193,5	-49,6
ВРХ	11233,1	4552	-6681	9506,5	4893,6	-4612,9	10867,1	6408,1	-4459
Свині	4344,3	1771,2	-2573,2	1499,4	729,5	-769,9	1480,3	678,4	-801,9
Вівці і кози	32,8	15,9	-16,8	17,4	8,6	-8,8	9,3	4,6	-4,7
Птиця	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Молоко	5909,4	4356,5	-1552,9	4720,3	3342	-1378,3	5056,6	3746,4	-1310,2
Всього	32644	22270,1	-10374	25969,2	20831,8	-5137,4	31255,9	25547,5	-5708,4

фінансової скрути.

В даній роботі ми наведемо дані про прибутковість та збитковість сільськогосподарської продукції за період з 1998 по 2000 рік. Як видно з таблиці 2.16 переважна частина рослинницької продукції за період з 1998 по 2000 рік була прибутковою. Зокрема, прибутковими були такі культури, як пшениця, просо, гречка. Так, рентабельність пшениці в 2000 році в середньому складала 39,5%, жита - 9%, проса - 25%. Не вся рослинницька продукція є прибутковою. Так, в 1998 та 1999 роках збитковими були жито, овес, цукрові буряки та овочі.

Таблиця 2.17

Обсяги випуску тваринницької продукції підприємствами рослинницько-тваринницького напрямку (цнт.)

Назва продукції	РОКИ		
	1998	1999	2000
ВРХ	31452	28798	27713
Свині	7231	2555	2413
Вівці і кози	91	45	24
Молоко	143258	108555	117295
Всього	182032	139953	147445

Якщо припустити, що підприємства виробляли б тільки продукцію рослинництва, то переважна більшість господарств закінчила б поточний рік із прибутками. Проте більшість збитків, яких зазнають підприємства, формуються за рахунок продукції тваринництва, яка в повному асортименті є збитковою.

Так, реалізуючи м'ясо ВРХ, підприємства в 1998 році втратили 6,6 млн. грн.

оборотних коштів, в 1999 році - 4,6 млн. грн., в 2000 році - 4,4 млн. грн. Подібна ситуація і з м'ясом свиней, овець та кіз, а також з молоком. Зменшення збитків від реалізації продукції відбувається за рахунок двох факторів, а саме: зменшення обсягів випуску продукції та невеликого збільшення цін на неї.

Як видно з таблиці 2.17 обсяги виробництва продукції тваринництва постійно зменшуються. Оскільки у підприємств зменшуються обсяги оборотних коштів, то їх не вистачає на фінансування розвитку даного виду продукції. Загалом в 1998 році господарства зазнали збитків від реалізації продукції на суму 10,3 млн. грн., в 1999 році - 5,1 млн. грн., в 2000 році - 5,7 млн. грн. Таким чином, саме на такі суми зменшилася кількість оборотних коштів у наступні роки. Розрахуємо відсоток зниження обсягів оборотних коштів. Його можна обчислити за формулою:

$$Z_t = R_t / O_{zt} * 100, \text{ де} \quad (2.2)$$

Z_t - відсоток зниження обсягів оборотних коштів, R_t - результати від реалізації продукції в t році, O_{zt} - обсяги реалізації продукції в t році. Таким чином, цей показник становив:

- в 1998 році -21,1 %;
- в 1999 році - 10,7%;
- в 2000 році - 12,1 %.

Далі наведемо результати реалізації продукції по інших видах підприємств. З таблиці 2.18 можна побачити, що підприємства тваринницького напрямку, овочівництва та шовківництва також зазнали в 1998, 1999 та 2000 роках збитків від реалізації продукції. Наприклад, по підприємствах тваринницького напрямку в 1998 році вони склали 1,3 млн. грн. Можна помітити, що в 1999 році збитки від реалізації були суттєво нижчими, ніж у 1998 році. Частково це можна пояснити зменшенням обсягів виробництва

тваринницької діяльності.

Таблиця 2.18

Результати діяльності підприємств тваринницького напрямку,
овочівництва, шовківництва, (тис.грн.)

Роки	Результати	Напрямок діяльності підприємств		
		Тваринницький	Овочівництво	Шовківництво
1998	затрати	4719,7	1993,2	192,7
	виручено	3459,3	1812,7	123,5
	результат	-1260,4	-180,5	-69,2
1999	затрати	4131,9	1206,6	125,2
	виручено	3923,1	993,1	75,2
	результат	-208,8	-213,5	-50
2000	затрати	5117,4	1432,7	217,4
	виручено	4411,4	1399,3	175,1
	результат	-706	-42,3	-42,3

Слід відзначити, що збитки даного виду підприємств є нижчими за відповідні підприємств рослинницько-тваринницького напрямку. Це пояснюється тим, що частину власної готової продукції тваринництва підприємства продавали не на забій, а на вирощування іншим господарствам.

Оскільки склалася така ситуація із цінами та результатами від реалізації продукції, то більшість підприємств, даними про діяльність яких ми скористалися в процесі проведення дослідження, були упродовж даного періоду часу збитковими. В таблиці 2.19 наведена кількість господарств, які були збитковими в цей період. Так, в 1998 році 92% господарств були збитковими. В 1999 році та 2000 році ця кількість становила відповідно 87% і 85%.

Таблиця 2.19

Кількість збиткових підприємств, дані про діяльність яких використовувалися в процесі дослідження.

Напрямок діяльності підприємств	РОКИ		
	1998	1999	2000
Рослинницько-тваринницький напрямок	51	47	46
Тваринницький напрямок	9	9	9
Овочівництво	1	1	1
Шовківництво	4	4	4
Всього	65	61	60

Наведемо питому частку статей витрат у собівартості продукції підприємств рослинницько-тваринницького напрямку. Найвища питома вага у собівартості продукції належить матеріальним витратам. В 2000 році вони склали 44,9% від загальної суми витрат. А найменшу - паливо. Його величина сягнула 0,1% до загальної вартості. В структурі собівартості витрати на оплату праці становлять 9,4 %, що є низьким показником. У ряді підприємств промисловості цей показник сягає 15% і більше (див. табл. 2.20).

Розглянемо стан кредиторської заборгованості підприємств, в яких проводилося дослідження. Як видно з таблиці 2.21, у підприємств рослинницько-тваринницького напрямку найбільша питома частка в складі кредиторської заборгованості належить боргам з оплати праці та за надані товари та послуги.

Так, у 2000 році питома частка боргів з оплати праці в загальній сумі кредиторської заборгованості складала 29,6%, за товари - 38,1%, по розрахунках з бюджетом - 7,9%, по податкових розрахунках - 0,6%, зі страхування - 2%. Характеризуючи загальну тенденцію, можна відмітити постійне зростання кредиторської заборгованості.

Таблиця 2.20

Питома частка статей витрат у собівартості продукції підприємств
рослинницько-тваринницького напрямку діяльності (у %)

Статті витрат	РОКИ		
	1998	1999	2000
Оплата праці	9,7	9,9	9,4
Соцстрах	1,4	1,6	1,2
Матеріальні затрати	43,1	42,2	44,9
Продукція с.г (гній)	3,1	3,2	2,9
Міндобрива	9,1	9,5	9,4
Нафтопродукти	10,4	10,5	10,9
Електроенергія	1,1	1,4	1,2
Паливо	0,3	0,2	0,1
Запчастини	5,4	5,0	5,1
Оплата послуг	3,7	3,2	2,1
Амортизація	8,8	8,9	9,1
Інші	3,9	4,5	3,7
Всього	100,0	100,0	100,0

Саме за рахунок цього збільшення підприємствам вдається відновлювати виробничий цикл і зберігати відносно стабільний рівень оборотних коштів. Проте в умовах функціонування нормальної фінансової системи ці підприємства давно б перестали існувати, оскільки різниця між дебіторською та кредиторською заборгованістю у них є негативною і надто великою.

Така ж сама ситуація спостерігається і на підприємствах тваринницького напрямку та з виробництва овочів і шовку. Збільшення кредиторської заборгованості свідчить про погіршення фінансового стану господарств. З іншого боку, брак грошових ресурсів призводить до уможливлення процесу повноцінного відновлення основних фондів. Оскільки процес виробництва - це

поєднання трьох його факторів, а саме: основних фондів, оборотних коштів та праці, то можна повністю зрозуміти джерела кризової ситуації в сільському господарстві.

Таблиця 2.21

Стан кредиторської заборгованості підприємств рослинницько-тваринницького напрямку (тис.грн.)

Кредиторська заборгованість	РОКИ				
	1996	1997	1998	1999	2000
товари (прострочена)	4151,3	4897	4971,3	4982,4	6777,1
товари(не прострочена)	3828,3	2873,2	3514,7	3618,4	3322,3
бюджетом	2588,1	2972,2	2571,1	2603,7	2095,6
податкових розрахунках	92,7	65,2	100,1	66,8	148,4
страхування	2549,7	2894,7	3316,9	3686,8	2436,4
оплата праці	4829,4	5440,8	6229,6	7021,7	7829,7
інші кредитори	942,3	1377,8	1510,5	1836,9	993,8
аванси одержані	1095,1	830,5	513,6	508,1	2325,4
позабюджетні платежі	784	745,8	787,6	956,1	505,4
векселя	0	0	0	0	0
Всього	20860,9	22097,2	23515,4	25280,9	26434,1

Невиплата заробітної плати спричиняє зниження якості праці, призупинення процесу відновлення основних фондів - до погіршення їх якості та зменшення вартості, а зменшення обсягів оборотних коштів - до кризи у платежах.

Таблиця 2.22

Кредиторська заборгованість підприємств тваринницького напрямку
(тис.грн.)

Кредиторська заборгованість	РОКИ				
	96	97	98	99	2000
товари (прострочена)	836,6	899,4	912,7	991,4	1014,1
товари(не прострочена)	712,2	607,7	612,1	559,4	455,7
бюджетом	11,7	23,2	12,7	28,3	16,7
податкових розрахунках	21,1	17,3	11,9	17,1	19,3
страхування	44,4	47,7	51,1	53,1	56,1
оплата праці	37,7	45,4	50,7	81,8	94,3
інші кредитори	99,8	113,7	132,5	124,7	194,4
аванси одержані				0	0
позабюджетні платежі	12,9	8,7	13,7	9,7	12,6
векселя	0	0	0	0	0
Всього	1776,4	1763,1	1797,4	1865,5	1863,2

Таблиця 2.23

Кредиторська заборгованість підприємств, що спеціалізуються на
виробництві овочів та шовку (тис. гри.)

Напрямок діяльності підприємств	Роки				
	1996	1997	1998	1999	2000
Овочівництво	1434,4	1449,6	1512,8	1678,2	1746,6
Шовківництво	217,2	212,2	277,4	280,8	313,8
Всього	1651,6	1661,8	1790,2	1959	2060,4

Розглянемо, як впливає на виробничу діяльність сплата податків підприємствами сільського господарства. Оскільки сплата податків - це процес відчуження частини оборотних коштів господарств, то величина сум, які сплачуються, безпосередньо впливає на фінансовий стан господарств. Таким чином, якщо якісні та кількісні показники факторів виробництва постійно знижуються, то і погіршується фінансовий стан господарств.

Таблиця 2.24

Суми сплачених податків підприємствами Хмельницької області (тис.грн).

Напрямок діяльності підприємств	РОКИ				
	1997	1997	1998	1999	2000
Рослинницько-тваринницький	2037,8	1704,5	1911,7	1792,5	1883,6
Напрямок					
Тваринницький напрямок	78,7	91,2	57,4	16,4	31,3
Овочівництво	39,1	22,1	37,4	21	7,7
Шовківництво	21,7	43,3	32,5	10,1	11,4
Всього	2177,3	1861,1	2039,0	1969,1	1934,0

Як видно з таблиці 2.24 суми сплачених підприємствами податків є незначними в порівнянні з обсягами їх оборотних коштів. Таким чином, вони не можуть значно впливати на стан оборотних коштів. Суми сплачених податків є відносно стабільними і коливаються у незначних розмірах. В таблиці 2.25 наведена структура обсягів податків, що сплачені підприємствами рослинницько-тваринницького напрямку.

Таблиця 2.25

Структура податків, сплачених підприємствами рослинницько-тваринницького напрямку (тис. гри.)

Податки	1998		1999		2000	
	належить	сплачено	належить	сплачено	належить	сплачено
ПДВ	806,5	624	740,8	610,2	751,1	613,7
Ресурсні платежі	1163,6	951,3	1192	884	1303,9	930,7
Податок на прибуток	0	0	0	0	0	0
Єдиний податок	0	0	0	0	0	0
Інші податки і платежі	892,7	336,4	849,7	298,3	810,1	339,2
Всього	2862,8	1911,7	2782,5	1792,5	2865,1	1883,6

Як видно з таблиці 2.25 найбільша питома частка в загальній сумі сплачених податків належить ресурсним платежам, і, зокрема, платі за землю. Інші види податків не є такими суттєвими. Жодне із підприємств не платило податку на прибуток та єдиного податку. Крім того, суми сплачених податкових платежів, як правило, є набагато нижчими за суми нарахованих. Це призводить до збільшення кредиторської заборгованості і до виникнення картотеки сільськогосподарських товаровиробників.

З точки зору господарств, дана ситуація дозволяє їм проводити наступний виробничий цикл, але, з іншого боку, держава недоотримує значну частину своїх доходів, що негативно впливає на її фінансові можливості.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, можна зазначити, що найбільший негативний вплив на фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників здійснюють ціни. Можливості швидкого регулювання даної

ситуації належать до компетенції держави.

Висновки до розділу 2

1. Упродовж останнього часу уповільнився процес реалізації сільськогосподарської продукції, в результаті чого велика кількість оборотних коштів перебуває в сфері обігу.

2. З кожним роком кількість оборотних коштів сільськогосподарських товаровиробників постійно зменшується внаслідок збитковості певних видів сільськогосподарської продукції. Відносна стабільність обсягів оборотних коштів досягається за рахунок збільшення кредиторської заборгованості.

3. За період з 1995 по 2000 рік кількість кредитних ресурсів, залучених у виробництво, різко знизилася. Така ситуація виникла внаслідок формування високих ставок плати за кредитні ресурси, а також через недотримання сільськогосподарськими товаровиробниками умов використання кредиту.

4. Незадовільний фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників не дозволяє їм сформувати потрібну кількість виробничих запасів, що, в свою чергу, є передумовою неякісного проведення поточного виробничого циклу.

5. Аналіз свідчить, що за останні декілька років тваринництво стало збитковим. Прибутковим видом діяльності є рослинництво. Тому частина коштів, яка направлялася у тваринництво, тепер спрямовується у виробництво пшениці, гороху і т.д. Це призвело до зменшення обсягів виробництва м'яса, молока, яєць, що, на нашу думку, є головним чинником зростання цін на дані продукти.

6. Аналіз фінансового стану господарств свідчить, що загальним результатом їх діяльності є збитки. Це призводить до зменшення обсягів оборотних коштів та збільшення кредиторської заборгованості.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ КОШТІВ

3.1. Вдосконалення структури та процесу кругообігу оборотних коштів

Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств залежить від того, наскільки якісно використовуються оборотні фонди підприємства. Значить потрібно досягнути такого рівня функціонування, за якого б вони своєчасно та в повній мірі формувалися та переходили з одного виду в інший. Ми вважаємо, що за даних умов потрібно збільшувати обсяги оборотних коштів, що перебувають у сфері виробництва, адже саме цей перехід означає можливість збільшення темпів росту виробництва. Звичайно, певна частина коштів повинна перебувати у сфері обігу, адже протягом року господарства здійснюють збутові операції. Проте метою даної роботи є визначення можливості якнайшвидшого вивільнення коштів, що уможливають торговельні операції, забезпечуючи водночас виробничі процеси.

Як відомо, ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від того, як використовуються власні оборотні фонди. Ми вважаємо, що за теперішніх умов потрібно досягнути такого становища, коли оборотні кошти формувалися б вчасно, у достатній кількості, виконували визначену їм функцію і без затримки зразу ж переходили в інший вид.

Це можливо тільки завдяки точному плануванню всього виробничого циклу, кожного його кроку. Потрібно не тільки прогнозувати вартість та терміни початку певних етапів кругообороту і оборотних коштів, але й перебіг виробничого процесу як зокрема, так і в цілому. Конкретні результати

досягаються швидше та краще, коли точно визначена мета та засоби її досягнення. Саме тому доцільно і умовно розділити весь процес виробництва на декілька взаємозалежних етапів. Результат одного із них безпосередньо вартісно та кількісно залежить від інших. Отже, максимізація зусиль на кожному із цих етапів, на нашу думку, і є метою будь-якого сільськогосподарського підприємства.

Кожний етап кругообороту оборотних коштів розпочинається і закінчується шляхом переходу в інший. Переконані, що економічна ефективність даного процесу залежить не тільки від правильного прогнозування термінів початку кожного із етапів, але й від визначення кількісної, вартісної та якісної характеристик початку, перебігу та закінчення усіх етапів процесу. Для цього потрібно визначитися із тим, скільки економічних та трудових зусиль потребує початок, продовження та закінчення етапу, тобто скільки все це коштуватиме підприємству. Крім цього, важливо бачити результати використання тих чи інших видів оборотних коштів у даному етапі. Тільки досягаючи максимальної віддачі на кожному із етапів, можна і сподіватися за позитивний загальний результат.

Таким чином, ми вважаємо, що для ефективного господарювання потрібна не тільки узагальнена картина вид всього виробництва, а й можливість його розділення на складники та бачення їх тісного взаємозв'язку. А оскільки саме такий підхід відсутній на більшості сільськогосподарських підприємств, то його застосування неодмінно дасть позитивні результати.

Отже, оборотні кошти у процесі переходу з одного виду оборотних фондів в інший змінюють свою якісну характеристику. Відомо, що кругообіг оборотних коштів сільськогосподарських підприємств проходить через 5 стадій, а саме: наявності оборотних коштів у вигляді виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції, коштів в розрахунках та грошових ресурсах. Вважаємо за необхідне кожен із цих стадій розділити на три етапи:

- етап формування оборотних коштів;
- етап використання оборотних коштів;
- етап переходу одного виду оборотних коштів в інший.

Для того, щоб процес кругообігу оборотних коштів пройшов ефективно, потрібно планувати не тільки його стадії, але й етапи. Так, етап формування у часі потрібно проводити якомога ближче до етапу використання. Таким чином з процесу виробництва виключаються простої оборотних фондів, які, як відомо, призводять до зниження ефективності використання ресурсів господарств. Поетапні дії по нагромадженню та використанню оборотних фондів повинні відбуватися плавно, без зупинок, минаючи виробничу напруженість. Результатом використання оборотних коштів у тому чи іншому вигляді є ефективність проведення всіх цих етапів як у часовому так і в грошовому виразі. Тож і етап витрачання повинен відбуватися без зупинок, плавно, цілеспрямовано. Третій етап визначає ефективність використання оборотних фондів і безпосередньо визначається тим, наскільки якісно проведені два попередні. Якщо ефективність є позитивною, використання оборотних фондів можна вважати якісним, і навпаки. Перших два етапи можуть бути рівними за величиною, але ефективність використання оборотних фондів полягає в тому, щоб кожен наступний етап був більшим від попереднього. Але не навпаки.

Так, наприклад, якщо кількість нагромаджених виробничих запасів вища за використану, то різниця між ними і становить втрати підприємства, які визначаються шляхом їх простою.

Таким чином, виробничий процес можна виразити у вигляді безперервного циклу накопичення, витрачання та перетікання оборотних коштів із одного виду в інший. Чим менший час простою між даними етапами виробничого циклу, тим краще використовуються оборотні кошти. Можливість отримання прибутку певною мірою визначається його частковим отриманням на кожному із цих етапів, де сумарна їх вартість дорівнює загальній його сумі. Це і є ефективно

використання оборотних коштів.

Отже, основним завданням підприємства повинна стати оптимізація часу перебування оборотних коштів у кожній фазі кругообороту. Ми вважаємо, що частина часу, яка скорочується в результаті підвищення ефективності проведення кожного етапу, повинна переходити у грошові фонди, які є найбільш ліквідним видом фондів підприємства і за їх допомогою приносити прибуток.

Дану умову можна виразити формулою:

$$T = (T_1 - L) + (T_{gr} + L), \text{ де} \quad (3.1)$$

T - загальний час кругообороту оборотних коштів;

T_1 - час перебування оборотних коштів в оборотних фондах, готовій продукції та дебіторській заборгованості;

T_{gr} - час перебування оборотних коштів в грошових ресурсах;

L - економія часу перебування оборотних коштів в оборотних фондах, готовій продукції та дебіторській заборгованості.

Зауважимо, що дана умова ефективна лише за стабільного фінансового становища та дисциплінованості учасників економічних процесів.

Економію часу можна розрахувати за формулою:

$$L = \sum_{n=1}^3 Lvzn + Lnv_3 + \left(\sum_{n=1}^3 Lgpn - Lnn_3 \right) + Ldz = \sum_{n=1}^3 Lvzn + \sum_{n=1}^3 Lgpn + Ldz \quad (3.2)$$

Ми переконані, що необхідного результату можна досягти також за допомогою планування джерел реалізації. Одним із найголовніших важелів у даному процесі може стати держава. Шляхом прийняття відповідних

цілеспрямованих рішень вона може впливати не тільки на кошти підприємств, що знаходяться в сфері обігу, а й на виробничі процеси.

На даний господарства час потребують допомоги у правильному виборі потрібних виробничих запасів. Ми пропонуємо сформувати державний ринок цих ресурсів.

Метою цієї пропозиції є регулювання економічних відносин у сфері ринку товарів та послуг шляхом створення передумов для своєчасного нагромадження виробничих запасів сільськогосподарських підприємств різних форм власності.

Взаємовідносини між суб'єктами ринку потрібно здійснювати на договірній основі, що зміцнюватиме правову захищеність господарств та організацій. Метою формування даного ринку є допомога держави у своєчасному нагромадженні виробничих запасів.

Даний вид відносин - це економічно - правові відносини щодо захисту майнових інтересів господарств у процесі розпочинання нового виробничого циклу.

Опишемо правила функціонування та складові елементи даного виду взаємовідносин.

Оскільки суб'єктом, що розпочинає процес формування ринку виробничих запасів, є держава, то її уповноваженим представником у регіоні може стати будь-який державний орган, що отримав у встановленому порядку дозвіл на здійснення даних операцій. Таким чином, одним із елементів становлення ринку виробничих запасів є затвердження у кожній області відповідального за його організацію та функціонування. (Надалі - "Державний орган").

Замовником даного виду продукції є сільськогосподарське підприємство, незалежно від форми власності, що здійснює власну діяльність відповідно до законодавства України. (Надалі - "Замовник"). "Замовник" має право при укладанні договору призначати громадян або юридичних осіб для отримання товарно-матеріальних цінностей, а також замінювати їх протягом терміну дії

договору.

Постачальником є збутова організація, що здійснює реалізацію виробничих запасів сільськогосподарським підприємствам (надалі - Постачальник”), та транспортне підприємство, що забезпечує їх доставку замовнику (надалі - “Транспортна організація”). “Постачальник” та “Транспортна організація” мають право на своєчасну та повну оплату поставлених товарно-матеріальних цінностей та наданих послуг.

Об’єктами даних взаємовідносин є будь-які види виробничих запасів сільськогосподарських підприємств, що безпосередньо впливають на початок виробничого циклу, а саме:

- пально-мастильні матеріали;
- запчастини;
- насіння;
- корми;
- інше.

Даний вид взаємовідносин, повинен мати добровільний характер, і ґрунтуватися на визначенні сільськогосподарськими підприємствами потреби у додатковій кількості виробничих запасів.

Початок економічних взаємовідносин проводиться шляхом заключення договору між “Державним органом ” та “Замовником” на постачання необхідних виробничих запасів. В умові договору повинні бути вказані: назва товару, його кількість, якість, ціна, за якою “Замовник” бажає придбати товар, та терміни його поставки. “Замовник” має право на відшкодування втрат, пов’язаних з поставкою товару, що не відповідає якісним вимогам, а також втрат від несвоєчасного отримання замовлення, що може спричинити зрив виробничого процесу.

Метою даних взаємовідносин є створення умов планування початку виробничого процесу, шляхом забезпечення необхідної кількості виробничих

запасів для розширеного відтворення сільськогосподарських підприємств. Таким чином можна скоротити час простою виробничих запасів, тобто зменшити час перебування оборотних коштів господарств у виробничих запасах.

Якщо існує можливість забезпечення сільськогосподарського товаровиробника необхідними видами виробничих запасів, то “Державний орган” у 5 -денний строк повідомляє “Замовника” про можливість укладення договору про постачання відповідних матеріальних цінностей.

Договір постачання повинен містити:

- назву документа;
- назву та адресу “Державного органу”;
- назву та адресу “Замовника”;
- назву об'єкта постачання;
- якість об'єкта постачання, підтверджену відповідним державним актом якості;
- вартість матеріальних цінностей;
- вартість послуг з перевезення;
- терміни постачання матеріальних цінностей; термін дії договору;
- порядок внесення змін і припинення дії договору;
- права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору; інші умови за згодою сторін;

Держава має право змінювати загальні умови формування договорів раз на рік, безпосередньо перед роком, в якому був укладений договір, і повинна повідомляти про зміни через засоби масової інформації.

Після подання заявок господарств на постачання певного виду виробничих запасів “Державний орган” за місцем розташування “Замовника” узагальнює їх і передає у загальну базу даних наявних виробничих запасів. Таким чином

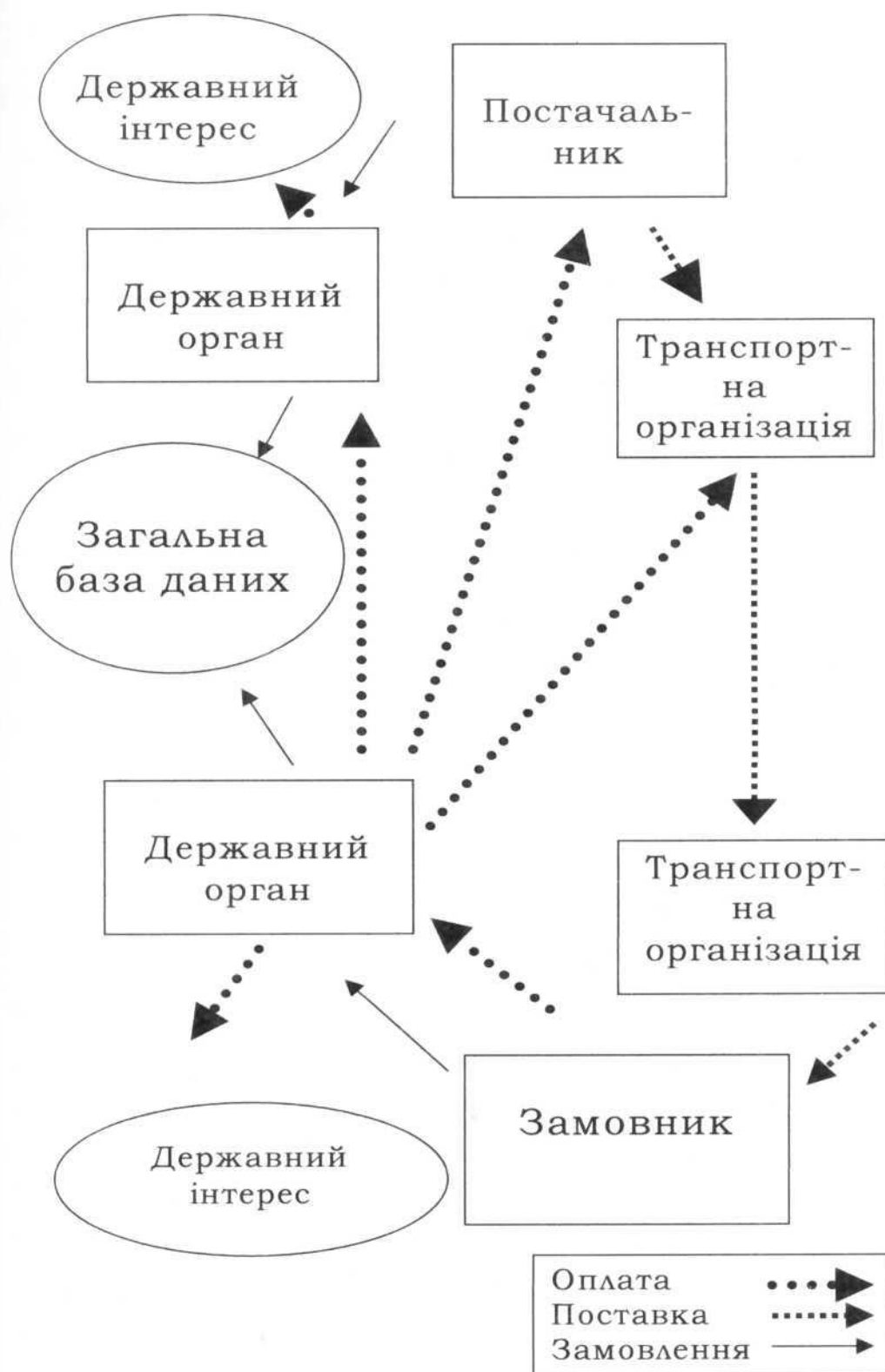

Рис.3.1. Модель формування виробничих запасів сільськогосподарських підприємств

створюється ринок попиту на певні види матеріальних цінностей. Іншим суб'єктом взаємовідносин виступає “Постачальник”. У разі наявності у нього певних видів виробничих запасів „Постачальник” подає до “Державного органу” за місцем свого розташування заявку про можливість продажу наявної кількості товарно-матеріальних цінностей. Таким чином створюється ринок пропозиції товарів, необхідних сільськогосподарським підприємствам.

В даному процесі держава виступає як сполучна ланка, яка на ринку товарів виконує функції збалансування попиту та пропозиції на певні види товарів.

Взагалі ці функції можуть виконувати і недержавні установи, але поки що таких не існує. Проте у майбутньому, на нашу думку, слід передати вищезгадані функції держави іншим суб'єктам економічних взаємовідносин.

Коли існує можливість вибору між різними постачальниками необхідних товарно-матеріальних цінностей, право вибору конкретного із них надається “Замовнику”. Після укладання договору з сільськогосподарським підприємством “Державний орган” за місцем розташування “Замовника” повідомляє “Державний орган” за місцем розташування “Постачальника” про наявність укладеного договору із сільськогосподарським підприємством і потребу в укладенні договору із “Постачальником”.

Після подання заявки на продаж товару і його реєстрації в загальній базі даних “Постачальнику” забороняється без дозволу “Державного органу” знімати товар з продажу, оскільки це може призвести до втрат держави, відповідно до договору, заключеного із сільськогосподарським підприємством.

“Державний орган” за місцем розташування “Постачальника” укладає договір із “Постачальником” про постачання відповідних матеріальних цінностей сільськогосподарському підприємству.

Договір постачання повинен містити:

- назву документа;

- назву та адресу “Державного органу”;
- назву та адресу “Постачальника”;
- назву та адресу “Замовника”;
- назву об'єкта постачання;
- якість об'єкта постачання, підтверджену відповідним державним актом якості;
- вартість матеріальних цінностей;
- державний інтерес;
- терміни постачання матеріальних цінностей “Транспортній організації”;
- термін дії договору;
- порядок внесення змін і припинення дії договору;
- права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору;
- інші умови за згодою сторін;

Після укладення договору із “Постачальником” “Державний орган” за місцем розташування “Постачальника” повідомляє про це “Державний орган” за місцем розташування „Замовника” і укладає договір із “Транспортною організацією” про перевезення вантажу. Договір про перевезення повинен містити:

- назву документа;
- назву та адресу “Державного органу”;
- назву та адресу “Транспортної організації”
- назву та адресу “Постачальника”;
- назву та адресу станції призначення;
- назву об'єкта постачання;
- якість об'єкта постачання, підтверджену відповідним державним актом якості;

- вартість матеріальних цінностей;
- терміни перевезення матеріальних цінностей на станцію призначення;
- термін дії договору;
- порядок внесення змін і припинення дії договору;
- права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору;
- інші умови за згодою сторін;

Після укладення договору з “Транспортною організацією” “Державний орган” за місцем розташування “Постачальника” повідомляє про це “Державний орган” за місцем розташування

“Замовника” зазначивши назву “Транспортної організації”, яка надає послуги з перевезення вантажу, терміни його надходження на станцію призначення.

“Державний орган” за місцем розташування “Замовника” повідомляє “Замовника” про надходження вантажу на станцію призначення і проводить запит про можливість його транспортування безпосередньо “Замовнику” та вартість даних послуг. У разі згоди останнього “Державний орган” заключає договір із “Транспортною організацією” про перевезення вантажу до “Замовника”.

Договір про перевезення повинен містити:

- назву документа;
- назву та адресу “Державного органу”;
- назву та адресу “Транспортної організації”;
- назву та адресу “Замовника”;
- назву та адресу станції призначення;
- назву об'єкта постачання;
- вартість матеріальних цінностей;

- терміни перевезення матеріальних цінностей на станцію призначення;
- терміни постачання матеріальних цінностей “Замовнику”;
- вартість послуг;
- термін дії договору;
- порядок внесення змін і припинення дії договору;
- права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору;
- інші умови за згодою сторін;

Протягом трьох днів після надходження необхідних виробничих запасів “Замовник” має право відмовитися від товару, обґрунтувавши свою відмову.

Відмова можлива за таких умов:

- невідповідність якості товару, вимогам зазначеним у договорі;
- невідповідність вартості товару вартості, визначеній у договорі;
- невідповідність термінів постачання товару терміну, вказаному у договорі.

Відшкодування втрат, яких зазнав “Замовник”, здійснює організація, що безпосередньо винна у її заподіянні.

У разі задоволення потреб “Замовника” державний орган подає на його адресу дві платіжних вимоги для оплати товарно-матеріальних цінностей. В одній з них вказана плата за поставлений вантаж, а в другій - плата за послуги, надані “Транспортною організацією ” , яка здійснювала перевезення вантажу безпосередньо до “Замовника”. У десятиденний термін дані вимоги повинні бути оплачені. У випадку невчасної оплати нараховується пеня в розмірі 0,2 % за кожний день зволікання з оплатою.

Після перерахування коштів сільськогосподарським товаровиробником, “Державний орган” за місцем розташування “Замовника” зобов'язаний у триденний термін розрахуватися з “Постачальником” та “Транспортною

організацією”. У разі несвоєчасного проведення розрахунків сплачується пеня в розмірі 0,3 % відсотки за кожний день зволікання з оплатою.

Державний інтерес, визначений під час укладення договору на постачання матеріальних цінностей, пропонуємо розділити між “Державними органами” рівними частинами - по 50 % кожному із визначеної суми.

У разі постачання “Постачальником” неякісних товарно- матеріальних цінностей та відмови від них “Замовника” втрати “Замовника”, державний інтерес та послуги “Транспортних організацій” відшкодовує “Постачальник”. Повернення цінностей “Постачальнику” здійснюється за його рахунок. У разі бажання “Замовника” прийняти дані товари за інших умов, за погодженням із “Постачальником” їх вартість може змінюватися, не зачіпаючи інтересів інших сторін.

У разі несвоєчасного постачання “Транспортними організаціями” товарів та відмови від них “Замовника” втрати “Замовника”, державний інтерес та втрати “Постачальника” відшкодовує винна “Транспортна організація”. Транспортування цінностей “Постачальнику” здійснюється за рахунок винної “Транспортної організації”. У разі бажання “Замовника” прийняти дані товари за інших умов, погоджених із “Транспортною організацією”, вартість послуг з транспортування може змінюватися, не зачіпаючи інтересів інших сторін.

Підсумовуючи сказане, можна впевнено стверджувати, що за таких умов господарства матимуть змогу більш точно планувати початок виробничого циклу, а отже у них з’явиться можливість обмеження втрат від зберігання та простою непотрібних матеріальних цінностей. Як видно з наведеного вище порядку, основну роботу із забезпечення господарств необхідними виробничими цінностями виконує держава, як і повинно бути у цивілізованій економіці. Тобто держава повинна сприяти розвитку та прискоренню економічних процесів, дбаючи при цьому і про власні інтереси. Як видно з наведеного порядку, витрати держави з постачання необхідних товарів господарствам відшкодовують

постачальницькі організації. Необхідно підкреслити, що саме така система забезпечить оптимальний розмір оплати державних послуг, адже надмірне збільшення їх вартості призведе до унеможливлення розпочинання всіх вищезазначених процесів. Таким чином, державні органи, що займатимуться постачанням матеріальних цінностей господарствам, будуть функціонувати за рахунок самофінансування і не потребуватимуть державної фінансової підтримки.

Після завершення процесу формування виробничих запасів починається новий виробничий цикл: запаси переходять у незавершене виробництво. На даний час потрібно збільшувати обсяги незавершеного виробництва. Але це можливо тільки за умов удосконалення всього процесу кругообігу оборотних коштів. Потрібно із самого початку визначитися, як використовувати грошові фонди підприємству. Таким чином можна трансформувати кошти у найбільш оптимальний вид виробничих запасів, тобто той, який при переході у готову продукцію приведе до отримання максимальних прибутків. Отже, ми вважаємо, що потрібно формувати такий вид незавершеного виробництва, який допоможе господарства при найменших зусиллях отримати високі дивіденди. Яким чином цього можна досягнути? Все знову впирається у ціну готової продукції. Той товар, який користується найбільшим попитом, і випускається у найбільшій кількості. Це, зокрема, хоча б частково пояснює, чому в господарствах зменшилися поголів'я великої рогатої худоби, свиней та птиці. Упродовж останніх років пропозиція цих товарів була досить значною, а отже, їх ціна зменшувалася. Таким чином, виникла ситуація, коли вартість готової продукції імпортного виробництва була нижчою від вартості незавершеного виробництва власного товаровиробника. І тут, свою роль, ми вважаємо, повинна відіграти держава, ставши на захист прав власного товаровиробника. Проте, не можна обмежуватися лише державними заходами, спрямованими на стримування надходження товарів сільськогосподарського виробництва із-із за меж України.

Потрібно вдаватися до рішучих кроків для зменшення собівартості незавершеного виробництва, а відтак - і готової продукції господарств. Цього можна досягти шляхом удосконалення організації посівних робіт, впровадження нових технологій, методів обробітку ґрунту, тощо. Звичайно все це потребує коштів і не можливе за незадовільного фінансового стану сільськогосподарського товаровиробника та держави. Отже, потрібно змінювати власні інтереси держави у сфері фінансів. Метою даних змін повинно бути наповнення сільськогосподарського виробництва достатньою кількістю грошових ресурсів.

Водночас, одним із негативних факторів, які впливають на вартість незавершеного виробництва, є відсутність спеціалізації товаровиробників. На нашу думку, необхідно запровадити спеціалізацію сільського господарства, адже, коли підприємство виробляє один вид продукції, то, зазвичай, це набагато ефективніше ніж випуск декількох. Та й кількість неодмінно зросте. Таким чином, збільшення вартості, кількості та якості незавершеного виробництва сільськогосподарських товаровиробників можливе лише за умови становлення фінансової політики держави, удосконалення методів проведення посівних робіт, модернізації виробництва та його спеціалізації. Однією із головних передумов в даного процесу є удосконалення джерел формування власних оборотних коштів сільськогосподарських підприємств та удосконалення системи страхування посівів сільськогосподарської продукції.

Якість готової продукції, тобто оборотних коштів у вигляді готової продукції, безпосередньо залежить від якості незавершеного виробництва. Проте на її кількість має важливий вплив процес переходу незавершеного виробництва - наприклад, збирання врожаю. Оскільки й досі значна частина врожаю втрачається під час проведення збиральних робіт, то впровадження механізму обмеження або цілковитого уникнення цих втрат збільшить наявність оборотних коштів господарств у готовій продукції. За даних умов є багато господарств,

передусім фермерських, які не можуть впоратися із цим завданням, оскільки вони не мають достатньої кількості трудових та фінансових ресурсів, основних засобів. А значить створюються умови для унеможливлення проведення збиральних робіт. Відтак, ці господарства втрачають велику кількість готової продукції, що призводить до відсутності коштів на їх рахунках. Отже, якщо держава бажає отримати свою частку у готовій продукції, потрібно допомогти господарствам провести збиральні роботи. Йдеться про те, що слід створити механізм, який дозволить господарствам у разі необхідності залучати ту частину ресурсів, якої їм не вистачає.

Вважаємо за необхідне створити за рахунок державних ресурсів та коштів господарств так звані машинно-транспортні підприємства, які обслуговуватимуть декілька підприємств, що розташовані поряд. Насамперед це рішення буде вигідним фермерським господарствам, які є невеликими, і самі не можуть утримувати достатню кількість машин. Так, скажімо, в якому-небудь районі можна створити декілька таких організацій, виходячи із місця розташування сільськогосподарських підприємств і необхідної кількості машин та обладнання для проведення робіт. Саме МТП можуть проводити і весняні роботи. І хоча такі організації подекуди вже існують, проте вони розташовані досить неоптимально, що збільшує вартість їх послуг. Потрібно створювати їх таким чином і у такій кількості, щоб забезпечити високу якість роботи, прийнятні ціни та можливість швидкого реагування на потреби господарств. Так, скажімо, оптимальним було б створення невеликих підприємств, які б обслуговували не більше 5-7 господарств і розташовувались неподалік від них.

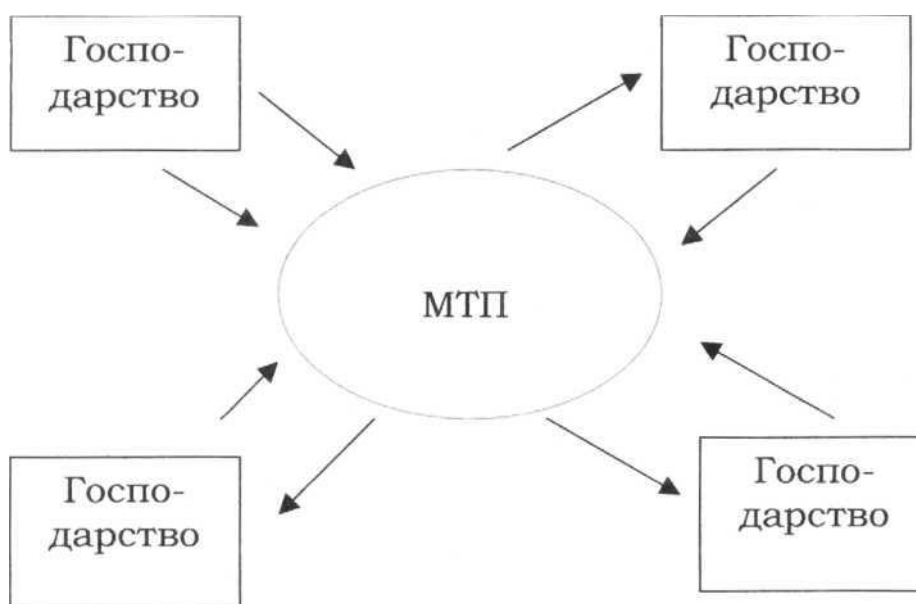

Рис 3.2. Шляхи залучення необхідної кількості виробничих фондів для проведення осінньо-польових робіт

Наступною стадією переходу оборотних коштів є їх перебування у вигляді коштів у розрахунках. Саме тут і знаходиться камінь спотикання. Саме через цю стадію унеможливується прискорення оборотності оборотних коштів. У якому ж виді перебувають кошти у розрахунках сільськогосподарських підприємств? У вигляді картотеки. Ми вважаємо, що потрібно дійсними рішучими методами припинити поширену сьогодні практику, за якої кошти потрапляють у картотеку, а не проходять належні їм стадії кругообігу. Це дасть змогу збільшити наявність фінансових ресурсів у сільськогосподарських товаровиробників.

Оскільки кошти господарств осідають у картотеці у вигляді заборгованості іншим підприємствам, організаціям та державі, то практично у підприємств немає грошових ресурсів. Ця стадія майже повністю виключена з кругообігу оборотних коштів. А отже, і подальший процес відновлення виробничого циклу відбуватиметься з великим напруженням. Таким чином, для відновлення функціонування даної стадії кругообігу оборотних коштів потрібно вжити всіх необхідних заходів для удосконалення фінансової політики. Потрібно подолати

кризу неплатежів, змінити податкову політику держави, зорієнтувавши н на сприяння розвитку сільськогосподарського виробництва.

Важливим моментом удосконалення формування оборотних фондів сільськогосподарських підприємств є реструктуризація джерел їх формування. Ми вважаємо, що за теперішніх умов було б правильно частину власних джерел формування оборотних фондів залучати у новий виробничий цикл, а частину спрямовувати на приріст власного виробництва. Ту частину коштів, якої не вистачає для відновлення простого процесу відтворення, належить компенсувати за рахунок запозичених коштів. Це ні в жодному разі не повинні бути кошти простроченої кредиторської заборгованості, наявність яких у одного підприємства означає їх відсутність у іншого. Держава повинна стримувати зацікавленість підприємств у залученні цього джерела формування оборотних коштів, адже накопичення заборгованості не приводить до зростання валового виробництва сільськогосподарської продукції, а спричинює значні фінансові проблеми. Також вважаємо, що необхідно покласти край безвідсотковому використанню державних коштів на поповнення власних оборотних коштів, адже це призводить до напруження у бюджетній сфері, стимулюючи зростання заборгованості із заробітної плати, пенсій та інших соціальних виплат. Таким чином, одним із основних джерел фінансування сільськогосподарських підприємств є кредитування. Залучення кредитів може допомогти підприємству у відновленні виробничого циклу, збільшенні власних оборотних коштів, закупівлі нової техніки, розрахунках із постачальниками та працівниками за виконані роботи, надані послуги та поставлені товарно-матеріальні цінності. Щоправда, кредитні відносини можливі тільки за умов оптимізації ставки плати за кредит.

Підсумовуючи сказане, можна відзначити наступне:

- перехід частини оборотних коштів, яка обслуговує сферу обігу, у сферу виробництва можливий тільки у випадку удосконалення фінансової

політики, основна частина якої включає розвиток системи розрахунків за поставлену продукцію. Крім того, важливе значення має модернізація виробничої інфраструктури підприємства, яка дозволить забезпечити високу якість продукції і скоротити період перебування оборотних коштів у вигляді готової продукції. Удосконалення ж банківсько-кредитної сфери стимулюватиме ефективне використання грошових ресурсів підприємства.

- скорочення запасів до мінімуму дозволить залучити додаткові кошти в процес виробництва, призведе до більш ефективного використання оборотних коштів. Але розміри запасів повинні зменшуватися тільки після того, як створені відповідні умови для їх швидкого відновлення. Необґрунтоване зменшення виробничих запасів може призвести до зриву сільськогосподарських робіт.

- ухвалення заходів щодо скорочення заборгованості сільськогосподарським підприємствам дозволить значно покращити їх фінансовий стан. Потрібно зменшити терміни дебіторської заборгованості, що не є простроченою. Метою даної політики є розробка таких взаємовідносин між підприємствами агропромислового комплексу, за яких покарання за прострочену заборгованість здійснюватиметься за допомогою фінансових важелів.

3.2. Оптимізація впливу фінансово-кредитних важелів на оборотні кошти сільськогосподарських підприємств

Одним із основних завдань на даному етапі становлення економіки сільського господарства є розвиток кредитних відносин. Саме на це повинна звернути максимум уваги держава, адже її дії можуть допомогти господарствам у залученні додаткових джерел у процес формування власних основних та

оборотних фондів. Потрібно підняти загальну увагу керівників сільськогосподарських підприємств до даної проблеми, адже без розвитку кредитної сфери в сільському господарстві неможливе його повноцінне становлення. Саме кредит за даних умов може стати тим важелем, який дозволить колективним сільськогосподарським підприємствам та фермерським господарствам стабілізувати валовий випуск продукції та навіть підвищити його рівень. Ми вважаємо, що основним завданням на даний час є не тільки відновлення кредитних відносин в сільському господарстві, а й перехід до якісно нового їх виду. Кредит повинен стимулювати збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, покращання її якості, і в жодному разі не може використовуватися для компенсування прорахунків підприємств у веденні власного господарства.

Залучення кредиту збільшує собівартість сільськогосподарської продукції. Тому потрібно досягнути найбільш ефективного співвідношення між платою за кредит і прибутками господарств від його залучення.

Саме кредитні ресурси зможуть допомогти господарствам у підвищенні якості продукції, шляхом закупівлі новітньої техніки та технологій, здійснення всіх необхідних робіт із забезпечення високої якості незавершеного виробництва, а відтак - і готової продукції.

Можна зрозуміти і позицію банківської системи, адже на теперішній час сільськогосподарські підприємства повертають кредитні ресурси надзвичайно повільно, порушуючи всі терміни, а іноді й взагалі не повертають. Ми глибоко переконані в тому, що саме дії держави, які стимулюватимуть якісний та своєчасний процес кредитування допоможуть стабілізувати не тільки економіку сільського господарства, а й стан усього народного господарства України в цілому.

Може виникнути запитання, чому так багато уваги ми приділяємо вчасному поверненню кредитів. Ми вважаємо, що не тільки недосконалість

економічних законів є негативним фактором, що стримує розвиток економіки. Головною причиною негараздів є відсутність дисципліни, економічна та правова безграмотність. А саме тим відрізняється високопродуктивна економіка від низькопродуктивної, якою на даний момент є українська, що в ній все дисципліновано й існують жорсткі правила, порушувати які невігдно не тільки в економічному, а й у правовому відношенні. Саме через відсутність фінансової дисципліни створені умови загальних неплатежів. Потрібно якомога жорсткіше викорінювати будь-які прояви економічної недисциплінованості, аж до позбавлення права брати участь в економічних взаємовідносинах країни.

Обсяги використання кредитних ресурсів безпосередньо залежать від плати за їх використання. Зменшенням рівня кредитних ставок до загальноприйнятих у світі норм можна посилити обіг кредитних ресурсів у декілька разів, а отже, й стимулювати збільшення прибутків банків, що обслуговують сільське господарство.

Саме тут повинна відіграти свою роль держава, заохочуючи банки до зменшення плати за кредит. Можливість такого зменшення безпосередньо визначається власним інтересом держави у прибутках банківських структур, шляхом сплати податку на прибуток.

Ми вважаємо, що за даних умов було б дуже вигідно на договірній основі залучати кошти інших країн у процес формування кредитних взаємовідносин у сільському господарстві. Переконані, що це можливо, потрібно тільки визначитись із власними інтересами у цій важливій сфері економіки країни.

Ефективність кредитних відносин допомагає підприємствам АПК працювати ритмічно, без перенавантажень, підвищуючи добробут і господарств та працівників, які в них працюють.

Потрібно відмовитися від практики, коли держава власні прорахунки у веденні економіки сільського господарства компенсувала тимчасово вільними коштами. Таким чином, створювалася ситуація унеможливлення їх повернення,

що призвело до зростання впевненості керівників господарств сільськогосподарських підприємств у можливості їх реструктуризації і навіть анулювання.

Кошти, надані підприємствам, повинні використовуватися за цільовим призначенням, повертатися вчасно, у повній мірі, що, на нашу думку, призведе до відновлення фінансової дисципліни і покращить становище всієї економіки країни. Отже, потрібно докорінно змінити ставлення держави до сільського господарства та власних коштів, вкладених у дану галузь у вигляді кредитів, податків та інших фінансових ресурсів.

Як вже згадувалось, основною умовою можливості залучення кредитних ресурсів підприємствами у власне виробництво є платність кредиту. Оскільки, за станом на 01.01.2000 року річна процентна ставка за користування кредитом сягала 40% і більше, то потрібно було б вжити негайних заходів щодо її зменшення, щоб активізувати використання кредитних ресурсів. Процентні ставки визначає Національний банк України. Плата за кредит є фактично ціною товару, а саме грошових ресурсів. Яким чином визначається ця величина? Як відомо, ціна товару - це врівноваження двох її факторів, а саме попиту та пропозиції. Оскільки попит на кредитні фонди в багато разів перевищує пропозицію, то і їх ціна є дуже високою. З цього випливає, що для зменшення ціни потрібно збільшити пропозицію, щоб ціна за користування кредитом не перевищувала

і оптимальної величини. Оптимальною вважаємо таку величину, яка і стимулює залучення кредиту, шляхом стимулювання можливості його використання для збільшення обсягів випуску сільськогосподарської продукції та забезпечує достатній рівень прибутковості банківських установ. Оскільки держава має в своєму розпорядженні важелі впливу на розміри прибутків підприємств, вважаємо, що вона повинна намагатися зменшити можливість отримання банківськими структурами надприбутків.

Пропонуємо ставки оподаткування банківських структур пов'язати з їх процентними ставками в прямо пропорційній формі. Тобто, чим вища кредитна ставка банку, тим вища ставка оподаткування. Таким чином держава може стимулювати зменшення кредитних ставок, що позитивно вплине на розвиток кредитних відносин взагалі, збільшуючи обсяги залучення кредитних фондів в економіку сільського господарства. Але, дану систему потрібно впроваджувати лише паралельно визначившись із процентними ставками банків, за якими вони оплачують власникам кредитних ресурсів право на їх користуванням. В іншому випадку дана система не тільки не допоможе розвитку кредитних відносин, але й зажене всі банківські установи, які кредитують сільське господарство, в глухий кут.

Слід сказати, що система оподаткування, яку ми пропонуємо, повинна бути запроваджена не тільки до тих підприємств, які працюють з підприємствами сільського господарства, а й у інших галузях економіки. В іншому випадку, можливий перелив коштів з однієї галузі в іншу, а це за даних умов неприпустимо.

Таблиця 3.1

Система оподаткування банківських структур, які кредитують сільське господарство.

Сума розрахунку	Ставка Банку	Коефіцієнт оподаткування	Прибуток банку	Сума Податку	Чистий Прибуток
10000	60	9	6000	3081,3	2918,7
10000	55	8	5500	2633,6	2866,4
10000	50	7	5000	2250,9	2749,1
10000	45	6	4500	1923,9	2576,1
10000	40	5	4000	1644,3	2355,7
10000	35	4	3500	1405,4	2094,6
10000	30	3	3000	1201,2	1798,8
10000	25	2	2500	1026,7	1473,3

Як видно з таблиці 3.1, ставка оподаткування банківських структур є прямо пропорційною до проценту плати за кредит. Тобто, чим більше підприємство платить за користування банківськими ресурсами, тим вища ставка оподаткування прибутку банку, отриманого від надання коштів сільськогосподарським товаровиробникам. Фактично чистий прибуток, що залишається в розпорядженні банку, залежить від таких величин:

1. Суми кредиту, наданого підприємствам АПК;
2. Плати банків юридичним та фізичним особам за розміщення коштів на депозитних рахунках;
3. Плати за банківський кредит.

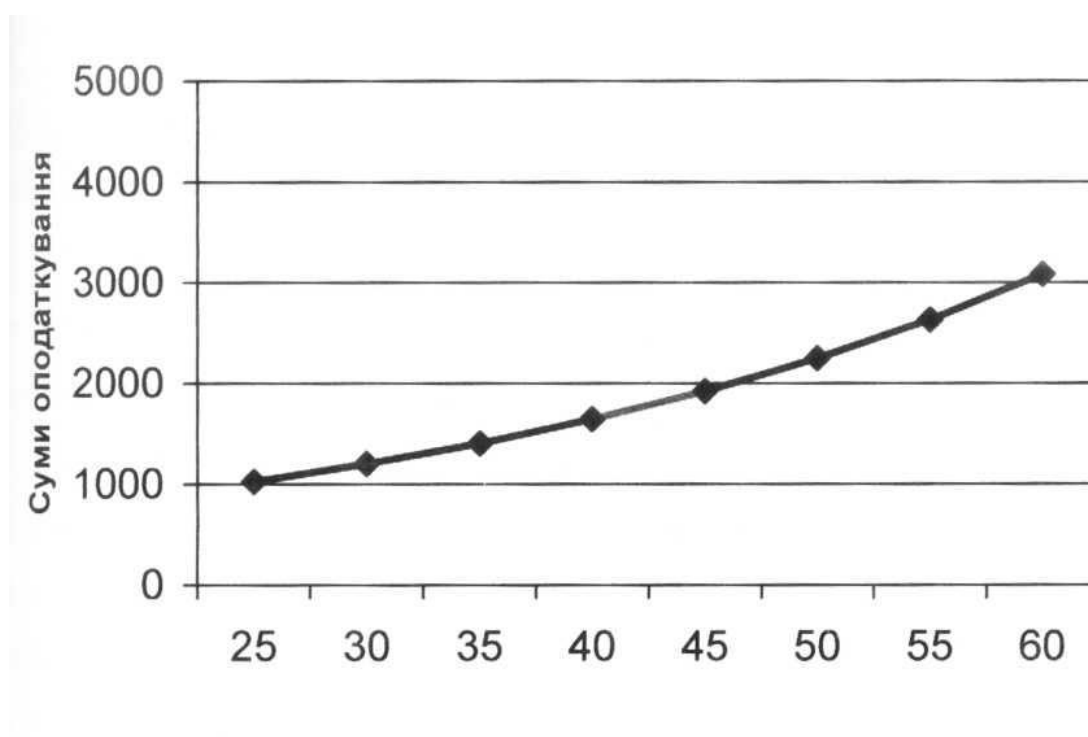

Рис.3.3. Рівень оподаткування банківських структур в залежності від величини кредитної ставки

З таблиці видно, що навіть у тому випадку, коли збільшується банківський

відсоток, сума чистого прибутку все одно збільшується. Постає цілком доречне запитання: навіщо впроваджувати таку систему? Адже банкам, на перший погляд, все одно вигідніше надавати кредит за високими ставками. І тут на перший план виступають обсяги залучених кредитів. Із зменшенням плати за кредит, обсяги банківських ресурсів, які залучаються у виробництво, збільшуються, і навпаки.

Це означає, що може виникнути ситуація, при якій банки зазнаватимуть втрат від незалучення коштів у виробництво. А це призведе до підвищення ризикованості банківських операцій і може спонукати кредиторів банку до вилучення власних коштів з банківського кругообігу. Тому банківським структурам доведеться зменшити плату за користування власними ресурсами.

Слід відзначити і те, що така ситуація змусить кредитні установи більш точно планувати власний фінансовий рік, а це стане передумовою зменшення ризикованості банківських операцій.

Зараз банківські структури не дуже охоче надають кредитні фонди сільськогосподарським підприємствам. Щоб стимулювати цей процес, слід забезпечити умови поверненості банківських кредитів підприємствами, що їх використовують.

Суму, що сплачується банком до бюджету можна розрахувати за формулою:

$$\Sigma_i = \Sigma_{i-1} * 1.17 \quad (3.3)$$

На рис. 3.3 показаний графік зміни суми оподаткування прибутку банку, залежно від суми плати за кредит.

Найважливішим елементом кредитних відносин є застава. Як відомо, найліквіднішими активами підприємств є гроші, цінні папери та певні види фінансових зобов'язань. На підставі здійсненого аналізу можна стверджувати, що таких активів сільськогосподарські підприємства, як правило, не мають. Які ж тоді види основних чи оборотних засобів можуть слугувати заставою?

На нашу думку, виробничі запаси навряд чи можна вважати потенційною заставою, адже не завжди існує можливість їх реалізації. А якщо навіть така можливість і існує, то вона, як правило, потребує додаткових коштів та часу і не страхує банківські установи від втрат. Тому, як свідчить аналіз, виробничі запаси банками практично під заставу не приймаються.

Готова продукція. Саме вона протягом останніх кількох років була основним видом застави підприємств, що отримували кредит. Але, зрештою, кредитні установи відмовляються і від неї. І на це є ряд причин.

По-перше, невисока якість сільськогосподарської продукції зменшує можливість її швидкої реалізації. Із-за коливань в цінах бувають випадки, коли банки зазнають збитків у процесі реалізації продукції сільськогосподарськими товаровиробниками. По-друге, існує небезпека неотримання достатньої кількості готової продукції, внаслідок несприятливих природно-кліматичних умов, що може привести до примусової пролонгації кредиту та банківських втрат. По-третє, неефективність фінансової системи. Поряд з банками сільськогосподарські підприємства мають велику кількість інших кредиторів, які також мають право на повернення своєї частини заборгованості. Наведені вище фактори у поєднанні з потребою господарств в оборотних коштах для початку нового виробничого циклу, на нашу думку, практично виключають можливість застави оборотних засобів під кредит.

Відтак залишаються основні засоби. Але аналіз свідчить, що банки вельми неохоче приймаються у заставу основні засоби через значну їх зношеність та великі витрати, пов'язані з їх можливою реалізацією. Отже, залишається земля,

яка, щоправда, також відноситься до основних засобів. Але це товар особливий, тому ми виділяємо його окремо. На нашу думку, саме цей вид фондів підприємств може стати тим інструментом, який допоможе сільськогосподарським підприємствам залучити кредит у виробництво. Це засвідчує практика розвинених країн світу. Ми пропонуємо здійснити ряд заходів щодо формування такої системи кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні, яка за відсутності інших джерел формування застави, дозволяла б використовувати з цією метою землю. Для цього передусім потрібно визнати, що земля, як окремий вид фондів підприємства, може куплятися та продаватися. Необхідно створити систему визначення грошової вартості землі. Далі формується ринок купівлі - продажу землі, на якому сформується її ціна. Оскільки земля є ліквідним товаром, то банки надаватимуть позики сільськогосподарським підприємствам, що дозволить їм організувати повноцінний процес відтворення, а відтак - збільшити прибутковість своєї діяльності.

Держава повинна взяти на себе управління даними процесами і контроль за використанням землі. Таким чином, потрібно передати ряд повноважень конкретним державним органам, які б забезпечували дотримання державних інтересів у цій сфері.

Ми пропонуємо сформувати новий державний банк, який би не тільки надавав кредити сільськогосподарським товаровиробникам, а й стежив за товарно-грошовими відносинами в сфері купівлі-продажу землі, враховуючи інтереси як окремих суб'єктів ринку, так і держави в цілому. Таким банком, на нашу думку, може стати Земельний банк України.

Наступним етапом формування ринкового середовища в сільському господарстві повинно стати створення системи оцінки землі та встановлення мінімальної ціни на землю, з урахуванням її якісних характеристик. Тоді при купівлі-продажу землі обов'язково би бралася до уваги ця ціна, нижче якої

продавати землю було б заборонено. Таким чином, земельному банку слід було б передати функції повного контролю процесами на ринку землі, в тому числі надати йому право на дозвіл чи заборону здійснювати операції з купівлі-продажу землі.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зауважити, що в особі названого банку держава мала б гаранта правильності здійснення операцій із найціннішим видом основних фондів - землею. Крім того, постійно була б у наявності оперативна інформація про ціни на землю, грошові потоки в сільському господарстві, тощо.

І останнє. Поряд з наведеними пропозиціями, ми вважаємо за необхідне, створення такого середовища в Україні, яке б сприяло вільному надходженню коштів у сільське господарство не тільки від вітчизняних кредиторів, а й від зарубіжних, з обов'язковим врахуванням інтересів щодо їх повернення. Таким чином, зросла б кількість кредитних фондів, а це, безперечно, призвело б до зменшення ставки плати за кредит і до поширення його використання в сільському господарстві. За таких умов можна вести мову і про підвищення валового виробництва сільськогосподарської продукції та покращення фінансового стану сільгоспідприємств.

3.3. Удосконалення напрямків державного регулювання оборотних коштів підприємств сільського господарства

Можливість здійснення повноцінного процесу відтворення залежить від фінансового стану господарства. Що мається на увазі? Оскільки для початку виробничого циклу потрібні грошові ресурси, то якість та обсяги виробничого циклу залежать безпосередньо від обсягів наявних у господарства ресурсів. Це

означає, що будь-яка кредиторська заборгованість призводить до вилучення коштів у господарств на цілі, не пов'язані з виробничим процесом.

Натомість, з точки зору кредитора, дебіторська заборгованість - це запорука організації процесу виробництва та збільшення його обсягів.

Ми вважаємо, що передусім слід провести реструктуризацію заборгованості сільськогосподарських підприємств. Але це не означає, до її потрібно списати, оскільки таке рішення згубно позначилось би на фінансовій дисципліні і призвело до негативних наслідків у всій економіці.

На сьогоднішній час сума картотеки сільгосппідприємств є поволі значною. Підприємства не можуть її ліквідувати одразу ж. Серед економістів поширена думка, що дану заборгованість слід ліквідувати за рахунок прибутку, що залишається в розпорядженні підприємств. Але, як видно з проведеного аналізу, прибутків у господарств практично немає.

Ми пропонуємо розділити суму картотеки на 10 рівних частин, кожна з яких погашатиметься протягом одного фінансового року. Припустимо, що сума картотеки окремого підприємства становить 50000 грн. Тоді щороку господарство сплачуватиме суму боргу в розмірі 5000 грн.

Таким чином, за 10 років вся заборгованість буде ліквідована. Крім того, щорічна сума не є надто великою і кожне підприємство зможе її сплатити.

Додатково, на нашу думку, слід створити новий бухгалтерський рахунок, в якому варто виділити десять субрахунків, з номерами, які відповідають назвам років. Відтак загальна заборгованість підприємства буде дорівнювати сумі всіх субрахунків, натомість у 2000 році заборгованість господарства становитиме 5000 грн.

На нашу думку, слід також визначити кінцевий термін погашення заборгованості господарств за звітний рік. Ми вважаємо, що такою датою повинно стати 1 жовтня поточного року. Чому? Насамперед тому, що до цього часу більшість господарств вже завершують збиральні роботи, а отже, мають у

розпорядженні готову продукцію чи кошти на розрахунковому рахунку. Водночас необхідно зняти з картотеки суму заборгованості підприємств, щоб забезпечити господарствам можливість утримання коштів на розрахунковому рахунку.

Таблиця 3.2.

Схема погашення картотеки сільськогосподарських товаровиробників

Роки	Сума погашення
2000	5000
2001	5000
2002	5000
2003	5000
2004	5000
2005	5000
2006	5000
2007	5000
2008	5000
2009	5000
Всього	50000

Крім того, суму боргу, яку планується сплатити в звітному році, ми пропонуємо враховувати при визначенні собівартості випущеної продукції. Розуміємо, що в такому випадку ця сума буде включена до собівартості двічі. Проте іншої можливості на даний час ми не бачимо. Якщо суму списання зарахувати до собівартості, то вона не вплине суттєво на величину витрат, а з іншого боку - дасть підприємствам можливість використовувати прибуток у повному обсязі.

Потрібно зауважити, що в даній ситуації доцільно створити систему стимулювання прискореного погашення заборгованості. Тому пропонуємо нараховувати на суму заборгованості відсоток за користування коштами.

Початкову ставку пропонуємо встановити на рівні 5% річних. Платежі повинні здійснюватися за рахунок прибутку господарств. Сума таких нарахувань не буде високою, і підприємства зможуть сплачувати її без напруження. Половина цих коштів може перераховуватися державі, а половина - кредитору, заборгованість перед яким є найдовшою.

У разі повної виплати суми заборгованості кредиторам за один рік на наступну суму заборгованості знову нараховується 5%. В тому випадку, коли річна заборгованість не сплачена, її сума приєднується до суми заборгованості наступного року, але на неї вже нараховують процент, на дві одиниці вищий від попереднього, і так далі.

Ми вважаємо, що така система спонукатиме підприємства до найшвидшого повернення коштів і не заважатиме їм у поточній діяльності.

З іншої боку, потрібно створити умови для запобігання виникненню додаткової простроченої заборгованості (дебіторської чи кредиторської).

Тепер спробуємо з'ясувати, навіщо ми пропонуємо саме таку систему. Передусім для того, щоб повернути кошти на розрахунковий рахунок. Отже, наступним кроком повинно стати припинення бартерних операцій у сільському господарстві і запровадження системи економічних покарань за їх здійснення. Завдяки цьому відновиться рух оборотних коштів, сформується передумови для їх переходу у грошові ресурси, що, як ми вже стверджували, дозволить покращити використання оборотних коштів в цілому.

Наступним етапом у розвитку фінансів і, зокрема, оборотних коштів повинна стати система забезпечення рентабельності сільськогосподарського виробництва. Якщо такої системи не буде створено і не сформується умови для уникнення простроченої дебіторської та кредиторської заборгованості, то більшість господарств АПК перестане існувати, щороку втрачаючи велику частину оборотних коштів.

Як відомо, прибутковість виробництва сільськогосподарської продукції

безпосередньо залежить від рівня цін. Тому важливо створити таку систему, яка б забезпечувала відносно високий рівень цін. Тому ми вважаємо за необхідне встановити нижню межу цін на продукцію сільського господарства, забезпечуючи її рентабельність. Це означає, що господарства не повинні продавати продукцію за цінами, нижчими за встановлені. Нам можуть зауважити, що підвищення гуртових цін призведе до зростання роздрібних. Але насправді це зовсім не обов'язково, враховуючи високу рентабельність торгівельних та переробних підприємств. З іншої точки зору, зростання цін призведе до зменшення споживання продуктів харчування, а відтак - до накопичення великої кількості залишків сільськогосподарської продукції. Є два шляхи запобігання розвитку таких тенденцій, які можна використовувати як окремо, так і разом. Перший - це обмеження рентабельності торгівельних підприємств, а другий - створення умов для зростання попиту, в тому числі за рахунок зовнішніх джерел (описано в розділі 3.1.) Слід зауважити, що й тепер продукція рослинництва переважно рентабельною, її рентабельність сягає 30% і вище. Тому в даному випадку увагу потрібно зосередити на м'ясо-молочній продукції.

Тут знову ж таки існує два шляхи, перший з них є різке підвищення цін до рівня забезпечення рентабельності. Але такий підхід має ряд недоліків, основним з яких є виникнення напруженості на ринку продовольчих товарів. Тому ми вважаємо, що рентабельність продукції тваринництва потрібно підвищувати поступово, дбаючи про плавність та планомірність цього процесу.

Є й інша точка зору щодо можливості забезпечення прибутковості виробництва м'ясо-молочної продукції. Вона певною мірою суперечить вищенаведеній. Так, ряд економістів пропонує підвищувати рентабельність рослинництва і за рахунок прибутків, отриманих у цій галузі, компенсувати збитки у м'ясо-молочному виробництві.

Тут також є кілька моментів, на які слід звернути увагу. Звичайно,

рентабельність вирощування пшениці за даних умов підвищити легше, ніж забезпечити рентабельність продукції тваринництва, і це не призведе до посилення напруженості у суспільстві. Але тоді частково буде втрачена еластичність відносин у виробництві м'ясо-молочної продукції, що в кінцевому результаті матиме негативні наслідки. Таким чином, ми вважаємо, що за даних шов потрібно поєднувати ці два варіанти, аж до забезпечення рентабельності сільськогосподарського виробництва в цілому.

В такому разі, ситуація, на наш погляд, розвиватиметься наступним чином. Спочатку ціни на продукцію сільськогосподарського виробництва зростуть, що дозволить підприємствам отримати прибутки, за рахунок яких буде можна розпочати процес модернізації виробництва, шляхом закупівлі нових видів техніки та технологій. Це допоможе знизити собівартість виробництва, особливо м'ясній галузі, що при стабільних або незмінних цінах стане запорукою зростання прибутковості. Відтак сформується умови для повноцінного функціонування ринку. А наступним кроком повинно стати створення системи державної підтримки з метою недопущення падіння цін нижче рівня собівартості. Це додасть стабільності та впевненості діям підприємств АПК.

Важливу роль у реформуванні АПК повинен відіграти процес створення передумов для підвищення престижу власних товарів. Як свідчить практика розвинених країн світу, дотації сільськогосподарським товаровиробникам здійснюються, щоб компенсувати їм збитки, спричинені низькими цінами на продукцію.

Низький рівень цін встановлюється в результаті перевищення пропозиції товарів над попитом. Таким чином, основною проблемою сільськогосподарського виробництва у розвинених країнах є перезатоварення ринків збуту.

Щоб уникнути такої ситуації у майбутньому, слід насамперед збільшувати попит, який має межі і не може нескінченно зростати, або ж зменшувати

пропозицію. Одним із важелів вирішення такого завдання є застосування політики протекціонізму, коли пропозиція продуктів харчування зменшується за рахунок зменшення обсягів імпорту товарів. Цього легко досягнути шляхом створення митних бар'єрів, справляючи мито з продукції сільськогосподарського виробництва.

Отже, першим кроком, який потрібно зробити, на нашу думку, є встановлення ставок мита на імпортні товари, аналоги яких виробляються в нашій країні. Мито повинно мати такий розмір, щоб вартість імпортних товарів була дещо вищою від вартості вітчизняних. Відтак продукція українських товаровиробників стане конкурентоспроможною. Що ж до продуктів харчування, які не виробляються в Україні, але потенційно можуть бути виготовлені, то тут ситуація така ж сама. Щодо товарів, які не виробляються і не можуть бути вироблені в Україні, то дехто вважає, що мита на них встановлювати не варто. На наш погляд, така думка є хибною, оскільки споживання цих товарів призводить до зменшення споживання вітчизняних товарів. Звичайно, ставка мита на даний вид товарів повинна бути нижчою від пересічної. Вважаємо, що тільки за таких умов можливе створення середовища підтримки вітчизняних підприємств. До речі, навіть за таких обставин конкуренція в аграрному секторі буде чистою, внаслідок великої кількості дрібних товаровиробників, які не зможуть відчутно впливати на ціну сільськогосподарської продукції.

Отже, на наш погляд, заходи, які ми пропонуємо, приведуть до наступних результатів. По-перше, рахунки сільськогосподарських товаровиробників стануть відкритими, що сприятиме вільному функціонуванню грошей в обігу. Оскільки гроші вільно конвертуються і у будь-який товар, ринок чітко визначатиме фінансовий стан кожного господарства та його можливості функціонувати на ринку. Наявність грошей, як ми вже зазначили, приводить до підвищення ефективності використання оборотних коштів, на відміну від готової

продукції, яка зазвичай виступає предметом бартерних операцій. За таких умов гроші виконуватимуть всі свої функції, і це сприятиме росту ефективності та контролю за виробничими процесами.

Слід зауважити, що всі заходи, які ми пропонуємо здійснити, повинні відбуватися паралельно, в іншому разі криза може загостритися.

Встановлення нижньої межі цін допоможе наповнити підприємства оборотними коштами, підвищить прибутковість аграрної галузі, створивши умови для модернізації підприємств та інтенсифікації виробничих процесів, залучення досвіду інших країн у виробництво сільськогосподарської продукції. І, нарешті, створення механізму захисту власного ринку зміцнить становище вітчизняних підприємств, а це в свою чергу приведе до підвищення добробуту людей.

Як ми вже згадували, протягом останніх років суми дебіторської та кредиторської заборгованості постійно зростають. Це негативно впливає на стан оборотних коштів сільськогосподарських товаровиробників. Звичайно, кредиторською заборгованістю можна користуватися упродовж певного періоду часу, але, як свідчить досвід, виникнення великих сум заборгованості призводить до негативних наслідків. Щодо дебіторської заборгованості, то її величина якраз і надає можливість для покращення складу оборотних коштів.

Таким чином, щоб економіка працювала ефективно, потрібно створити умови щодо запобігання виникненню будь-яких видів простроченої заборгованості. Зволікання зі сплатою боргів повинно суворо каратися економічними методами на користь позикодавця. Якщо термін непростроченої заборгованості становить до 30 днів, то на 31 день на суму заборгованості потрібно нараховувати пеню. Ми пропонуємо встановити пеню у розмірі 0.5% за кожен день простроченої заборгованості і зараховувати цю суму на користь кредитора. Підсумкова заборгованість повинна нараховуватися складним процентом (тобто процент нараховується на процент). Ми вважаємо, що дана

система повинна бути встановлена у законодавчому порядку, тобто незалежно від того, чи підприємство - кредитор подає в державні органи заявку на стягнення суми, чи не подає, дані кошти однаково повинні повертатися власнику. Тоді, приміром, податкова інспекція у разі виявлення такої заборгованості без погодження з позикодавцем та позикоутримувачем повинна стягнути дану суму, з організації, що є боржником. Стягнення заборгованості слід розпочинати на 60 день після її виникнення, тобто протягом 30 днів на суму заборгованості повинна нараховуватися пеня. Якщо коштів у підприємства, що є боржником, немає, то податкова інспекція повинна надіслати кредитору перелік фондів підприємства - боржника, і за вибором кредитора вони повинні бути вилучені і передані йому в рахунок сплати заборгованості.

Наступним кроком у реформуванні підприємств сільського господарства повинна стати система державних дій щодо підтримки власного товаровиробника. На даний час існує необхідність у регулюванні цін на сільськогосподарську продукцію з метою підвищення рівня її рентабельності. Така система можлива тільки у тому випадку, коли держава за рахунок власних ресурсів підвищувала попит на продукцію сільського господарства.

Конкретно кажучи, потрібно створити умови, коли б перед часом переходу оборотних коштів із виробничої сфери у сферу обігу підвищувалася пропозиція на сільськогосподарську продукцію. Таким чином, оборотні фонди у вигляді сільськогосподарської продукції просто притягувалися б у процес реалізації, вплив на який мають інші підприємства та держава.

Задля пришвидшення оборотності оборотних коштів господарств при наявності зрівноважених елементів ціни - таких, як попит та пропозиція, на нашу думку, доцільно знаходити шляхи зменшення пропозиції, шляхом відтоку товарів в інші галузі промисловості України та за її межі. Звичайно, цей процес повинен розпочинатися не за умов ринкової рівноваги, а тоді, коли пропозиція тільки впритул підходить до попиту. Між ними повинен бути розрив в бік

збільшення останнього. Саме цей час можна вважати стартовим для початку відтоку сільськогосподарських товарів з одного ринку реалізації продукції підприємств АПК в інший.

Як видно з рис. 3.4., точкою відліку початку впливу на ринок сільськогосподарської продукції можна вважати точку “А”. Метою даної системи є запровадження механізму, який б дозволив протягом певного часу стримувати пропозицію, щоб на певний час затримати настання рівноваги. Тобто, не доходячи до точки “С”, перенести врівноваження попиту та пропозиції в точку “В”. Таким чином, графік попиту переміститься до кривої “Попит 2”, що дасть змогу реалізувати більше сільськогосподарської продукції, швидше та за вищими цінами. Крім того у такий спосіб можна зменшити час перебування оборотних коштів підприємств у сфері обігу.

Виникає запитання: хто може забезпечити здійснення таких процеси? Адже для того, щоб впливати на ринок сільськогосподарської продукції, потрібні значні кошти. На нашу думку, це може зробити держава, і, як свідчить практика багатьох розвинених країн світу, на цьому ще можна отримати дивіденди.

Що саме мається на увазі? По-перше, зменшення часу перебування оборотних коштів у сфері обігу сприяє прискоренню оборотності оборотних фондів, а це, в свою чергу, поліпшить фінансовий стан господарств, створивши умови для отримання додаткових прибутків. Таким чином, покращиться фінансовий стан всього сільського господарства. Якщо зростатимуть прибутки господарств, то й держава може сподіватися на збільшення власних доходів. Формуватимуться умови для прискорення готівкового та безготівкового обігу в економіці, що, в свою чергу, сприятиме покращенню стану економіки країни в цілому та державних фінансів окрема.

Певна річ, необхідно, щоб процесу впливу держави на реалізацію сільськогосподарської продукції передувала низка умов. Наприклад, втручання

держави повинно здійснюватися тільки тоді, коли накопичується достатня кількість сільськогосподарської продукції відповідної якості. Тобто продукція, що не відповідає вимогам держави, не розглядається як сфера її інтересів.

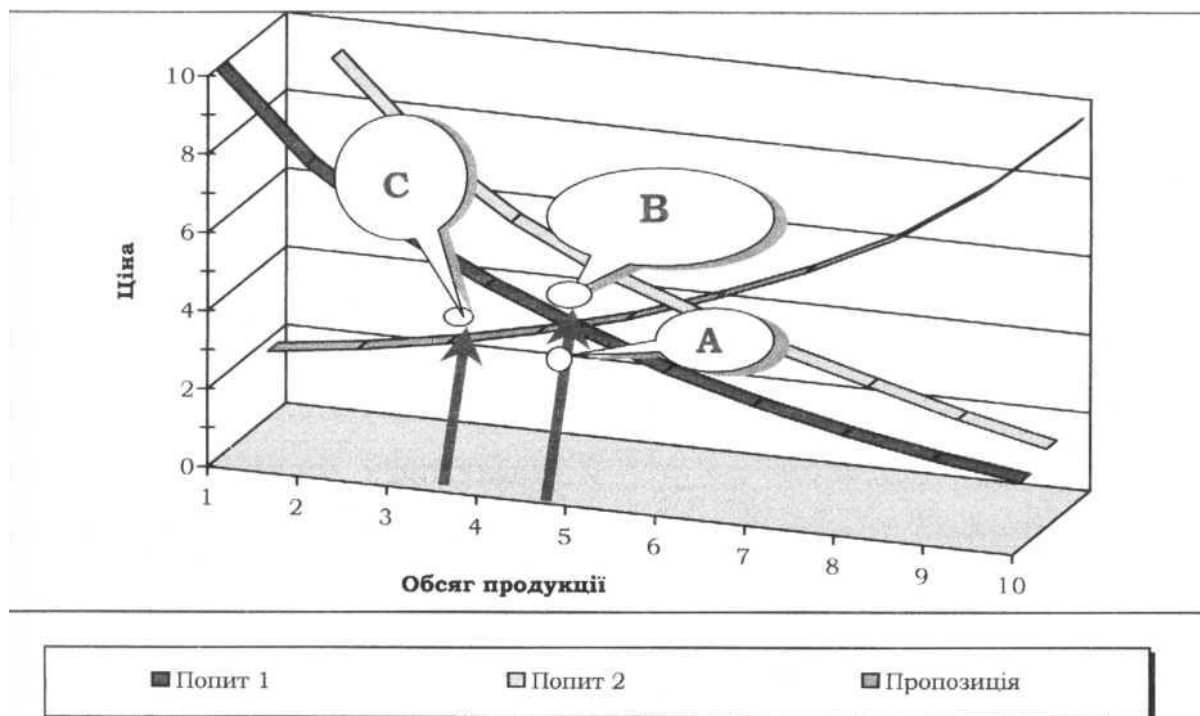

Рис. 3.4 Вплив держави на ринок реалізації сільськогосподарської продукції

Таким чином, створюються умови, коли держава із самого початку заохочує господарства до найбільш ефективного залучення виробничих запасів сфери виробництва. Крім того, ми вважаємо, що встановлення економічних зв'язків господарств з державою можливе за умови наявності у сільськогосподарських товаровиробників готової продукції, яка відповідає певним вимогам. Підвищуючи вимоги до готової продукції, можна стимулювати зростання її якості, що, в свою чергу, спонукатиме підприємства до модернізації виробництва. А враховуючи те, що на теперішній час збільшилася частка

фуражного зерна в загальних обсягах зібраних зернових, то це також підвищить зацікавленість господарств у результатах своєї праці.

Отже, узагальнюючи наведені вище пропозиції, ми переконані, що криву “Попит 1” до рівня “Попит 2” може за даних умов підняти держава власним попитом, збільшуючи кількість оборотних коштів сільськогосподарських підприємств, що знаходяться у вигляді коштів у розрахунках. За допомогою даного важеля зростає і загальна кількість оборотних фондів господарств.

Деякі економісти (наприклад, П. Самуельсон у своїй книзі “Економікс”) вважають неприпустимим втручання держави у процес невиробничих відносин, зокрема у процесу реалізації, адже це порушує принцип досконалої конкуренції. Ми не можемо погодитися з цим, адже до економіки України потрібно підходити, виходячи з сучасних реалій. Крім того, більшість розвинених країн світу у період економічної кризи застосовували саме цей важіль для покращання фінансового стану своїх господарств. Головне - правильно розуміти шляхи досягнення мети та передбачати кінцевий результат. Переконані, що будь-які дії держави, що позитивно впливають на економіку сільського господарства, власні фінанси і не завдають шкоди інтересам інших сфер економіки країни, принесуть реальні дивіденди.

Таким чином, одним із основних завдань на сучасному етапі становлення економіки сільського господарства є прискорення реалізації сільськогосподарської продукції. Крім того, важливе значення має не тільки тривалість процесу реалізації, а й ціна продукції. Саме вона регулює виробничі процеси шляхом переходу прибутку у розширення виробництва. Прискорення реалізації продукції сприятиме зменшенню кредиторської та дебіторської заборгованості. Потрібно досягнути такого результату, щоб кількість оборотних коштів збільшувалася саме у сфері виробництва. Співвідношення кількості оборотних коштів у сфері обігу та виробництві повинно бути оптимальним, щоб ніколи не було перерви у процесі виробництва. Погіршення забезпечення

обігової сфери коштами може призвести до того, що унеможливиться проведення витрат зі збирання врожаю, його реалізації та розрахунків з підрядниками. Крім того, потрібно приділити увагу нагромадженню обігових коштів фермерськими господарствами, адже саме вони в даних умовах потребують їх чи не найбільше.

Оскільки процес виробництва на підприємстві розпочинається із нагромадження виробничих запасів, то саме їм варто приділити максимальну увагу. Накопичення запасів частково відбувається шляхом переходу із незавершеного виробництва, минаючи сферу обігу, частково - шляхом закупівлі із сторони. Ми вважаємо, що оптимальним за даних умов було б скорочення власних запасів і збільшення покупних. Але дана можливість потребує наявності коштів господарств, яких як правило, на теперішній час немає. Тому вирішення даної проблеми неможливе без реструктуризації фінансових відносин та інтенсифікації кредитних. Саме таким чином можна в кінці року акумулювати достатню кількість коштів для накопичення достатньої кількості виробничих запасів. Крім того, це можливо за стабільної вартості національної валюти, тобто за незмінного рівня цін.

Ми вважаємо, що господарства повинні самостійно визначатися із тим, яку частину виробничих запасів залучати у виробництво за рахунок власних джерел, а яку - закупити у інших підприємств та організацій. Пропонуємо залучати власні фонди у виробничі запаси тільки у тому випадку, коли вони стимулюватимуть зростання якості та кількості продукції. Так, наприклад, господарства використовують власне насіння для початку нового виробничого циклу. Проте, як свідчить практика, ці види продукції підприємств не завжди бувають якісними та в достатній кількості. Отже, використання неякісного насіння не може забезпечити належну якість готової продукції. А це призводить до зменшення, або й повної втрати прибутків господарств, деградації фінансового та технічного їх стану.

З кормами справа дещо інша - це пов'язано з різною тривалістю виробничого циклу, проте суть залишається тією ж самою. Ми пропонуємо частину готової продукції, що раніше переходила у виробничі запаси, спрямовувати у сферу обігу і перетворювати на грошові фонди, які до виникнення нагальної потреби в них можуть приносити додаткові прибутки. Крім того, як відомо, гроші набагато легше перетворювати на готову продукцію, аніж навпаки. Визначившись із цим, ми поступово підходимо до того, що за даних умов є ряд господарств, яким певну частину, (можна навіть сказати переважну частину) виробничих запасів було б краще формувати за рахунок закупівлі в інших підприємств та організацій.

Але це все стосувалося зернових. Що ж до пально-мастильних матеріалів, запчастин та інших виробничих запасів, то ми вважаємо, що їх нагромадження за теперішніх умов є взагалі недоцільним, адже господарства мають можливість їх закупівлі у будь-який час. Натомість, зберігання виробничих запасів призводить до пов'язаних із цим витрат.

Як же на ці процеси може впливати держава? Ми пропонуємо спрямувати частину власних інтересів у вигляді податків на зменшення вартості закуплених товаровиробниками запчастин, насіння, пально-мастильних матеріалів. Відтак зменшення затрат на (виробництво збільшить прибутки господарств та відрахування до бюджету. Таким чином, послаблюючи свій тиск на початку виробничого процесу, держава отримує додаткові дивіденди після його закінчення.

Наявна кількість оборотних коштів безпосередньо залежить від обсягів готової продукції. Збільшення обсягів готової продукції можна досягти за рахунок підвищення якості землі. Ми пропонуємо створити на підприємствах фонд відновлення земель (ФВЗ) (див. рис. 3.5). Його основним завданням повинно стати покращення якості ґрунтів.

Ми вважаємо, що до складу собівартості продукції потрібно відносити

частину вартості землі. Цю суму можна визначити на основі ціни за 1 га ґрунтів, що сформується на ринку купівлі-продажу землі та наявних сільськогосподарських угідь.

Рис. 3.5. Схема формування фонду відновлення земель

Після реалізації продукції, кошти занесені до собівартості повинні направлятися у створений фонд та використовуватися на заходи, що пов'язані з покращанням якості землі (меліорація, зрошування, створення лісозахисних смуг і т.д.). Така система, на наш, погляд дозволить підприємствам сформувати достатню кількість оборотних коштів і підтримувати якість власних угідь на високому рівні.

Основною умовою функціонування економічного середовища є дотримання законності та недопущення її порушення. Роль координатора в даних процесах повинна взяти на себе держава. Тільки за її участю, на нашу думку, можуть бути створені умови для повноцінного функціонування виробництва. Ми вважаємо, що наші пропозиції дозволять підприємствам позбутися великої заборгованості, наповнити власний виробничий цикл необхідною кількістю оборотних коштів і в результаті покращити економічний

стан цілої країни.

Висновки до розділу 3

1. Однією із передумов ефективного здійснення нового виробничого циклу є нагромадження необхідної кількості виробничих запасів. Ми вважаємо за необхідне створити систему забезпечення сільгосптоваровиробників насінням, паливом, мінеральними добривами та іншими видами виробничих запасів.

2. Важливою умовою збільшення обсягів виробництва готової продукції є якісне проведення збиральних робіт. Оскільки підприємства не мають достатньої кількості коштів для закупівлі комбайнів та тракторів, ми пропонуємо сформувати транспортні парки, які можуть забезпечити сільгоспвиробників необхідними видами основних засобів.

3. Можливість повноцінного процесу відтворення визначається наявністю достатньої кількості грошових ресурсів. Важливим елементом їх формування є кредит. Для збільшення обсягів кредитування сільськогосподарських товаровиробників пропонуємо впровадити систему оподаткування банків у залежності від ставки плати за кредит. Крім того, на нашу думку, необхідним є створення умов своєчасності та повноти повернення кредитних ресурсів.

4. Передумовою позитивного фінансового стану підприємств є створення умов безбитковості випуску сільськогосподарської продукції, яка визначається рівнем цін. Ми пропонуємо встановити нижню межу цін на сільськогосподарську продукцію, яка б забезпечувала певний рівень рентабельності, а також створити умови для вільного кругообігу коштів сільськогосподарських підприємств.

5. Передумовою збільшення обсягів оборотних коштів є покращання

якості основних засобів, особливим видом яких є земля. Ми вважаємо за необхідне створити фонд відновлення земель і за рахунок коштів даного фонду підвищувати якість ґрунтів.

ВИСНОВКИ

Сучасний розвиток підприємств сільського господарства не можливий без вдосконалення процесу використання оборотних коштів. Ця важлива категорія безпосередньо впливає на фінансовий стан господарств.

Досвід розвинених країни світу свідчить, що економічна ефективність безпосередньо пов'язана зі станом використання наявних ресурсів підприємства. Тільки у тому випадку, коли будь-які інвестиції, що вкладені у виробництво, приносять прибуток, можна вести мову про ефективне використання фондів.

Важливість тематики даної роботи ми насамперед пов'язуємо із процесом переходу господарств до ринкової системи господарювання, коли докорінно змінюються всі економічні відносини, в тому числі відносини власності та методи використання факторів виробництва.

Командно-адміністративна модель господарювання передбачала планове управління наявними ресурсами, натомість ринковий механізм спонукає господарства до пошуку власних методів використання землі, праці та капіталу. Аналіз функціонування підприємств в умовах перехідного періоду свідчить, що не всі господарства чітко розуміють його суть та методи здійснення. Система командного управління ще не повністю викорінена, і потрібні зусилля для її перебудови та трансформації.

Останні декілька років переконливо довели невміння багатьох керівників працювати новими методами. Свідченням цього є скорочення обсягів випуску сільськогосподарської продукції, негативний фінансовий стан більшості сільськогосподарських товаровиробників. Ця ситуація є наслідком неефективного використання всіх наявних фондів господарств, в тому числі оборотних коштів. Внаслідок цього більшість господарств відчувають суттєву нестачу грошових фондів. І з кожним роком ситуація ще погіршується.

Важливим фактором негативного фінансового стану сільського господарства стало різке відмежування держави від процесів виробництва сільськогосподарської продукції. Втрата частини доходів, що виражалися у вигляді пільг та дотацій,

зробила свій внесок у загострення ситуації. Проте, як свідчить досвід розвинених країн світу, державна допомога в сільському господарстві надзвичайно потрібна. Це насамперед визначається специфікою виробничих процесів у сільському господарстві та високим ризиком. Ми вважаємо, що потрібно перейти на новий етап взаємовідносин «держава – підприємство», який би характеризувався взаємовигідною співпрацею на користь всієї країни.

Наведені вище причини і стали передумовою написання даної роботи, метою якої є спроба обґрунтування власного підходу до вирішення проблем, що існують у сільському господарстві.

Загальні результати проведеної роботи зводяться до наступного:

1. В ході аналізу кругообігу оборотних коштів звернуто увагу на його особливість у сільськогосподарському виробництві. Вона особливо чітко виражена у процесі переходу виробничих запасів у незавершене виробництво. На відміну від промислового виробництва, в якому в процесі переходу виробничих запасів у незавершене виробництво, споживна вартість виробничих запасів одразу переходить у незавершене виробництво, в сільськогосподарському виробництві (в рослинництві) вона на певний час втрачається. Така ситуація обумовлена специфікою даного виду діяльності. В цьому випадку притримуємося такого твердження: споживна вартість - це здатність товару задовольняти потреби людей. Так, наприклад, зерно посаджене у землю в результаті впливу хімічних та біологічних процесів на даний час не має для людей будь-якої цінності. Проте, його цінність можна назвати перспективною. Найвища величина споживної вартості зерна відмічається після завершення збиральних робіт, а найнижча - після його висівання. На протязі часу від посівних робіт до збиральних споживна вартість зерна постійно змінюється в сторону збільшення. Виходячи з наведеного, пропонується споживну вартість виробничих запасів розподілити на два види:

- фактичну споживну вартість товару ;
- потенційну споживну вартість товару.

Під першою слід розуміти здатність товару задовольняти потреби людей в теперішньому часі. Під другою - здатність товару задовольняти потреби людей в

майбутньому після проведення всіх необхідних процесів обробки.

Такий поділ допоможе більш точно визначити ліквідну вартість активів підприємства, яка, як відомо, протягом певного періоду часу не є стабільною і постійно змінюється. Можливість точного визначення ліквідної вартості фондів господарств є необхідною передумовою залучення інвестицій та кредитів у економіку АПК.

2. Серед економістів існують протиріччя у поглядах на суть одного із зовнішніх факторів, що впливає на оборотні кошти, а саме - фінансів. Слід відзначити, що в сучасній літературі більшість вітчизняних вчених схиляються до думки, що фінанси - це не грошові фонди, а відносини між людьми з приводу їх створення та використання.

В західній економічній літературі фінанси, як правило, трактуються як сукупність методів для максимізації достатку підприємства.

З метою поєднання позитивних сторін обох визначень пропонується наступне визначення фінансів: фінанси - це економічні відносини між людьми з приводу найбільш ефективного використання всіх наявних ресурсів для досягнення максимальної прибутковості за оптимального рівня витрат та мінімального ризику.

3. Проведене дослідження свідчить про те, що за останні кілька років обсяги оборотних коштів у підприємств сільського господарства постійно зменшуються. Така ситуація спостерігається у господарств всіх напрямків. Це є наслідком наявності факторів, що негативно впливають на стан оборотних коштів. До таких внутрішніх факторів можна віднести недостатній рівень дотримання технології виробництва, відсутність сучасних технологій виробництва продукції та відповідно незадовільний стан інших факторів виробництва (мотивація та основні фонди). Загальний вплив даних факторів і є однією з причин зменшення обсягів оборотних коштів. Формується висновок, що найістотнішими негативними зовнішніми факторами, що спричиняють зменшення обсягів оборотних коштів є недосконалий рівень цін на сільськогосподарську продукцію та відсутність дійового фінансово-кредитного механізму, який би забезпечував покриття нестачі

грошових ресурсів для господарств.

4. Оборотні кошти у процесі їх використання змінюють свою якісну характеристику. Відомо, що кругообіг оборотних коштів сільськогосподарських підприємств проходить 5 стадій. Вважаємо за необхідне кожен із цих етапів розділити на три етапи:

- етап формування оборотних коштів;
- етап використання оборотних коштів;
- етап переходу одного виду оборотних коштів в інший.

Для того, щоб процес кругообігу оборотних коштів пройшов ефективно, потрібно планувати не тільки його стадії, але й етапи. При цьому, етап формування у часі потрібно проводити якомога ближче до етапу використання. Таким чином з процесу виробництва виключаються прості активи, які призводять до зниження ефективності виробництва. Поетапні дії по нагромадженню та використанню оборотних коштів повинні відбуватися плавно, без зупинок, минаючи виробничу напруженість. Результатом буде ефективність проведення всіх цих етапів як у часовому так і в грошовому виразі. Тож і етап витрачання повинен відбуватися без зупинок, плавно, цілеспрямовано. Третій етап визначає ефективність використання оборотних коштів і безпосередньо характеризується тим, наскільки якісно проведені два попередні. Якщо ефективність підвищується, використання оборотних коштів можна вважати якісним, і навпаки. Перших два етапи можуть бути рівними за величиною, але ефективність використання оборотних коштів полягає в тому, щоб кожна наступна стадія в грошовому виразі була більша від попередньої. Але не навпаки.

5. Основним завданням підприємства повинна стати оптимізація часу перебування оборотних коштів у кожній фазі кругообігу.

Потрібно щоб частина часу, яка скорочується в результаті підвищення ефективності проведення кожного етапу, переходила у час використання грошових ресурсів, які є найбільш ліквідним видом фондів підприємства і за їх допомогою формувати прибуток. В роботі розроблена математична модель, яка дозволяє досягнути даного стану і може використовуватися підприємствами сільського

господарства у власній діяльності.

6. Для наповнення підприємств оборотними коштами в роботі розроблена модель державного регулювання цін на сільськогосподарську продукцію. Задля прискорення оборотності оборотних коштів господарств при наявності зрівноважених факторів ціноутворення - таких, як попит та пропозиція доцільно знаходити шляхи зменшення внутрішньої пропозиції за рахунок відтоку товарів на зовнішні ринки. Це можливо за рахунок перенаправлення частини державних грошових потоків з метою поєднання процесів реалізації сільськогосподарської продукції та зовнішньої заборгованості держави перед кредиторами.

7. У процесі проведеного дослідження сформувався висновок, що стан оборотних коштів підприємств безпосередньо залежить від своєчасності початку виробничого циклу. Цього можливо досягти за рахунок оптимізації процесу формування виробничих запасів. В роботі запропонована електронна система формування договорів між постачальниками та покупцями виробничих запасів. Основним завданням її є зменшення матеріальних затрат в процесі здійснення даних операцій. Вона включає в себе підсистему страхування операцій з постачання, що зменшує ризикованість проведення всього виробничого циклу, а як наслідок, і зменшення втрат ресурсів.

8. Важливим елементом ефективного використання всіх факторів виробництва є відновлення повноцінного кругообігу оборотних коштів, шляхом їх проходження через грошову стадію. Для досягнення такого стану в роботі запропонована модель поетапної ліквідації кредиторської заборгованості сільськогосподарських підприємств. Суть даної моделі полягає у структуруванні кредиторської заборгованості в часі (пропонується період у 10 років) і віднесення щорічної її частини на затрати виробництва. Слід обумовитися, що в такому випадку частина суми кредиторської заборгованості буде зарахована до валових витрат двічі, проте це дозволить без напруження відновити повноцінний рух ресурсів, і враховуючи рівень заборгованості, не відчутно зменшить суму прибутків господарств з врахуванням цін на їх продукцію.

9. Внутрішні фактори виробництва впливають на стан оборотних коштів

через показник продуктивності. Автором запропонована система підвищення продуктивності землі через формування фонду відновлення земель (ФВЗ). Метою даної пропозиції є нагромадження за певний період часу коштів, які могли б направлятися на будь-які цілі, пов'язані з покращанням якості ґрунтів (меліорація, посадка лісосмуг, проведення водоканалів і т.д.). Загальним результатом повинно стати підвищення врожайності сільськогосподарських культур, а відтак, і збільшення обсягів оборотних коштів господарств.

10. Проведений в роботі аналіз свідчить про нестачу грошових ресурсів у господарств на покриття сезонних потреб. Такі потреби, як правило, покриваються за рахунок кредитів. Оскільки ціна кредитних ресурсів корегується на рівень ризику, то є можливість при зменшенні його величини зменшити плату за кредит. В роботі запропоновано створити модель зменшення розмірів плати за кредитні ресурси, шляхом взаємопов'язання розміру плати за кредит та сум оподаткування кредитних установ у прямо пропорційній формі, аж до приведення нарахувань на ризик до нуля. Така система може бути впроваджена тільки при суровому дотриманні всіх принципів кредитування і дасть змогу наповнити підприємства АПК необхідною кількістю ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві” //Відомості Верховної Ради України. -1990. -№ 45, -С.602.
2. Закон України “Про колективне сільськогосподарське підприємство”. //Відомості Верховної Ради України. -1992 -N20, - С.272
3. Закон України “Про селянське (фермерське) господарство”. //Відомості Верховної Ради України. -1992. -N14. -С.186.
4. Закон України “Про форми власності на землю”. //Відомості Верховної Ради України. -1992. -N18. -С.225.
5. Закон України „Про оподаткування прибутку підприємств”. //Про приватизацію. -1995. -№6. -С.6-28.
6. Закон України „Про зупинення спаду сільськогосподарського виробництва та продовольче забезпечення країни у 1997-1998 роках”. // Відомості Верховної Ради України. -1997. -№48. -С.295.
7. Закон України ”Про страхування”. //Світ бухгалтерського обліку. - 1997. -№6. -С.51-64.
8. Закон України „Про списання заборгованості зі сплати податків і зборів платників податків у зв’язку з реформуванням сільськогосподарських підприємств”. //Офіційний вісник України. - 2000. -№14. -С.6.
9. Указ Президента України "Про фіксований сільськогосподарських податок" //Економіка АПК. -1998. -№6, -С.93.
10. Указ Президента України „Про підтримку сільськогосподарських товаровиробників”. //Вісник податкової служби України. -1999. - №4. -С.53-54.
11. Указ Президента України „Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки”. // Тернопіль вечірній. -1999. -16 грудня.

12. Постанова Верховної ради України “Про подолання кризового стану в агропромисловому комплексі”. //Відомості Верховної Ради України 1994, N 25, ст.201.
13. Земельний кодекс України. -К.: Парламент, -2001. -71с.
14. Александров А.М., Колесников В.И. Оборотные средства и их эффективность. // Вопросы экономики, -1976, - № 4. -С.5.
15. Алексійчук В.М. Напрямки реформування системи кредитного забезпечення в АПК. //Економіка АПК. -1998. -№1. -С.40-41.
16. Андрийчук В.Г., Хорунжий Н.Й. Экономика сельского хозяйства. - Киев: Вища школа. -1985. -512 с.
17. Андрийчук В.Г., Вихор Н.В. Повышение эффективности агропромышленного производства. -Киев: Урожай, -1990. -231с.
18. Андрієвський В. Заборгованість сільськогосподарських підприємств: причини виникнення та шляхи вирішення проблеми. //Економіка, фінанси, право.- 1999. -№2. -ст.3-7.
19. Андрийчук В.Г. Економічна реформа в АПК: подальші кроки.// Економіка АПК. -1999. -№1. -С.64-69.
20. Бейкун А. Державне регулювання діяльності обласного агропромислового комплексу: поняття і суть. //Право України.- 1997. -№9.- С.26-29.
21. Білик О.Д. Державне регулювання діяльності підприємницьких структур АПК. // Вісник аграрної науки. -1999. -№3. -С.64-67.
22. Білоусько Я.К. Концепція подолання платіжної кризи.// Економіка АПК.-1995.-N 11.-ст.58-62.
23. Білоусько Я.К. Цінова кон'юнктура ринку сільськогосподарської техніки та паритетність взаємовідносин в АПК. //Економіка АПК. - 1996. -№9. -С. 25-31.
24. Большаков С.В. Проблемы укрепления финансов предприятий. // Финансы. -1999. -№2. -С. 18-22.
25. Бородіна О., Радіонов О. Аналіз прибутковості виробництва різних

видів сільгосппродукції: економіка сільського господарства. // Пропозиція. -1998. - №3. -С.53-55.

26. Борхунов И. Финансовый кризис и аграрная экономика. // АПК: экономика и управление. -1998. -№11. -С.34-40.

27. Бугланова Є. Критерии оценки финансовой устойчивости предприятий АПК. //АПК: экономика, управление. -1998. -№4. - С.70-74.

28. Бузько И. Совершенствование управления экономическим риском на предприятии: Менеджмент. //Бизнес информ. -1998. - №6. -С.82-86.

29. Василенко Ю. До питання про валютну самокупність сільськогосподарської продукції. //Економіка України. -1995. -№6.- С.65-70.

30. Василии С. Оценка эффективности деятельности предприятий. //Бизнес информ. -1997. -№21. -С.69-71.

31. Васильченко З. Державне кредитування окремих галузей економіки. //Банківська справа. -1998. -№4. -С.34-38.

32. Волошин І. Часова структура кредитних ризиків. //Вісник НБУ. - 1998. -№ 12. -С.25-29.

33. Галузинський С.А. Використання власного і позичкового капіталу у сільськогосподарському підприємстві. //Економіка АПК. -1997.- №8. -С.31-35.

34. Гатаулин А., Светлов Н. Выявление и выбор эффективных инвестиционных проектов в АПК. //АПК: экономика, управление.- 1998. -№3.-С. 36-44.

35. Глазунов В.Н. Анализ финансового состояния предприятия. // Финансы. -1999. -№2. -С. 15-18.

36. Глущенко В.В, Новиков В.Г., Коробов М.Я. Финансово-кредитный механизм в условиях хозрасчета. Х.: Основа. -1990. -174с.

37. Гондарь В. Определение экономического состояния предприятия. //Економіка, фінанси, право. - 1998. - № 5. - С.3-5.

38. Гринько Р.І., Яцків М.І. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. - Львів: Вища школа, 1987. - 216 с.

39. Гриценко Л. Государственное регулирование аграрной экономики. //

Бизнес информ. -1998. -№16. -С.38-41.

40. Давидова І.І. Ефективність діяльності сільськогосподарських структур ринкового типу. //Економіка АПК. -1997. -7. -С.73.

41. Давидович І. Управління матеріальними ресурсами. // Економіка і ринок: облік, аналіз, контроль. - 2000. - Випуск 2. - С. 62-67

42. Дем'яненко М.Я. Проблеми фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в період формування ринкових відносин.// Економіка АПК. -1999. -№1. -С.41-44.

43. Дем'яненко М. Кредитний механізм аграрного сектора економіки в період становлення ринкових відносин. //Економіка України. - 1999. -№4. -С. 15-24.

44. Дем'яненко М. Податкова система АПК у період становлення ринкових відносин. //Економіка України. 1996. №11. -С.37-47.

45. Дем'яненко Н.Я. Повышение отдачи оборотных средств колхозов. -К.: Урожай. - 1988. -112 с.

46. Дем'яненко С. Монетарне і фіскальне регулювання економіки і його вплив на формування виробничих затрат у сільському господарстві. //Економіка України. -1996. -№7. -С.31-39.

47. Дем'яненко С.І. Особливості формування виробничих витрат і цін на продукцію сільського господарства.// Економіка АПК. -1996. - №12. -С.42-29.

48. Дем'янчук В.В., Андрієвський В. Концепція аграрної політики в Україні.// Фондовый рынок. -1998. -№ 48.-С.25-30.

49. Дем'янюк Г.Г., Ковальова Т.П. Умови досягнення міжгалузевого цінового паритету між сільським господарством і промисловістю. //Вісник аграрної науки. -1996. -№12. -С.67-72.

50. Довбня С., Щембель Ю. Финансовый анализ на различных этапах жизненного цикла предприятия. // Бизнес информ. -1998. -№17- 18. -С.87-92

51. Довганич Г.В., Шморгун А.Г. Ціновий механізм у системі економічних відносин в агропромисловому комплексі. //Економіка АПК.-2000.-№4.-ст.69.

52. Драгун Л.М., Шевченко В.Ф., Бондаренко С.Л. Удосконалення аналізу

ефективності використання обігових коштів підприємства. //Фінанси України. - 1998. -№12. -С. 12-21.

53. Едельштейн І.В., Духлій В.О. Фінанси і кредитування сільськогосподарських підприємств. -К.: Вища школа, 1976. -308с.

54. Економіка підприємств АПК. Навчальний посібник. За редакцією Дусановського С.Л., Олійника В.М., Дудара Т.Г. -Тернопіль: Тернопіль. -1997. -260 с.

55. Єгидарян Г.А. «Економіка соціалістичної промисловості», М.: МУ, 1977.

56. Завадський І.С. Державне регулювання економіки АПК.// Економіка АПК.-1999.-№1.-ст.69.

57. Загородній А. Ліквідність як характеристика фінансового стану підприємства. //Діло. -1995. -26-30 травня.

58. Загородній А., Кара Н. Реагирование предприятия на изменение внешней среды. // Бизнес информ. -1997. - №23. -С.45-48.

59. Заруба О. Причини взаємної заборгованості підприємств та шляхи її подолання. //Фінанси України. -1996. -№2. -С25-32.

60. Захарченко В.П. Формирование стратегии предприятия. //Бизнес информ. - 1998. -№ 16. - С.42-43.

61. Захарченко В.П. Особливості кредитування колективних форм господарювання.// Економіка АПК. -1997. -№1. -С.62-69.

62. Злупко С.М. Аграрні перетворення і стратегія розвитку національної економіки. //Економіка АПК. -1997. - № 11 . -С. 17-22.

63. Зоря С.І. Планування фінансових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників. //Економіка АПК. -1998. -№9. -С.44-47.

64. Зубець М.В. Про стан агропромислового комплексу України та заходи щодо його стабілізації. //Економіка АПК. -1997. -№1. -С.16- 24.

65. Ітіна Л.І., Лагуткіна В.М. Економіка соціалістичної промисловості, М.: ВЦ, 1970.

66. Казаков А. Эффективность кредитной деятельности банка.

//Финансовые услуги. -1997. -№4-5. -С.21-24.

67. Канов А. Денежно-кредитная политика в Украине. //Бизнес информ. - 1997. -№22. -С.60-64.

68. Карпик Я.М. Аналіз оборотних засобів підприємства в умовах ринку. Тернопіль: НДІ «Проблеми людини» -1993. -50с.

69. Карташова К.С. Финансы, кредит и расчеты в колхозах.-М.: Финансы. - 1970. -192с.

70. Касянюк В.І. Основні напрями інвестування матеріально-технічної бази АПК. //Економіка АПК. -1998. -№9. -С.57-60.

71. Кириллов Є. Финансирование и кредитование сельского хозяйства. М.: „Финансы”. -1968. -245с.

72. Коваленко И. Оценка оборотных средств сельхозпредприятий. //Бизнес информ. -1999. -№3-4. -С.81-84.

73. Керанчук Т. Моделирование финансового равновесия предприятия. //Бизнес информ. -1998. -№19. -С.46-49.

74. Коваленко В.В. Особливості кредитування підприємств і організацій в сучасних умовах. // Фінанси України. -1998. -№10. - С.84-89.

75. Коваленко О., Ширяев В. Деякі аспекти фінансового регулювання в АПК і перспективи переходу до самоврядування республіки.// Економіка радянської України. -1990. -№3. -С. 18-24.

76. Ковальчик Я.П., Гащин Є.В., Бакушевич І.В. "Економіка промислового підприємства". Тернопіль: -1998. -183 с.

77. Кованов С.И. Финансы сельского хозяйства. -М.: Финансы. - 1979.-192 с.

78. Колотуха С.М. Вплив нових форм кредитування на зміцнення платоспроможності сільськогосподарських підприємств. //Економіка АПК. - 1997. -№10. -С.29-32.

79. Колотуха С.М. Зміцнення платоспроможності сільськогосподарських господарств. // Економіка АПК. -1997. -№4-5. -С.38-41.

80. Кондратьев О.В. Фінансова стійкість у механізмі господарювання

підприємства. //Фінанси України. -1997. -№7. -С.73-77.

81. Кондратьев О.В. Оцінка фінансової стійкості підприємства її показники. //Фінанси України. -1996. -№ 11. -С.44-53.

82. Коренева О.Г. Вплив податкової політики на забезпеченість підприємств обіговими коштами. // Фінанси України. -1999. -№2. С.115-119.

83. Корінько М.Д. Економічна оцінка стану сільського господарства України та шляхи його стабілізації. //Економіка АПК. -1998. -№10.- С.11-13.

84. Кошик О.І. Використання сплайн функцій в аналізі рядів динаміки сільського господарства України. //Економіка АПК. - 1996. -№5. -С.43-47.

85. Крисальний О. Формування системи державної підтримки розвитку агропромислового виробництва в Україні. //Економіка АПК. -1998. -№7. -С.8-15.

86. Кропивко М.Ф. Американська модель інформаційного забезпечення сільського господарства та можливості її використання в Україні. //Економіка АПК. -1996. -№12. -С.79-87.

87. Кропивко М.Ф. Державне управління в процесі реформування АПК та його інформаційна підтримка. //Економіка АПК. -1995.- №10. -С.46.

88. Курс на пріоритетний розвиток села. Виступ Президента України. //Урядовий кур'єр, 1997, № 5.

89. Лебедев А.А. Организация и использование оборотных фондов предприятия. М.: «Экономика». -1972. -64с.

90. Лисецький А.С. Проблеми і перспективи ринку сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні.// Інформація і ринок. -1996. -№4. -С.13.

91. Лисецький А.С., Колобова А.В. Фіскальна політика і проблеми розвитку продуктивних сил сільського господарства: Фінанси галузі. // Фінанси України. -1997. -№3. -С.79-89.

92. Литвин М.И. Налоговая нагрузка и экономические интересы предприятий. //Финансы. - 1998. - № 5. -С.29 - 32.

93. Лукінов Л.І. Регулюючі ринкові і державні механізми в агробізнесі. //Економіка АПК. -1999. -№1. -С.48-49.

94. Людаев В. Повышение эффективности деятельности

производственного предприятия. //Финансовые услуги. - 1998. -№ 7-8. -С.38 - 40.

95. Малес В. Регулювання агропромислового виробництва. Функція держави в ретроспективі і перспективі. //Розбудова держави.- 1996. -№1.-С.21-28.

96. Малес В.М. Методологічні аспекти формування функцій державного управління галузями АПК України. //Економіка АПК. - 1998. -№1. С.8-14.

97. Малес В.М. Ринок і державне керівництво АПК: критерії адекватності. Ринок в АПК. //Економіка АПК. -1995. -№4. -С.51-55.

98. Маслов В. Менеджмент дебіторської заборгованості. //Фондовий ринок. - 1998.- № 37. -С.28 - 33.

99. Месель-Веселяк В. Шляхи подолання кризи в аграрно- промисловому комплексі України. //Схід. -1997. -№5. -С.30-34.

100. Мельник О.М. Зміни економічного стану підприємств України під впливом інфляції. // Фінанси України. -1997. -№7. -С.66-73.

101. Мітюков І.О. Удосконалення фінансування агропромислового комплексу.// Економіка АПК. -1999. -№2. -С.37-40.

102. Моляков Д.С. Финансы предприятий и отраслей народного хозяйства. М.: 1988.

103. Мусияка Ю.Г. Оборотные фонды колхозов. -К.: Урожай, 1980. - 132с.

104. Навроцький Я.Ф. Місце кредиту в джерелах формування оборотних засобів сільськогосподарських підприємств. //Економіка АПК. -1998. -№ 5. -С.42.

105. Нікбахт Є., Гропеллі А. Фінанси. К.: Основи, -1993. -384с.

106. Нестеренко И. Факторы, определяющие конкурентоустойчивость предприятия. // Предпринимательство, хозяйство и право. -1998. - № 12. -С39-42.

107. Огийчук Н., Коваленко А. Анализ финансового положения сельскохозяйственных предприятий. //Бизнес информ. -1998. -№ 17-18. -С.66-70.

108. Олійник С.О. Обґрунтування структури витрат сільськогосподарських підприємств. //Економіка АПК. -1997. -№6. -С.45-49.

109. Онищенко О., Юрчишин В. Сучасний стан формування аграрної політики: особливості та проблеми. //Економіка України. -1997.- №9. -С.4-16.

110. Осташко Т.О. Методи державної підтримки продовольчої і

сільськогосподарської сфер економіки України. //Економіка АПК.- 1995. -№10. - С.53-57.

111. Очкас Г. Впорядкування кредитних відносин. //Закон і бізнес. - 1995. -4 листопада.

112. Панич С.П. Кредитування сільськогосподарських підприємств під оборотні засоби. //Економіка АПК. -1996. -№10-11. -С.39-44.

113. Панич С.П. Структура оборотних засобів сільськогосподарських підприємств в умовах переходу до ринку. //Економіка АПК. -1997.- №2. -С.51-55.

114. Панич С.П. Формування власних оборотних коштів сільськогосподарськими підприємствами при переході до ринку.// Економіка АПК. -1996. -№9. -С.40-43.

115. Пархоменко Т. Производственная инфраструктура предприятия. //Бизнес информ. -1998. -№ 17-18. -С.84-87.

116. Пауковський С. За аграрним сектором майбутнє. //Урядовий кур'єр. - 1998. -15 грудня.

117. Пік В.О. Механізм залучення зарубіжних інвестицій в агропромисловий комплекс України. //Фінанси України. -1998. - №5. -С.67-72.

118. Подоленьок Л.М. Державний контракт та його роль у реформуванні аграрних відносин. //Економіка АПК. -1995. -№3. - С. 15-18.

119. Покропивний С.Ф. Економіка промисловості СРСР. Київ, Вища Школа, 1977.

120. Полозенко Д.В. Трансформація суспільних відносин і фінанси АПК. //Фінанси України. -1998. -№7. -С.10-24.

121. Полозенко Д.В. Фінансова стабільність АПК : сутність і шляхи її здійснення. //Фінанси України. -1999. -№3. -С.55-63.

122. Полозенко Д.В. Фінансово-кредитний механізм: проблеми та їх вирішення.// Економіка АПК, - № 10-11, - 1996. -С.27.

123. Пробийголова В.Б. Формирование финансовой модели взаимоотношений в АПК. //Економіка АПК. -1999. -№2. -С.40-45.

124. Проблеми села в аспекті оподаткування: Роз'яснення ГДПА України.

//Фінансова Україна.-1997.-25 березня.

125. Радченко В. Держава і агробізнес. //Економіка України,-1999, - № 5. - С.62-69.

126. Розумний В. На шляху в майбутнє. //Банківська справа. -1998. - №3. - С.24.

127. Романова А.В. Стратегічне підприємство в сільському господарстві. //Економіка АПК. -1998. -№7.-С. 17-22.

128. Роскач О.С. Методичні підходи до обґрунтування пріоритетів у виборі підприємствами маркетингових стратегій. //Легка промисловість. - 1998. - № 3 .- С.57-61.

129. Ротштейн Л.А. Оборотные средства в промышленности. М.: Финансы и статистика. -1986. -95с.

130. Рясков В.И., Харламов С.Г. Финансовая поддержка сельскохозяйственных предприятий. //Финансы. -1997. -№9. -С.23- 25.

131. Саблук П. Економіка АПК і державне регулювання: Село і люди. //Урядовий кур'єр.-1997. -31 травня.

132. Саблук П.Т. Стан економіки та реформ в агропромисловому комплексі України та завдання вчених економістів-аграрників(доповідь). //Економіка АПК. -1999. - № 1. -С.3.

133. Савчук В.К. Економічний аналіз діяльності підприємств і організацій АПК. -К.: Урожай, -1991. -224с.

134. Сафін О. Планування в сільськогосподарських підприємствах у нових, економічних умовах. //Економіка України. -1993. -№9.- С.57-62.

135. Сафін О. Про державне управління сільськогосподарським виробництвом. //Економіка України. -1993. -№4. -С.71-76.

136. Сергеев А. Коли земля не "працює". Про кредитування сільськогосподарського виробництва і народного господарства.// Голос України. - 1999. -10 лютого.

137. Серова Е. Особенности экономического поведения коллективного предприятия. // Вопросы экономики. - 1998. - № 11. -С. 113-127.

138. Серова Н. Формирование доходов сельскохозяйственных предприятий. //АПК: экономика, управление. -1998. - № 10. -С.41- 48.
139. Сик П.Л. Складові витрат виробництва в сільському господарстві. //Економіка АПК. -1998. - № 10. -С.81-85.
140. Ситник В.П. Інвестиції, лізинг і кредит в АПК. //Вісник аграрної науки. -1998. -№4. -С.70-73.
141. Сінченко В.М. Прискорити вирішення аграрних проблем.// Економіка АПК.-1995. - № 12. -С.33-34.
142. Слободян В.Д., Синчак В.П. Обчислення і сплата податку на добавлену вартість у сільськогосподарських підприємствах.// Економіка АПК.-1995.-№2. - С.43-47.
143. Соболев Б.В. Основні аспекти державної кредитно-інвестиційної політики України. //Фінанси України. -1996. -№3-4. -С.37-39.
144. Сокол О. Про політику державного протекціонізму і підтримки сільського господарства. //Економіка України.-1995. -№8. -С.69-76.
145. Сопко В. Методика визначення фінансового становища підприємства за даними балансу. //Бухгалтерський облік і аудит. - 1995. -№ 12. -С.2-8.
146. Сохань П. Кредити для сільського господарства України: гроші ^ ідуть тільки до грошей. //Пропозиція. -1998. -№3. -С.8-10.
147. Стельмашук А.М. Державне регулювання економіки. Тернопіль. - Тернопіль. -1998. -240с.
148. Сухараба В.П. Реальна допомога сільським товаровиробникам. // Економіка АПК. -1997. – 1 . -С.38-40.
149. Сухорукова Т. Индикаторы ресурсной безопасности предприятия: организация производства. //Бизнес информ. - 1998. – № 6 .-С.44- 48.
150. Сьомченков А. Інвестиційна привабливість сільськогосподарського виробництва. //Економіка АПК. -1998. -№10. -С.70-78.
151. Ситкін Г. Системний ризик та економічна стабільність. //Вісник НБУ. - 1998. -№ 12. -С. 10-12.
152. Терещенко О.О., Терещенко С.І. Зарубіжний досвід та вітчизняна

практика фінансового оздоровлення підприємств. //Фінанси України. -1996. -№ 12. -С.5-14.

153. Терещенко О.О. Методи державної підтримки реструктуризації та фінансової санації підприємств. // Фінанси України. -1997. - №12. -С.63-70.

154. Тивончук С.В. Підвищення конкурентоспроможності аграрного бізнесу. //Економіка АПК. -1997. -№8. -С.64-69.

155.Томашпольська Т . Придбання ТМЦ підприємством за рахунок коштів фізичних осіб. //Податки та бухгалтерський облік. - 1998. - № 23. -С.36-39.

156.Толстова Л. Фінансові вкладення підприємства. //Бухгалтерський облік і аудит. -1995. -№7. -С9-10.

157.Третій етап реформування АПК. Доповідь М.Зубця. // Урядовий кур'єр. -1997. -№ 5.

158.Третьяков С.І. Про причини гальмування розвитку підприємства в Україні. -1997. -№6. -С.21-27.

159.Тумат И. Шляхи аграрної політики для України. // Пропозиція. - 1999. - № 2. -С. 10-13.

160.Ушакова И., Ястремская Е. Анализ финансового состояния предприятия. //Бизнес информ. -1997. -№21. -С.75.

161.Уряд готовий до рішучих реформаторських дій в сільському господарстві. Виступ Прем'єр-міністра України. // Урядовий кур'єр, 1997, № 5.

162.Филимоненков А.С. Финансы сельского хозяйства. -К.: Вища школа. - 1988.-317 с.

163.Хімік В. Оцінка платоспроможності як один із аспектів дослідження кредитоспроможності підприємств. // Вісник НБУ. - 1999. -№3. -С.52-53.

164. Хом'як Р.А. Особливості розвитку організаційних структур підприємств в умовах ринку. // Сучасний стан та проблеми розвитку економічної науки в Україні: 4.2. - Тернопіль, 1993. - С.171-173.

165.Цапко І. Ринок пшениці з позиції товаровиробника. //Економіка АПК. - 1998. -№8. -С.86-89.

166.Церлевская Е., Костина Р. Финансы сельского хозяйства. М.: Финансы и

статистика, - 1989.

167. Четвертакова В. Ценовая политика в АПК и ее влияние на сельскохозяйственное производство. // АПК: экономика, управление. -1998. - №10. -С.45-52.

168. Черняк В. Санація підприємств - основа стабілізації економіки. // Голос України. -1994. - (15 червня).

169. Швайка М. Державне регулювання грошово-кредитних відносин, // Економіка України. -1999. - № 2. -С. 15-21.

170. Швец И. Основные факторы ценообразования предприятия. // Бизнес информ. - 1998. -№ 8. -С.41-44.

171. Шевчук О.О. Про стан сільського господарства України у першому кварталі 1995 року. // Економіка АПК, -1995, - № 2 -С.17-26.

172. Шийн В., Слаута В. Теория цикличности развития сельскохозяйственного производства. // Бизнес информ. -1998. – № 20. -С.25.-29.

173. Шкарабан С.И. Оперативный экономический анализ в производственном объединении. М. Финансы и статистика. -1985. 168с.

174. Шкарабан С.И. Основы оперативного экономического анализа. Львов. Вища школа, -1986. -158с.

175. Шпичак О.М. Принципи ціноутворення в АПК при переході до ринкової економіки. // Економіка АПК. -1995. -№3. -С.3-10.

176. Шпичак О.М. Ціноутворення та інфраструктура ринкових відносин в АПК. // Економіка АПК, 1999, - 1, -ст.44-48.

177. Шубравська О.В. Іноземне інвестування АПК України. // Економіка АПК. -1997. -№3. -С.88-92.

178. Щербак В. По пути реальных преобразований: сельское хозяйство. // АПК - экономика, управление. -1998. -№4. -С.3-16.

179. Юрчишин В.В. Дестабілізаційні процеси і явища в сільському господарстві: Комплексне подолання. // Економіка АПК. -1997. № 2. -С.17-21.

180. Януль І.Є. Класифікація обігових засобів сільськогосподарських підприємств в умовах ринкової економіки. // Сучасний стан та проблеми розвитку

економічної науки в Україні. 4.2. -Тернопіль. - 1993. -ст. 167-170.

181.Fisher M. The Entrepreneur, Economist and Public Policy. The Entrepreneur in Society. -St. Leonards, Australia: Centre for Independent Studies, 1983. -P. 19-32.

182.Gallini N. T. Deterrence by Market Sharing: A Strategic; Incentive for Licensing. //The American Economic Review. -December. -1984. -vol, 74. No. 5. -P. 831-941.

183.Gargiulo M. Two-step Leverage: Managing Constraint in Organizational Politics //Adm. Sc. Quart. March 1993. -Vol. 38. No. 1. - P. 1-19.Gwartney J. D., Stroup R. L. Economics: Private and Public Choice. - 4th ed. -San Diego: HBJ, Academic Press. -1987. -P. 5-10; 529-530.

184. Haveman H. A. Organizational Size and Change: Diversification in Saving and Loan Industry after Deregulation //Adm. So. Quart. -1993. -March. -Vol. 38. No 1. - P. 20-50.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Перелік господарств, дані про діяльність яких
використовувалися в процесі проведення дослідження**

1	СВК	"Мир" с.Аркадіївці
2	СТОВ	"Урожай " с. Антонівка
3	СТОВ	"Аркадіївці" с.Аркадіївці
4	СТОВ	"Бахматівці" с.Бахматівці
5	СТОВ	"Водички" с.Водички
6	СТОВ	"Орвез" с.Везденьки
7	СТОВ	"Вовча гора" с. Вовча
8	СТОВ	"Волиця" с.Волиця
9	СВК АФ	"Смотрич" с. Гвардійськ
10	СВК	"Грузевиця" с.Грузевиця
11	СТОВ	"Степ" с.Гелетенці
12	СТОВ	"Хлібороб" с.Жучківці
13	СТОВ	"Прибужжя" с.Захарівні
14	СТОВ	"Поділля" с.Копистин
15	СТОВ	"Промінь" с.Калинівка
16	СТОВ	"Хлібодар" с.Климаш
17	СТОВ	"Коленицьке" с.Великі Коленитії
18	СТОВ	"Мрія" с.Лапківці
19	СТОВ	"Малиничі" с.Малиничі
20	СТОВ	"Посів" с.Малиничі

Продовж. додатку А

21	СВК	"Нива" с.М.Шкарівка
22	СТОВ	ім.Гузенка с.Малашівці
23	СТОВ	"Бужок" с.Маломолинці
24	СВК	"Країна Рад" с.Масівці
25	СТОВ	"Україна" с.Пархомівці
26	СТОВ	"Калина" с.Пашківці
27	СТОВ	"Вітчизна" с.Педоси
28	СТОВ	"Печеське" с.Печеське
29	С/Г К-В	"Світанок" с.Редвенці
30	С/Г К-В	"Рідкодуби" с.Рідкодуби
31	СТОВ	"Колос" с.Ружичанка
32	СТОВ	"Лан" с.Рижулинці
33	С/Г К-В	"Україна" с.Райківці
34	СТОВ	ім.Островського с.Ставченці
35	СТОВ	"Надія" с.Стуфченці
36	С/Г К-В	"Терешівці" с.Терейттівці
37	АТЗТ	"Олешинський" с.Олешин
38	АТЗТ	"Проскурів" м.Хмельницький
39	СТОВ	"Гречани" м.Хмельницький
40	СТОВ	"Черепівка" с.Черепівка
41	СТОВ	ім.Козака с.Чабани
42	СТОВ	"Шпиченці" с.Шпиченці
43	СТОВ	"Нива" с. Шумівці
44	СТОВ	"Серп" с.Шаровечка
45	ДГ	"Зоря" с.Пирогівці
46	СТОВ	"Ходаківці" с.Ходахівці
47	СТОВ	"Лезнево" м.Хмельницький

Продовж. додатку А

48	Ф/Г	Ангельського с.Л.Гринівці
49	Ф/Г	"Світанок" с.Гвардійське
50	Ф/Г	"Слободана" с.Ставчинці
51	СВК	ім. Шевченка с.Воробіївка
52	СВК	"Голозубинці" с.Голозубинці
53	СВК	ім.Б. Хмельницького с.Залізці
54	СТОВ	"Україна" с.Махнев
55	СК	"Міцьовецька" с.Міцівці
56	СВК	"Маяк" с.Чаньків
57	СК	"Томашівське" с.Томашівка
58	СТОВ	"Козацька долина" с. Вихрівка
59	СК	ім.Гагаріна с.Дем'янківці
60	ТОВ	"Відродження" с. Могилівка
61	ВПУ	А/Ф "Балин" с.Балин
62	СВК	"Зоря" с.Тернове
63	ТОВ	"Лан" с.Удріївці
64	ВК	"Морозів" с.Морозів
65	ТОВ	"Ранок" с.Міньківці
66	СТОВ	ім. Затонського с.Аиседьке
67	СК	"Аврора" с.Рахнівка
68	ТОВ	"Нива" с.Чичельник
69	СТОВ	"Антонівка" с.Антонівка
70	СТОВ	"Хлібороб" с. Мушкитин

**Обсяги наявності малоцінних та швидкозношувальних предметів
підприємств Хмельницької області (млн.грн.)**

Напрямок діяльності підприємств	Вид підприємства	Роки				
		1996	1997	1998	1999	2000
Рослинницько-тваринницький напрямок	Група А	113,3	85,8	89,7	82	69,2
	Група В	702,5	821,6	762,8	726,5	738
	Група С	317,2	318,8	269,2	363,3	345,9
Всього по напрямку		1133	1226,3	1121,8	1171,8	1153,1
Тваринницький напрямок	Група А	30,1	19,7	24,4	23,1	21,1
Овочівництво	Група С	30,5	26,1	27,1	23,7	23,1
Шовківництво	Група А	12,3	18	11,8	7,9	8,7
Всього		1205,9	1290,1	1185,1	1226,5	1206

Додаток В

**Структура дебіторської заборгованості підприємств
Хмельницької області (станом на 01 січня в %)**

	Роки				
	1996	1997	1998	1999	2000
за товари (прострочена)	36,4	36,6	30,0	30,8	29,3
за товари (строк оплати не настав)	30,0	25,3	40,0	38,6	33,4
з векселів	9,8	10,6	8,6	9,7	11,3
з податкових розрахунків	3,6	6,4	4,3	4,5	6,3
з бюджетом	5,0	5,8	3,6	3,8	7,0
з авансів виданих	8,9	7,0	6,4	5,8	2,9
з іншими дебіторами	6,4	8,2	7,2	6,9	9,8

Додаток Г

**Структура грошових ресурсів підприємств Хмельницької області
(станом на 01 січня в %)**

	Роки				
	1996	1997	1998	1999	2000
каса	6,2	19,4	1,7	3,8	58,8
розрах рахунок	16,9	13,9	13,8	5,8	5,9
інші рахунки в банку	13,8	19,4	20,7	11,5	23,5
інші обортні активи	63,1	47,2	63,8	78,8	11,8